

บทที่ 4

เปรียบเทียบตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา กับชาดกและนิทานกำพร้าว้ากลุ่มอื่น ๆ

การนำตัวละครกำพร้าว้ามาสร้างเป็นตัวละครเอกนอกจากจะปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาแล้ว ยังพบว่าตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นอีกอนุภาคหนึ่งที่สามารถพบได้ในนิทานของชนชาติอื่นๆ ทั่วโลก รวมไปถึงในนิทานชาดกกลุ่มอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นชาดกในอรรถกถาชาดก ชาดกนอกนิบาต อย่างปัญญาสชาดก ชาดกพื้นบ้านของชาวไทเขิน รวมทั้งนิทานกำพร้าว้าของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลาง* อีกด้วย

เนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนากับตัวละครเอกกำพร้าว้าที่ปรากฏในชาดกและนิทานกลุ่มอื่นดังที่กล่าวมาข้างต้น ผลจากการศึกษาวิเคราะห์จะทำให้มองเห็นลักษณะเด่นของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะนำเสนอเนื้อหาในบทออกเป็น 2 หัวข้อคือ

4.1 อนุภาคตัวละครเอกกำพร้าว้า ใน Motif-Index of Folk Literature

4.2 ตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกและนิทานกำพร้าว้ากลุ่มต่างๆ

4.2.1 ตัวละครเอกกำพร้าว้าในอรรถกถาชาดก

4.2.2 ตัวละครเอกกำพร้าว้าในปัญญาสชาดก

4.2.3 ตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านไทเขิน

4.2.4 ตัวละครเอกกำพร้าว้าในนิทานกำพร้าว้าของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาค

เนย์ตอนกลาง

---

* คำว่า "อุษาคเนย์ตอนกลาง" ที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นคำที่ผู้วิจัยอ้างอิงมาจากการวิจัยเรื่อง นิทานกำพร้าว้า: ภาพสะท้อนชีวิตผู้ด้อยโอกาสและชาติพันธุ์สัมพันธ์ในเขตอุษาคเนย์ตอนกลาง ของรศ.จากรุวรรณธรรมวัตรและคณะ ซึ่งได้ให้คำจำกัดความของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ตอนกลางไว้ว่า หมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทย-ลาว ภาษาตระกูลมอญ-เขมร ภาษาตระกูลม้ง-เย้า ที่แพร่กระจายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ซึ่งเป็นดินแดนในประเทศลาวและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้แก่ ลาวเวียง ลาวพวน ลาวอีสาน ไทเขิน ไทยวน ผู้ไทย ญ้อ เขมรสุรินทร์ เขมรราชบุรี ลัวะ ม้ง และเวียดนาม

4.1 อนุภาคตัวละครเอกก้าพรา ใน Motif-Index of Folk Literature

ในวงการคติชนวิทยา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีเอกสารอ้างอิงที่สำคัญหลายเล่ม หนึ่งในนั้นคือหนังสือ Motif-Index of folk Literature ของ Stith Thompson¹ เป็นหนังสืออ้างอิง (References) ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในแง่ของการศึกษาอนุภาค (Motif) ของนิทาน โดยเป็นการจัดทำดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ซึ่งผู้แต่งได้รวบรวมอนุภาคจากนิทานหลายประเภทตามท้องถิ่นต่างๆทั่วโลก ได้แก่ นิทานพื้นบ้านและเทพปกรณัม นิยายประจำถิ่น นิทานชีวิตจากยุคกลาง นิทานคำสอนและนิยายเกี่ยวกับนักบุญ นิทานมุขตลก นิทานร้อยกรองลือเลื่อง นิทานเรื่องสัตว์และบทความในวารสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้านทั้งหมดนี้ Stith Thompson ได้นำมาจัดแบ่งอนุภาคเป็นกลุ่มใหญ่ๆได้ 23 กลุ่มตามเนื้อหาสาระ โดยใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นชื่อของกลุ่ม เรียงลำดับตั้งแต่กลุ่ม A จนถึงกลุ่ม Z (ยกเว้นกลุ่ม I O Y) ในแต่ละกลุ่มใหญ่ดังกล่าวก็จะแบ่งเป็นหัวข้อย่อยมากมายและจะใช้ตัวเลขเรียงลำดับข้อย่อยเหล่านั้นตั้งแต่ศูนย์ขึ้นไปจนถึงหลักร้อยตามเนื้อหาที่สัมพันธ์กันในกลุ่มละร้อยและกลุ่มละสิบ

ในเนื้อหาของอนุภาคทั้ง 23 กลุ่มนั้นมีอนุภาคกลุ่มหนึ่งคือกลุ่ม L อนุภาคเกี่ยวกับความผันผวนของโชคชะตา (*Reversal of Fortune*) อนุภาคกลุ่มอักษรตัว L นี้มีเนื้อหาย่อยๆแบ่งออกไปอีก 5 กลุ่มและหนึ่งในกลุ่มย่อยทั้งหมดนั้นมีอนุภาคกลุ่ม L 100- L 199 อนุภาคเกี่ยวกับพระเอกหรือนางเอกที่ไม่มีที่ท่าว่าจะดีเด่นมาก่อน (Unpromising hero (heroine)) ในกลุ่มนี้เองที่ปรากฏอนุภาคเกี่ยวกับตัวละครเอกก้าพรา (Orphan hero) L 111.4 รวมอยู่ด้วย

อนุภาคเกี่ยวกับตัวละครเอกก้าพรา มีการแบ่งอนุภาคย่อยออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

L111.4.1 พระเอกก้าพราอาศัยอยู่กับย่า (Orphan hero lives with grandmother) เป็นอนุภาคที่พบในนิทานของชาวอินเดียแดงจากอเมริกาเหนือ

L111.4.2 นางเอกก้าพรา (Orphan heroine) พบในนิทานพื้นบ้านของชาวอินเดียและชาวแอฟริกา

L111.4.3 พระเอกที่เป็นพี่น้องก้าพรา (Orphan brothers as heroes) เป็นอนุภาคที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวจีน

---

¹ Stith Thompson, *Motif-Index of Folk Literature* (Bloomington-Indianapolis: Indiana University Press, 1989 c).

L111.4.4 พระเอกที่เป็นเด็กกำพร้าและถูกข่มเหงรังแก (Mistreated orphan hero) พบในนิทานพื้นบ้านของกลุ่มชาวเอสกีโมที่อาศัยอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นในกรีนแลนด์ (Greenland) หรืออ่าวฮัลล์ันตะวันตก (West Hudson Bay) เป็นต้น

ลักษณะของอนุภาคเกี่ยวกับตัวละครเอกกำพร้าทั้งสี่กลุ่มดังกล่าวมานั้น พบว่าล้วนเป็นลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าในชาติพื้นบ้านล้านนาด้วย ดังนี้

พระเอกกำพร้าอาศัยอยู่กับย่า ได้แก่ ตัวละครเอกกำพร้าจิตต कुमारในเรื่อง *จิตตมานวะ* ตัวละครเอกกำพร้าไฉนทะเลในเรื่อง *ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง* รวมทั้งตัวละครเอกกำพร้าในเรื่อง *จันทสมุทท์* และ *จันทสุริยะ*

นางเอกกำพร้า นอกเหนือจากพระเอกกำพร้าในชาติพื้นบ้านล้านนาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยฉบับนี้แล้ว ยังปรากฏนางเอกที่เป็นลูกกำพร้าในชาติพื้นบ้านล้านนาอีกหลายเรื่อง เช่นใน *กำพร้าบัวทอง* *เกสนางาช้าง* *ทูลละม่อมขาว* *นางคันทะเกษามหอม* และ *นางอุทธร* เป็นต้น

พระเอกที่เป็นพี่น้องกำพร้า พบในชาติพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *กล้วยพันกอ-กุมาร* *โพธิ์สัตว์มีพี่ชายซึ่งสองพี่น้องกำพร้าบิดามารดา* *เชียวสองมอน-สุรัตนกุมาร* *โพธิ์สัตว์และน้องชาย* *กำพร้ามารดาอาศัยอยู่กับบิดาที่มีภรรยาใหม่* *จุมปลาสดัน-เพชรนันทะกุมาร* *โพธิ์สัตว์กับพี่ชายอีก* *สามคนต้องพลัดพรากจากบิดามารดากลายเป็นเด็กกำพร้า* เพราะถูกมเหสีเอกของบิดาออกอุบายกำจัดเสียให้พ้นทาง *ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง-วารกุมาร* *โพธิ์สัตว์กับน้องชายกำพร้าบิดามารดา* และใน *เรื่องไปราบ่าวน้อย-โพธิ์สัตว์และน้องสาวกำพร้ามารดา* อาศัยอยู่กับบิดาที่มีภรรยาใหม่

นอกจากพี่น้องกำพร้าที่ปรากฏในลักษณะของตัวละครเอกฝ่ายชายแล้ว ยังพบว่านางเอกกำพร้าในชาติพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องก็มีลักษณะของพี่น้องกำพร้าด้วย เช่น *นางเอกกำพร้าและพี่สาวในเรื่อง* *กำพร้าบัวทอง* และ *ทูลละม่อมขาว* หรือในเรื่อง *นางคันทะเกษามหอม* นางเอกคือนางคันทะเกษามีน้องสาวต่างบิดาอีกคนหนึ่ง ซึ่งต่างก็กำพร้าบิดาเหมือนกัน

พระเอกที่เป็นเด็กกำพร้าและถูกข่มเหงรังแก ลักษณะการถูกข่มเหงรังแกหรือถูกกลั่นแกล้งของตัวละครเอกกำพร้าในชาติพื้นบ้านล้านนานั้น มักจะเป็นการถูกกระทำโดยตัวโกงหรือตัวละครฝ่ายปรปักษ์ได้แก่ แม่เลี้ยงใจร้ายในเรื่อง *กำพร้าหมาเฝ้า* *เชียวสองมอน* *ไปราบ่าวน้อย* และ *สุนัขชาดก* ซึ่งมีปฏิกริยาในการข่มเหงรังแกตัวละครเอกกำพร้าเหมือนกันทุกเรื่องคือให้ผู้สามีผู้เป็นพ่อของตัวละครเอกกำพร้าพาลูกไปปล่อยป่า นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่ตัวละครเอกกำพร้าถูกพ่อตารังเกียจซึ่งมักจะเป็นพ่อตาที่เป็นกษัตริย์ โดยเห็นว่าตัวละครเอกกำพร้าเป็นคนอัปลักษณ์หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน จึงเกิดความรังเกียจและไม่ยอมรับที่ต้องมาเป็นลูกเขยของตน ในขณะที่ลูกสาวของตนเป็นถึงพระราชธิดาของเมือง ดังนั้นจึงกลั่นแกล้งให้ทำงานยากเสีย ลักษณะ

เช่นนี้ปรากฏในเรื่อง *กำพร้าวมาดำ อ้อมล้อมต่อมดำ และ อ้ายร้อยยอด* นอกจากนี้ก็มีตัวละครเอกกำพร้าวที่ถูกชาวบ้านบางคนข่มเหงรังแก ถึงขั้นทำร้ายจนเสียชีวิตในขณะที่ออกไปหาปลา ในชาดกเรื่อง *สุริยะแหดำ*

เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าวที่ถูกข่มเหงรังแกหรือถูกกลั่นแกล้งนั้นพบค่อนข้างน้อยในชาดกพื้นบ้านล้านนา โดยส่วนใหญ่ตัวละครเอกกำพร้าวจะถูกกระทำจากตัวโกงคือแม่เลี้ยงหรือพ่อตาในบางเรื่อง ส่วนในเรื่องอื่น ๆ ที่มีพฤติกรรมของตัวโกง ปฏิกริยาที่มีต่อตัวละครเอกกำพร้าวมักจะเป็นการถูกอิจฉาริษยามากกว่า เมื่ออิจฉาริษยากลับว่าตัวละครเอกกำพร้าวจะดีเด่นไปกว่าตนก็หาทางกลั่นแกล้งหรือกำจัดไปเสียให้พ้นทาง นอกจากตัวละครเอกกำพร้าวส่วนใหญ่จะไม่ถูกข่มเหงรังแกจากคนส่วนใหญ่แล้ว ตรงกันข้ามตัวละครเอกกำพร้าวกลับจะได้รับความสงสารเห็นใจหรือความสมเพชเวทนาจากชาวบ้านมากกว่าอีกด้วย

อนึ่งนอกจากจะมีอนุภาคกลุ่ม L 111.4 ซึ่งเป็นอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพร้าวโดยตรงแล้ว ยังพบว่าบุคลิกลักษณะ พฤติกรรมและโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้านนามีอนุภาคที่ตรงกับอนุภาคกลุ่มอื่นๆ ใน Motif-Index of folk Literature ด้วย โดยปรากฏใน อนุภาคกลุ่ม L 100- L 199 ซึ่งเป็นอนุภาคเกี่ยวกับพระเอกหรือนางเอกที่ไม่มีที่ท่าว่าจะดีเด่นมาก่อน เช่น

อนุภาคกลุ่ม L111 *พระเอก/นางเอกที่ไม่มีที่ท่าว่าจะดีเด่นมาตั้งแต่เกิด (Hero (heroine) of unpromising origin)* ได้แก่ การที่ตัวละครเอกต้องเกิดมาเป็นเด็กกำพร้าว มีหน้าซ้ำบางเรื่องยังมีรูปร่างพิกลพิการ มีหน้าตาน่าเกลียดอัปลักษณ์หรือมีฐานะยากจนต่ำต้อยจนไม่สามารถคาดคะเนได้ว่าชีวิตข้างหน้าจะดีขึ้นได้อย่างไร

ลักษณะของการไม่มีที่ท่าว่าจะดีเด่นมาก่อน อาทิ อนุภาคการถูกเนรเทศจากนั้นจึงกลับคืนเมืองและประสบความสำเร็จ (L111.1) คือ กำพร้าวที่ถูกขับไล่ออกจากเมืองและในตอนท้ายก็มีการเดินทางกลับคืนเมืองในเรื่อง *กำกวาดำ* และ *นวนวนกุมาร* อนุภาคพระเอกมักจะเป็นบุตรของหญิงหม้าย (L111.3) ได้แก่ ตัวละครเอกกำพร้าวที่มีมารดาเป็นหญิงหม้ายเพราะสามีตายจากไปในเรื่อง *กำพร้าวเหล็กไน* *ชมพุราชแดงเขียว* *นันทกุมาร* *บัวหอมพันกาน* *ปทุมกุมาร* *รัตนรังสี* *สังขวัชฒนะ* *สุมังคะหวัควายแห้ง* และ *สุริยะแหดำ* หรือตัวละครเอกกำพร้าวที่เป็นบุตรของหญิงหม้ายซึ่งได้ตั้งครรภขึ้นเองโดยไม่มีสามี แต่เป็นการอธิษฐานขอบุตรจากพระอินทร์ในเรื่อง *คัทธนะจิกุ้งดีด* ฯลฯ

อนุภาคกลุ่ม L112 *พระเอก/นางเอกที่ไม่มีที่ท่าว่าจะดีปรากฏชัดเจน (Hero (heroine) of unpromising appearance)* มีอนุภาคย่อย เช่น พระเอกเป็นสัตว์ประหลาด (L112.1) ใน *อ้อมล้อมต่อมดำ* ที่ตัวละครเอกกำพร้าวเกิดมาเป็นมนุษย์ประหลาดคือมีแต่หัวไม่มีร่างกาย แต่สามารถ

จะพูดหรือกระทำสิ่งต่างๆได้เหมือนมนุษย์ พระเอกเป็นเด็กที่เกิดมามีขาพิการ (L112.8) ใน *กำพร้าวหมาดำ* ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าวเกิดมามีร่างกายพิการเป็นชายหลังค่อมและมีขาสองข้างติดกัน จนต้องคลานไปมาแทนการเดิน

อนุภาคกลุ่ม L113 *พระเอก/นางเอกมีอาชีพซึ่งไม่มีที่ท่าว่าจะได้ดี* (*Hero(heroine) of unpromising occupation*) เป็นลักษณะของพระเอกที่พบค่อนข้างมากในชาดกพื้นบ้านล้านนา อาชีพที่แสดงถึงท่าทีที่ไม่น่าจะส่งผลให้ชีวิตประสบความสำเร็จที่ปรากฏในอนุภาคกลุ่มนี้ เช่น พระเอกเป็นคนใช้ (L113.1) ในเรื่อง *ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง* และ *สุ่มังคะหวัควายแห้ง* ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าวเป็นข้ารับใช้ของเจ้าเมือง พระเอกเป็นชาวไร่ชาวนา (L113.4) พบในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *กล้วยพันกอ* *ชมพูราชแดงเขียว* และ *เต้าน้อยองค์*

อนุภาคกลุ่ม L123 *พระเอกที่เป็นยาก* (*Pauper hero*) ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าวที่มีฐานะยากจน ซึ่งเป็นสถานภาพของตัวละครเอกกำพร้าวที่พบมากที่สุด ในชาดกพื้นบ้านล้านนา

อนุภาคกลุ่ม L161 *พระเอกที่ไม่มีที่ท่าว่าจะดีได้แต่งงานกับเจ้าหญิง* (*Lowly hero marries princess*) ได้แก่พระเอกกำพร้าวที่มักจะได้แต่งงานกับเจ้าหญิงหรือพระราชธิดาของเมือง พบมากในชาดกพื้นบ้านล้านนา ตัวอย่างเช่นกำพร้าวในเรื่อง *กำพร้าวหมาดำ* *กำพร้าวเหล็กใน* *กำพร้าว* *เขมกุมาร* *เขี้ยวสองมอน* *จักก่าขางคำ* *จันทพราหมณ์* *จันทสมุทท์* *ชมพูราชแดงเขียว* *เต้าน้อยองค์* และ *ทศกัณฐ์อ่อนน้อย* เป็นต้น

อนุภาคกลุ่ม L165 *เด็กชายที่ต่ำต้อยกลายเป็นกษัตริย์* (*Lowly boy becomes king*) ตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้านนาเกือบทุกเรื่องที่ได้เป็นกษัตริย์ในตอนท้ายเรื่อง ส่วนใหญ่ล้วนมีฐานะยากจนแสดงถึงความต่ำต้อยทั้งสถานะและเชื้อชาติ แต่ท้ายที่สุดก็จะได้เป็นกษัตริย์ซึ่งตรงกับอนุภาคในกลุ่มนี้

นอกจากนี้ยังปรากฏร่วมกับอนุภาคกลุ่มอื่นๆ อีก ยกตัวอย่างเช่น

ในด้านบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าว มีอนุภาคที่ปรากฏ เช่น การฝันของมารดา ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะถือกำเนิดหรือมาจุติในครรภ์ ตรงกับอนุภาคหญิงมีครรภ์ฝันถึงบุตรเกี่ยวกับ โชคชะตาของบุตรที่จะเกิดออกมา (D1812.3.3.8) การที่มารดาตั้งครรภ์จากการดื่มกินน้ำในรอยเท้าช้างตรงกับอนุภาคการตั้งครรภ์จากการดื่มกินน้ำ (T512.3) การกำเนิดในรูปลักษณะปกติ คือการเกิดมามีแต่หัวไม่มีร่างกาย ในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *อ้อมล้อมต่อมคำ* นอกจากจะตรงกับอนุภาคกลุ่ม L ดังกล่าวมาแล้วยังตรงกับอนุภาคคนที่เกิดมามีแต่ศีรษะ (F501) และอนุภาคหญิงสาวยากจนให้กำเนิดบุตรที่มีแต่ศีรษะไม่มีร่างกาย (T550.7) ฯลฯ

ในด้านพฤติกรรมพบว่า มีพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าวที่ตรงกับอนุภาคในดัชนีอนุภาคหลายหมวด อาทิ พฤติกรรมของตัวโกง เช่น การลอบแพก้ำพร้าวโพธิสัตว์ ปรากฏในอนุภาคการทิ้ง

เด็กโดยการนำไปปล่อยลอยแพเรือ (S331) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการได้รับความช่วยเหลือตรงกับอนุภาคเกี่ยวกับโชคชะตาและเคราะห์ว่าด้วยผู้ช่วยเหลือ เช่น เทวดาผู้เป็นประโยชน์ (N814) และอนุภาคเทวดาเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ (V232) พฤติกรรมการได้สิ่งวิเศษปรากฏในอนุภาคกลุ่ม D อนุภาคเกี่ยวกับความวิเศษ ไม่ว่าจะเป็นการได้มาซึ่งของวิเศษ ชนิดต่างๆของของวิเศษ อานุภาพของของวิเศษและลักษณะพิเศษของของวิเศษ พฤติกรรมการฟื้นชีวิตด้วยน้ำอมฤตและพฤติกรรมการตายแล้วไปเกิดในชาติภพใหม่ ตรงกับอนุภาคการชุบชีวิตด้วยการใช้ยาทิพย์ (E101) และอนุภาคการกลับชาติ (E605) พฤติกรรมที่เป็นคุณลักษณะพิเศษต่างๆ เช่น การที่ตัวละครเอกกำพวามีพลังกำลังมหาศาลเหนือมนุษย์ทั่วไป ก็ตรงกับอนุภาคการมีพลังกำลังมหัศจรรย์ (D1830) และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรม ตรงกับอนุภาคการทำบุญและให้ทาน (V400) เป็นต้น

ตัวอย่างของการเปรียบเทียบบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพวในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตรงกับอนุภาคกลุ่มต่างๆนี้ เป็นการยกตัวอย่างเพื่อชี้ให้เห็นลักษณะร่วมบางประการระหว่างตัวละครเอกกำพวในชาดกพื้นบ้านล้านนากับตัวละครเอกที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆทั่วโลก แสดงให้เห็นว่ารูปแบบและลักษณะของตัวละครเอกกำพวไม่ได้ปรากฏเฉพาะในชาดกพื้นบ้านล้านนาเท่านั้น แต่ยังเป็นลักษณะของตัวละครที่ปรากฏในวัฒนธรรมอื่นด้วย

4.2 ตัวละครเอกกำพวในชาดกและนิทานกำพวากลุ่มต่างๆ

ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกกำพวในอรรถกถาชาดก รวมทั้งตัวละครเอกกำพวในปัญญาสาชดก ชาดกพื้นบ้านของไทยจีน นิทานกำพวของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลาง โดยจะเปรียบเทียบกับตัวละครเอกกำพวในชาดกพื้นบ้านล้านนาทั้งทางด้านโครงเรื่อง บุคลิกลักษณะ พฤติกรรมและโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพวตามแนวทางที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 3

4.2.1 ตัวละครเอกกำพวในอรรถกถาชาดก

อรรถกถาชาดกเป็นวรรณคดีชาดกที่มีเนื้อหาเป็นการอธิบายความเพิ่มเติมจากนิบาตชาดกหรือชาดกในพระไตรปิฎก (ขุททกนิกาย –พระสุตตันตปิฎก) การขยายความนั้นมีการเพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนของปัจจุบันวัตถุ คาถาและสมโณธานเข้าไป เพื่อให้เรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติต่างๆในอดีตมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ชาดกในอรรถกถาชาดกมีทั้งหมด 547 เรื่อง แบ่งออกเป็นหมวดเรียกว่านิบาต ได้ 22 นิบาตตามจำนวนคาถาภาษาบาลี

ปัจจุบันหนังสืออรรถกถาชาดกที่จัดว่าเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในประเทศไทยมีอยู่สองฉบับ คือ พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกายชาดก แปลและจัดพิมพ์โดยมหาหมกุฏราชวิทยาลัย ส่วนอีกฉบับหนึ่งคือ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส.ของสำนักอบรมสงฆ์วัดสามพระยา² สำหรับการศึกษาดัวละครเอกกัฬาในอรรถกถาชาดก ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลอรรถกถาชาดกฉบับแรกคือ พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 55-63 ซึ่งมหาหมกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ.2525 เนื่องในวโรกาสครบรอบสองร้อยปีแห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์³

ชาดกในอรรถกถาชาดกเป็นเรื่องราวการเสวยพระชาติของพระพุทธเจ้าในชาติต่างๆ มีทั้งการเสวยพระชาติเป็นพรหม พระอินทร์ เทวดา มนุษย์ รวมถึงสัตว์ประเภทต่างๆ เช่น ลิง ราชสีห์ ช้าง ม้า โค สุนัข กวาง นก นาค ปลา ฯลฯ สำหรับการเป็นมนุษย์นั้นสามารถแบ่งออกเป็นสถานะต่างๆกัน ตั้งแต่กษัตริย์ พราหมณ์ ปุโรหิต บัณฑิต เศรษฐี พ่อค้า โจรและ ชาวนา โดยในแต่ละพระชาติตัวละครก็จะมีบุคลิกลักษณะ ตลอดจนพฤติกรรมที่แตกต่างกันไปตามสถานภาพของตัวละครดังกล่าว

จากการศึกษาอรรถกถาชาดกที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นมนุษย์ พบว่ามีชาดกที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกัฬา 14 เรื่องได้แก่

เทวธรรมชาดก	สัยชาดก
กัฏฐหาริชาดก	กัถสปมันทียชาดก
อลันจิตตชาดก	สุตตชาดก
พันธนาการชาดก	ปทกุสลมาณวชาดก
มณิกัณฐชาดก	นิโครธชาดก
คามณิฉันทชาดก	มหาปทุมชาดก
มัจฉทานชาดก	มหาชนกชาดก

² สายวรุณ น้อยนิมิตร, "อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 41.

³ พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกายชาดก (เล่มที่ 55-63), พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, 2530).

ชาดกทั้งสิบสี่เรื่องนี้เป็นชาดกที่เนื้อเรื่องระบุชัดเจนว่าพระโพธิสัตว์เป็นกำพร้า ในขณะที่เดียวกันก็มีชาดกอีกหลายเรื่องที่ไม่มีการระบุไว้ชัดเจนว่าพระโพธิสัตว์เป็นเด็กกำพร้า เพราะในเนื้อหาไม่มีการกล่าวถึงบิดามารดาของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นใครมาจากไหนหรือมีชีวิตอยู่หรือไม่ เช่น กัญจนขันธชาดก กุททาลชาดก สตธรรมชาดก สีหจัมมชาดก อุจฉิน္ณฐภักตชาดก ฉวชาดก กุมมาสปัตถชาดก และ คังคมาลชาดก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเองไม่ได้นำชาดกกลุ่มนี้มาเป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ

นอกจากนี้ยังมีชาดกอีกหลายเรื่องที่จะระบุว่าตัวละครโพธิสัตว์สูญเสียบิดามารดาตอนอายุ 16 ปีและทำให้ตัวละครโพธิสัตว์ได้รับตำแหน่งหน้าที่แทนบิดาเช่น โพธิสัตว์ที่ได้เป็นกษัตริย์แทนพระบิดาใน มหาสีลวชาดก อันทกภูตชาดก อสาดรูปชาดก ราโชวาทชาดก วินีลชาดก รุทกชาดก ทุตชาดก มุทุปาณิชาดก สุชาตาชาดก กุรุธรรมชาดก เสยยชาดก นานาฉันทชาดก กากาติชาดก อยกฎชาดก สันนิภทชาดก และ คันธารชาดก โพธิสัตว์เป็นบุตรของปุโรหิตที่รับใช้กษัตริย์อยู่ในพระราชวัง เมื่อบิดาตายจากไปจึงได้รับตำแหน่งปุโรหิตแทนได้แก่ พันธมนโฆกชาดก สุสีมชาดก และ ปุณณนทีชาดก หรือพระโพธิสัตว์ที่ได้เป็นเศรษฐี/พราหมณ์แทนบิดาที่กระทำการกิริยาหรือสิ้นชีวิตจากไป ต่อมาเกิดความสลดใจจึงสละทรัพย์สมบัติเป็นทาน ภายหลังจากนั้นก็อาจจะออกบวชเป็นฤาษีแล้วเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆในชีวิต พบชาดกที่มีโครงเรื่องในลักษณะเช่นนี้ค่อนข้างมาก เช่น ขทิวังคารชาดก โรหิณีชาดก กัลยาณธรรมชาดก อสทิสชาดก ตีรีตีรังฆชาดก อัพันดรชาดก สิริชาดก ภัทรมภูณาทกชาดก ชันติวาทีชาดก มตโรทนชาดก อัญฐุสัททชาดก หริตจชาดก กัณหาชาดก จุลลโพธิชาดก พิลารโกสิยชาดก และ มหามังคลชาดก ซึ่งชาดกกลุ่มนี้ผู้วิจัยถือว่าไม่ใช่ลักษณะตัวละครที่เข้าข่ายเป็นเด็กกำพร้า เนื่องจากการสูญเสียบิดามารดาในอายุ 16 ปีนั้นอยู่ในช่วงชีวิตที่ตัวละครเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มแล้วไม่ใช่การขาดในวัยเด็ก อันเป็นลักษณะสำคัญของตัวละครกำพร้าตามที่ได้นิยามไว้ตั้งแต่ต้น

1) **โครงเรื่อง** จากการศึกษานิทานชาดกทั้ง 14 เรื่องที่พระโพธิสัตว์เป็นลูกกำพร้า พบว่ามีชาดกเพียงเรื่องเดียว คือ มหาชนกชาดก ที่มีโครงเรื่องแบบซับซ้อนและมีเนื้อหาค่อนข้างยาว อย่างไรก็ตามลักษณะซับซ้อนของโครงเรื่องนั้นก็ยังคงเป็นความซับซ้อนแบบนิทานธรรมไม่ใช่ซับซ้อนแบบนิทานมหัศจรรย์เหมือนชาดกพื้นบ้านล้านนา

ส่วนชาดกที่เหลือนั้นมีลักษณะโครงเรื่องเหมือนกับอรรถกถาชาดกส่วนใหญ่ คือเป็นนิทานที่มีโครงเรื่องเดียว ทำให้เนื้อหาของนิทานชาดกมีขนาดสั้นไม่มีความซับซ้อน ทั้งนี้เนื่องมาจากอรรถกถาชาดกมีวัตถุประสงค์หลักสำคัญคือการแสดงหลักธรรมซึ่งเป็นคำสอนตามหลักพุทธ

ศาสนา ในการศึกษาระคำสอนที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกของสายวรุณ น้อยนิมิตร⁴ พบว่ามี ความหลากหลายมาก เช่น การทำความเพียร คุณและโทษของวาจาและการไม่ประมาณตน คุณ ของการมีความอดทนและการรู้กาลเทศะ หลักในการปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่นอาทิการให้ทาน การรู้ จักเลือกคบมิตร การมีความกตัญญู การมีความสามัคคี ฯลฯ หลักในการครองเรือนทั้งหลักการทั่วไป และหลักปฏิบัติในการเป็นคู่ครองที่ดี นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมสำหรับกษัตริย์ในการปกครอง บ้านเมือง หลักธรรมสำหรับข้าราชการและหลักธรรมที่มุ่งสั่งสอนภิกษุสาวกโดยเฉพาะ ทั้งข้อควร ปฏิบัติและข้อไม่ควรปฏิบัติในการถือเพศบรรพชิตเช่น การระมัดระวังสตรีเพศ เป็นต้น

ด้วยสาระคำสอนที่หลากหลายของชาดกในอรรถกถาชาดก ทำให้ชาดกในอรรถกถามี ลักษณะเป็นนิทานธรรมแท้ๆ แม้ว่าจะมีชาดกที่มีโครงเรื่องแบบซับซ้อนปรากฏอยู่ แต่ก็มีความ ซับซ้อนแบบนิทานธรรมที่เน้นแสดงเหตุการณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีในด้านต่างๆของ พระโพธิสัตว์ แตกต่างจากชาดกพื้นบ้านล้านนาที่โครงเรื่องซับซ้อนมีลักษณะค่อนข้างไปทางนิทาน มหัศจรรย์หรือนิทานจักรวาลต่างๆ อันเป็นนิทานที่เน้นความสนุกสนานของเนื้อเรื่องมากกว่าจะเน้น สั่งสอนธรรมเป็นหลักสำคัญ แม้ชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องจะมีโครงเรื่องเป็นนิทานธรรมแท้ๆ แต่ก็ล้วนเป็นชาดกพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลมาจากอรรถกถาชาดกทั้งสิ้น

ขอยกตัวอย่างโครงเรื่องของอรรถกถาชาดกที่พระโพธิสัตว์เป็นกัปว่าเรื่อง *กัฏฐหาริ ชาดก*⁵ ดังนี้

พระเจ้าพรหมทัตได้เสด็จเที่ยวอุทยานบังเอิญเห็นหญิงตัดฟืนผู้ หนึ่งจึงมีจิตปฏิพัทธ์และสำเร็จการอยู่ร่วมกัน ต่อมาหญิงผู้นั้นตั้งครรภ์ กุมารโพธิสัตว์ พระเจ้าพรหมทัตจึงมอบแหวนให้แก่หญิงเก็บฟืนพร้อมกับ รับสั่งไว้ว่าถ้าคลอดบุตรเป็นกุมารให้นางขายแหวนเลี้ยงดู แต่ถ้าคลอด บุตรเป็นชายให้นำเข้าเฝ้าพร้อมแหวน เมื่อกุมารโพธิสัตว์เติบโตขึ้นรู้ความ จริงจึงรีบรื้อให้มารดาพาไปเข้าเฝ้าพระราชบิดาแต่พระราชบิดาเกิดความ ละอายใจไม่ยอมรับว่าเป็นบุตรของตน มารดาของพระโพธิสัตว์จึงตั้งสัตย์ อธิษฐานแล้วโยนกุมารขึ้นไปในอากาศ กุมารโพธิสัตว์ประทับนั่งบน อากาศและแสดงธรรมแก่พระเจ้าพรหมทัต ก่อนจะเลือกตกลงมาในพระ

⁴ สายวรุณ น้อยนิมิตร, "อรรถกถาชาดก:การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์ กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น," หน้า 49-139.

⁵ พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกายชาดก, เล่ม 55, หน้า 213-217.

หัตถ์ เมื่อพระราชาราชเห็นความมีบุญญาธิการจึงยอมรับเลี้ยงและแต่งตั้ง
พระโทธิสัตว์เป็นอุปราช ต่อมาเมื่อบิดาสวรรคตพระโทธิสัตว์จึงได้ขึ้น
ครองราชย์นามว่า กัฏฐวาหนะ

โครงเรื่องของ *กัฏฐวาหนะ* มีลักษณะเป็นโครงเรื่องเดี่ยว เหตุการณ์สำคัญคือการที่
กษัตริย์ไม่ยอมรับบุตรผู้ต่ำต้อย กุมารโทธิสัตว์จึงแสดงบุญบารมีด้วยการตกลงมาในมือของผู้เป็น
บิดาขณะมารดาอธิษฐานเสี่ยงโยนบุตรขึ้นไปในอากาศ เมื่อบิดาเห็นปาฏิหาริย์เช่นนั้นจึงยอมรับ
เลี้ยงพระโทธิสัตว์เป็นบุตร ซึ่งเหตุการณ์หลักดังกล่าวก็เชื่อมโยงไปสู่คำสอนเกี่ยวกับหลักการครอง
เรือน เรื่องการเลี้ยงดูเอาใจใส่บุตรธิดาของบิดามารดาตามสถานะ ดังคาถาที่กุมารโทธิสัตว์ได้ตรัส
กับพระเจ้าพรหมทัตเมื่อประทับนั่งบนอากาศว่า

“...ข้าแต่พระราชารู้เป็นใหญ่ข้าพระบาทเป็นโอรสของพระองค์ ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งหมู่ชน ขอพระองค์ได้ทรงโปรดชุบเลี้ยงข้าพระบาท
ไว้แม้คนเหล่านี้พระองค์ยังทรงชุบเลี้ยงได้ไฉนจะไม่ทรงชุบเลี้ยงโอรสของ
พระองค์เองเล่า...”⁶

โครงเรื่องในลักษณะดังกล่าวเป็นโครงเรื่องของอรรถกถาชาดกที่พระโทธิสัตว์เป็นลูก
กำพร้าเกือบทุกเรื่อง แตกต่างกันไปบ้างตามรายละเอียดของเนื้อหาชาดกเรื่องนั้นมีวัตถุประสงค์
จะเน้นสาระคำสอนหรือหลักธรรมเรื่องใดเป็นสำคัญ โครงเรื่องก็จะเน้นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคำ
สอนดังกล่าว ยกตัวอย่าง เช่น *พันธนาคารชาดก* สอนเรื่องหลักธรรมสำหรับเพศบรรพชิต เหตุ
การณ์สำคัญอยู่ที่พระโทธิสัตว์ซึ่งมีบุตรและภรรยาที่กำลังตั้งครรรภ์อยู่ ได้ตัดใจหนีจากครอบครัวเพื่อ
ออกบวชตามใจปรารถนาและมองว่าภรรยาที่บุตรเป็นเครื่องผูกที่จะต้องตัดให้ขาดหากคิดจะถือ
เพศบรรพชิต เป็นต้น

นอกเหนือจากหลักธรรมคำสอนในเรื่องต่างๆที่ถือเป็นแก่นสำคัญของอรรถกถาชาดก
แล้ว แนวคิดอีกประการหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือ แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญบุญบารมี
ของพระโทธิสัตว์ สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องพระโทธิสัตว์ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระ
พุทธเจ้าต่อไปในภายภาคหน้า แต่ยังคงต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ในระหว่างที่ยังไม่ตรัสรู้ก็

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215.

ต้องบำเพ็ญบารมีหรือคุณงามความดี เมื่อบารมีเต็มเปี่ยมจึงจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า⁷ บารมีทั้งสิบประการได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมีและอุเบกขาบารมี ในพระชาติหนึ่งๆพระโพธิสัตว์ก็ต้องบำเพ็ญบารมีอย่างหนึ่งหรือในบางพระชาติจะมีครบทั้งสิบประการก็ได้ แต่อาจจะเน้นหนักไปในบารมีใดบารมีหนึ่งเป็นพิเศษ ดังนั้นจึงถือว่าบารมีดังกล่าวเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาตินั้นๆ ไป ด้วยเหตุนี้แก่นของนิทานชาดกในอรรถกถาชาดกบางส่วน จึงได้ยึดหลักเรื่องการทำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางโครงเรื่องของชาดก

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างอรรถกถาชาดกที่พระโพธิสัตว์เป็นกัมพว 2 เรื่องคือ มหาชนกชาดก และ เทวธรรมชาดก ซึ่งมีการนำเสนอแนวคิดเรื่องการทำเพ็ญบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ค่อนข้างชัดเจน

ชาดกเรื่อง มหาชนกชาดก⁸ เป็นชาดกที่เน้นการทำเพ็ญวิริยะบารมีของพระโพธิสัตว์ซึ่งเกิดเป็นพระมหาชนก ดังนี้

พระมหาชนกเป็นราชโอรสของกษัตริย์ซึ่งสวรรคตจากไปตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อโตขึ้นได้เดินทางออกไปค้าขายกับเรือสำเภา มีเหตุให้เรืออัปปางลงต้องว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรนานถึงเจ็ดวัน เมื่อนางเมขลาเทพธิดาแห่งท้องสมุทรมาพุดตลใจให้หมดหวังหรือทอดอาลัยในชีวิต พระองค์ก็ไม่เกิดความท้อแท้หรือละความพยายาม ยังคงมีความเพียรอย่างมั่นคงในการว่ายน้ำต่อไป นางเมขลาเกิดความเลื่อมใสจึงช่วยเหลือให้ขึ้นฝั่ง ต่อมาพระมหาชนกก็ได้เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองมิตถิลานคร จากนั้นจึงเสด็จออกผนวชเป็นฤาษี

โครงเรื่องของชาดกเรื่องนี้เป็นโครงเรื่องแบบซับซ้อนเพียงเรื่องเดียวที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกที่พระโพธิสัตว์เป็นลูกกัมพว โดยเป็นชาดกที่เน้นแนวคิดเรื่องความเพียรหรือการทำเพ็ญวิริยะบารมีของพระโพธิสัตว์ อันหมายถึงการมีความเพียรบากบั่นก้าวไปข้างหน้าไม่ท้อถอยและพยายามบำเพ็ญเพียรในทางที่ดีที่ชอบให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ดังนั้นเหตุการณ์สำคัญของเรื่องจึง

⁷ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, *ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท* (กรุงเทพฯ: มหาเถรสมาคม, 2532), หน้า 35.

⁸ พระสูตรและอรรถกถาแปล ชุททกนิคายชาดก, เล่ม 63, หน้า 75-154.

เป็นเหตุการณ์ที่พระมหาชนกมีความเพียรในการว่ายน้ำลอยคออยู่ในมหาสมุทรหลายวัน เมื่อมีผู้อื่นมาพยายามทำให้ความเพียรดังกล่าวหมดไป พระมหาชนกก็ระงับใจมิให้เกิดการละความพยายามกลับมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรต่อไปจนเกิดผลสำเร็จ

ส่วนในชาดกอีกเรื่องหนึ่งคือ *เทวธรรมชาดก*⁹ เป็นการเน้นแสดงปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ เพราะแนวคิดของเรื่องเป็นการแสดงความเป็นผู้มีปัญญาหรือการเป็นผู้รอบรู้ในหลักธรรมของพระโพธิสัตว์ โครงเรื่องหลักเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการที่พระโพธิสัตว์ได้มีโอกาสสั่งสอนเทวธรรม (ธรรมสำหรับเทวดา) แก่ยักษ์เฝ้าสระตนหนึ่งที่ปรารถนาจะฟัง เพราะได้รับพรจากท้าวเวสวัณว่าให้กินคนที่ลงมาอาบน้ำในสระที่เฝ้าอยู่ได้ ยกเว้นคนที่รู้เทวธรรมเท่านั้น ซึ่งพระโพธิสัตว์ก็ได้สั่งสอนเทวธรรมดังกล่าวแก่ยักษ์ จนยักษ์เกิดความเลื่อมใสกลายมาเป็นผู้อารักขาพระโพธิสัตว์ในที่สุด

2) **ประเภทของตัวละครเอกกัฬาพร้าในอรรถกถาชาดก** ตัวละครเอกกัฬาพร้าในอรรถกถาชาดกพบเพียงสองลักษณะ คือ ตัวละครเอกกัฬาพร้าที่บิดามารดาสิ้นชีวิตและตัวละครเอกกัฬาพร้าที่พลัดพรากจากบิดา-มารดา

ตัวละครเอกกัฬาพร้าที่บิดามารดาสิ้นชีวิต จำแนกเป็นตัวละครเอกกัฬาพร้าที่ขาดทั้งบิดามารดามี 2 เรื่องคือ *พันธนาคารชาดก* และ *มณีกัณฐชาดก* ตัวละครเอกกัฬาพร้าที่ขาดเฉพาะบิดา มี *อลินจิตตชาดก* *คามณิจันทชาดก* *มัจฉทานชาดก* *สุตตชาดก* และ *มหาชนกชาดก* ส่วนตัวละครเอกกัฬาพร้าที่ขาดมารดาคือ *เทวธรรมชาดก* *กัสสปมันทียชาดก* และ *ปทกฺสลมานวชาดก*

ส่วนตัวละครเอกกัฬาพร้าที่พลัดพรากจากบิดามารดา ได้แก่ กัฬาพร้าโพธิสัตว์ที่ความกัฬาพร้านั้นมีสาเหตุมาจากการพลัดพรากจากบิดามารดา โดยที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่แต่ไม่มีโอกาสได้เลี้ยงดูกุมารโพธิสัตว์ พบชาดกลักษณะนี้ 3 เรื่องคือ

กัณฐหาริชาดก-หญิงเก็บฟืนมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์จนตั้งครรภ์ ซึ่งกษัตริย์ได้มอบแหวนวงหนึ่งแก่นางไว้ แล้วสั่งว่าถ้าคลอดบุตรเป็นหญิงให้ขายแหวนเลี้ยงดูบุตรแต่ถ้าคลอดบุตรเป็นชายให้พาเข้าเฝ้าพร้อมแหวน โดยที่กษัตริย์ไม่ได้รับเลี้ยงนาง นางยังคงประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้านตามลำพัง ต่อเมื่อคลอดบุตรเป็นกุมารโพธิสัตว์แล้วก็เลี้ยงดูกุมารตามลำพัง เมื่อกุมารเติบโตขึ้นและโดนเพื่อนล้อว่าไม่มีพ่อจึงรีบเร้าถามความจริงจากมารดา หญิงเก็บฟืนจึงเล่าเรื่องทุกอย่างให้บุตรฟังก่อนจะเดินทางเข้าไปในพระราชวัง

⁹ พระสูตรและอรรถกถาแปล ชุททกนิกายชาดก, เล่ม 55, หน้า 202-212.

สัยหาชาดก-กุมารโพธิสัตว์เป็นบุตรของปุโรหิตและนางพราหมณ์ แต่เนื่องจากคลอดวันเดียวกับพระโอรสของกษัตริย์ กษัตริย์จึงรับกุมารโพธิสัตว์มาเลี้ยงดูในวังเพื่อให้เป็นเพื่อนเล่นกับพระโอรสทำให้กุมารไม่มีโอกาสได้อยู่กับบิดามารดาตั้งแต่เกิด

นิโครชชาดก-กุมารโพธิสัตว์เป็นบุตรของหญิงผู้หนึ่ง ซึ่งเดินทางมากับพ่อค้าเกวียนแล้วคลอดทิ้งไว้ที่ใต้ต้นไม้ สละไม้ของเศรษฐีเป็นหมันได้หลอกรับครวสามีว่าตั้งครรภ์ เมื่อครบกำหนดคลอดจึงออกอุบายว่าจะเดินทางไปคลอดที่บ้านเดิม ระหว่างทางพบกุมารโพธิสัตว์ที่ถูกคลอดทิ้งไว้อยู่ใต้ต้นไม้จึงทำที่เป็นแหวะคลอดแล้วสวมรอยรับเอาทารกเป็นบุตร

จากการศึกษาประเภทของตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดกที่กล่าวมาแล้ว พบว่าตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดกทุกคน ล้วนเป็นตัวละครเอกกำพำที่ปรากฏสาเหตุความเป็นกำพำอย่างชัดเจน คือตัวละครเอกกำพำที่บิดามารดาสิ้นชีวิตและตัวละครเอกกำพำที่พลัดพรากจากบิดามารดา แตกต่างกับตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาซึ่งได้ปรากฏลักษณะของตัวละครเอกกำพำที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าบิดาเป็นใคร เนื่องจากตัวละครถือกำเนิดขึ้นมาในลักษณะพิเศษเหนือธรรมชาติด้วย ไม่ว่าจะเป็นการที่มารดาอธิษฐานขอบุตรจากพระอินทร์และตั้งครรภ์ขึ้นเองโดยไม่ได้มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ ทำให้บุตรที่เกิดมานั้นไม่มีบิดาไปโดยปริยายหรือการที่ตัวละครกำเนิดออกมาเป็นมนุษย์แต่มีมารดาเป็นสัตว์โดยที่ไม่ทราบว่าเป็นใคร

การที่ชาดกในอรรถกถาชาดกไม่ปรากฏลักษณะตัวละครเอกกำพำที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าบิดาเป็นใครเนื่องจากตัวละครถือกำเนิดขึ้นมาในลักษณะพิเศษเหนือธรรมชาตินั้น สืบเนื่องมาจากลักษณะของโครงเรื่องที่แตกต่างกัน ในขณะที่ชาดกพื้นบ้านล้านนามีโครงเรื่องซับซ้อนแบบนิทานมหัศจรรย์ ลักษณะของตัวละครเอกกำพำซึ่งเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และอนุภาคที่มักปรากฏในนิทานมหัศจรรย์จึงปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาด้วย แต่ในอรรถกถาชาดกนั้นเกือบทั้งหมดมีโครงเรื่องเดี่ยวและไม่ซับซ้อน แม้บางเรื่องมีโครงเรื่องแบบซับซ้อนแต่ก็ยังคงลักษณะของนิทานธรรมเพื่อจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนหลักธรรมอยู่ ดังนั้นจึงไม่ปรากฏลักษณะตัวละครเอกกำพำที่มีความมหัศจรรย์ดังกล่าวในนิทานธรรมอย่างอรรถกถาชาดก

3) บุคลิกลักษณะ

-**ลักษณะการกำเนิด** พบว่ากำพำโพธิสัตว์ทุกคนล้วนมีการกำเนิดแบบปกติตามลักษณะมนุษย์ทั่วไป ไม่ปรากฏลักษณะการกำเนิดพิเศษต่างๆเหมือนที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา ไม่ว่าจะมีความฝันบอกเหตุ เหตุอัศจรรย์ในขณะที่เกิดหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติอื่นๆขณะโพธิสัตว์เกิด แต่จะพบลักษณะพิเศษด้านการมีอายุครรภ์ 10 เดือนใน *เทวธรรมชาดก* รวมทั้งลักษณะการมีสหชาติใน *สัยหาชาดก* ซึ่งโพธิสัตว์เป็นบุตรของนางพราหมณ์และปุโรหิต มีสหชาติ

เป็นโอรสของกษัตริย์ พระโพธิสัตว์จึงถูกนำตัวมาเลี้ยงไว้ในพระราชวัง และใน *นิโคจรชาดก* กำพำว่า โพธิสัตว์มีสหชาติสองคนคือสาขกุมารบุตรของสะไก้อนุเศรษฐีและไปติกะบุตรของช่างปูนที่อาศัย เศรษฐีอยู่ ส่วนลักษณะการกำเนิดแบบผิพรรณชาติ ไม่ว่าจะเป็นการที่มารดาตั้งครรภ์เองโดยไม่มี ความสัมพันธ์กับบุรุษเพศหรือการที่แม่น้ำปัสสาวะในรอยเท้าข้างจนตั้งครรภ์ไม่ปรากฏ

อนึ่งมีชาดกเรื่องหนึ่งคือ *ปทกุตลมาณวชาดก* กำพำว่าโพธิสัตว์เป็นบุตรของ พราหมณ์หนุ่มกับนางยักษ์ โดยชายหนุ่มถูกนางยักษ์จับไปขังไว้ในถ้ำเพื่ออยู่ร่วมกับนางจนตั้งครรภ์ กุมารโพธิสัตว์ ต่อมาสองพ่อลูกพากันหนีออกจากถ้ำนางยักษ์ตามไปอ่อนวอนให้กลับ เมื่อไม่สำเร็จ จึงเสียใจจนอกแตกตายทำให้กุมารเป็นลูกกำพำ จะเห็นวามารดาของโพธิสัตว์ในเรื่องมีชาติ กำเนิดเป็นยักษ์แต่มีร่างกายหรือรูปลักษณ์เป็นมนุษย์ผู้หญิงปกติทั่วไปเพื่ออยู่ร่วมกับสามีซึ่งเป็น มนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้โพธิสัตว์ถือกำเนิดขึ้นมาอย่างผิดปกติเพราะเป็นการปฏิสนธิข้ามเชื้อชาติ กำพำว่าโพธิสัตว์จึงได้ชื่อว่าเป็นลูกครึ่งมนุษย์ครึ่งยักษ์ อย่างไรก็ตามเชื้อสายความเป็นยักษ์ของ มารดาดังกล่าวก็ไม่ได้แสดงผลออกมาในด้านรูปลักษณ์ของโพธิสัตว์แต่อย่างใด

-**รูปลักษณ์** กำพำว่าโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกทุกคนล้วนมีรูปลักษณ์ปกติเหมือน มนุษย์ทั่วไป ไม่ปรากฏตัวละครที่มีลักษณะอัปลักษณ์ มีความพิการหรือรูปลักษณ์ปกติแต่อย่าง ไต (ชาดกในอรรถกถาชาดกที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสัตว์ ซึ่งมีจำนวน 123 เรื่องนั้น ไม่พบ ว่ามีชาดกเรื่องใดที่พระโพธิสัตว์ซึ่งกำเนิดเป็นสัตว์จะมีการกลายร่างเป็นมนุษย์ในเนื้อเรื่องตอนใด ตอนหนึ่ง ดังนั้นจึงไม่มีกลุ่มตัวละครที่กำเนิดเป็นสัตว์ในการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกกำพำใน อรรถกถาชาดกด้วย)

อย่างไรก็ตามแม้จะเป็นมนุษย์ปกติ แต่พระโพธิสัตว์ส่วนใหญ่ก็จะมีลักษณะพิเศษ ด้านรูปลักษณ์บางประการที่ทำให้มีความพิเศษกว่าคนธรรมดา ได้แก่ พระโพธิสัตว์ที่มีใบหน้า เกลี้ยงเกลาคุดจิ้งแว่นทองคำใน *คามณิฉันทชาดก* การมีใบหน้าเหมือนดอกบัวบานใน *มหาปทุม ชาดก* ส่วนใน *มหาชนกชาดก* พระโพธิสัตว์มีผิวพรรณผุดผ่องดังทอง ลักษณะพิเศษด้านรูปลักษณ์ อีกประการหนึ่งก็คือ การที่พระโพธิสัตว์มีลายเท้าที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของพระโพธิสัตว์ตามคติ ความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือมหาบุรุษลักษณะ ปรากฏใน *มหาชนกชาดก* โดยในเรื่องปุโรหิตใช้ ราชรถเสี้ยงทายหากษัตริย์องค์ใหม่ เมื่อราชรถไปหยุดอยู่ที่พระโพธิสัตว์ซึ่งบรรทมอยู่ ปุโรหิตก็ได้ เปิดพระบาทพิจารณาดูพระลักษณะ แล้วก็กล่าวว่าอย่าว่าแต่ทวิปีนั้เท่านั้นเลยแม้แต่ทวิปีนั้ทั้งสี่ท่าน ผู้นี้ก็สามารปกครองได้ดังนั้นพระมหาชนกจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้ ปรากฏใน *นิโคจรชาดก* ด้วย

-สถานภาพของตัวละคร ปรากฏว่ากำพำโพิธสัตว์โดยส่วนใหญ่เป็นชนชั้นสูงในสังคม คือ เป็นโอรสของกษัตริย์จำนวนถึง 6 เรื่องได้แก่ *เทวธรรมชาดก* *กัฏฐหาริชาดก* *อลีนจิตตชาดก* *คามณิฉันทชาดก* *มหาปทุมชาดก* และ *มหาชนกชาดก* นอกเหนือจากนั้นกำพำโพิธสัตว์ก็เป็นบุตรของพราหมณ์ใน *มณีกัณฐชาดก* *กัศสปมันทียชาดก* และ *ปทกุสลมาณวชาดก* เป็นบุตรของปุโรหิตซึ่งเป็นข้าราชการในราชสำนักใน *สัยชาดก* กำพำโพิธสัตว์เกิดเป็นบุตรของเศรษฐี/กษัตริย์ใน *นิโครธชาดก* และ *มัจฉทานชาดก* รวมทั้งพระโพิธสัตว์ที่เป็นบุตรของคหบดีตักยากในชาดกเรื่อง *พันธนาคารชาดก* และ *สุตตชาดก*

บุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดกที่กล่าวมาทั้งหมด เห็นได้ว่าเป็นคุณลักษณะที่เน้นความมีบุญบารมีของพระโพิธสัตว์เป็นสำคัญเพียงประการเดียว โดยความเป็นผู้มีบุญญาธิการของตัวละครเอกกำพำนั้นปรากฏในทุกลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการกำเนิด รูปลักษณ์ รวมทั้งสถานภาพของตัวละครซึ่งส่วนใหญ่เป็นกษัตริย์หรือคนชั้นสูงในสังคม อันเป็นชนชั้นที่บ่งบอกถึงความมีบุญบารมีอย่างชัดเจน แตกต่างจากตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านธรรมดาและมีฐานะยากจน

4) **พฤติกรรม** จากการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดกทั้ง 14 เรื่อง พบว่าตัวละครมีพฤติกรรมหลักร่วมกับพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาทั้งหมด 15 พฤติกรรม โดยมีสองพฤติกรรมที่ไม่ปรากฏร่วมกัน คือพฤติกรรมการต่อสู้/แข่งขันระหว่างตัวโง่กับตัวละครเอกกำพำ (H) และการที่ตัวละครเอกกำพำได้รับชัยชนะ (I)

แม้พฤติกรรมหลักของกำพำโพิธสัตว์ในอรรถกถาชาดกส่วนใหญ่จะปรากฏร่วมกับชาดกพื้นบ้านล้านนา แต่รูปแบบของพฤติกรรมย่อนั้นพบว่ามีย่อยกว่าอย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น

พฤติกรรมของตัวโง่ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพำ (A) พบพฤติกรรมย่อยเพียงสองลักษณะคือ การที่ตัวโง่อยากได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินของตัวละครเอกกำพำ (A_2) และการที่ตัวโง่พยายามฆ่า/กำจัดตัวละครเอกกำพำให้พ้นทาง (A_3) โดยปรากฏในอรรถกถาชาดกสองเรื่องคือ *มัจฉทานชาดก* และ *มหาปทุมชาดก*

ใน *มัจฉทานชาดก* ตัวโง่ได้แก่น้องชายของพระโพิธสัตว์ มีนิสัยเป็นโจรคิดครอบครองทรัพย์ของพี่ชายไว้เพียงคนเดียว โดยการใช้อุบายหลอกพระโพิธสัตว์ว่าอุณเงินตกน้ำแต่เผอิญอุณเงินเกิดตกน้ำจริงๆ ฝ่ายน้องชายจึงเกิดความตรอมใจอนธิมเศร้าผอมเหลืองอยู่ ต่อมาเทวดาได้ช่วยให้ทรัพย์นั้นไปอยู่ในท้องปลาและกลับคืนไปเป็นของพระโพิธสัตว์ในที่สุด ส่วนพฤติกรรมของตัวโง่ใน *มหาปทุมชาดก* คือพฤติกรรมของมเหสีคนใหม่ของกษัตริย์ซึ่งมีฐานะเป็นแม่เลี้ยงพระโพิธสัตว์

เนื่องจากนางพึงใจในตัวพระโพธิสัตว์จึงยั่วยวนเชิงสังวาส เมื่อไม่สำเร็จและเกิดกลัวความผิดจึงชิงใส่ความโพธิสัตว์ว่าทำร้ายนางและจะขึ้นใจนาง เป็นเหตุให้กษัตริย์โกรธจัดถึงขั้นให้ทหารนำตัวพระโอรสไปทิ้งลงเหว

พฤติกรรมการประสบปัญหาและความโชคร้าย (a) พบว่ามีพฤติกรรมย่อยเพียงลักษณะเดียว ได้แก่ การประสบปัญหาที่เกิดจากความบังเอิญ/การเข้าใจผิด (a_3) ซึ่งปรากฏในชาดกเรื่อง *พันธนาการชาดก* ส่วนใน *มหาปทุมชาดก* ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกก่าพรำคือการที่ถูกบิดาซึ่งเป็นกษัตริย์เข้าใจผิดว่าได้ล่วงเกินมเหสีของตน เป็นเหตุให้ก่าพรำโพธิสัตว์ถูกลงโทษด้วยการโยนลงเหว

พฤติกรรมหลักอื่นๆในอรรถกถาชาดกที่รูปแบบของพฤติกรรมย่อยปรากฏน้อย ได้แก่ พฤติกรรมการมีรูปลักษณ์/สถานภาพใหม่ (T) ปรากฏใน *กัฏฐหริชาดก* *ปทกุสลมาณวชาดก* และ *สุตตนชาดก* รวมไปถึงพฤติกรรมการได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินเงินทอง (F) พฤติกรรมการประสบปัญหาและความโชคร้ายหมดไป (K) พฤติกรรมการถูกลงโทษของตัวโกง (U) และพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษ (X) ที่ปรากฏเพียงลักษณะเดียวคือความสามารถในการตอบปัญหาธรรม (X_{12}) ในชาดกเรื่อง *คามณิจันทชาดก* และ *มหาชนกชาดก* แม้แต่พฤติกรรมการเดินทางกลับเมือง ($\downarrow$) ซึ่งพบว่ามีชาดกหลายเรื่องที่กำลังโพธิสัตว์ต้องออกเดินทางจากบ้านหรือจากเมืองไปในตอนแรก แต่มีเพียงชาดกสามเรื่องเท่านั้นที่มีการเดินทางกลับคืนเมือง ได้แก่ *เทวธรรมชาดก* *สัยชาดก* และ *มหาปทุมชาดก*

ส่วนพฤติกรรมการได้คู่ครองและแต่งงาน (W_1) ปรากฏเพียงสองเรื่อง เรื่องแรกคือ *พันธนาการชาดก* ตัวละครเอกก่าพรำได้ภรรยาจากการที่มารดาหามาให้ก่อนตาย โดยพระโพธิสัตว์เองไม่เต็มใจนัก ส่วนอีกเรื่องหนึ่งคือใน *มหาชนกชาดก* พระมหาชนกได้นางสีวลีเป็นชายาด้วยบุญบารมี จึงจัดว่าเป็นการได้คู่ครองเพราะความมีบุญญาธิการ ($W_{1,1}$) ส่วนชาดกเรื่องที่เหลือนั้นไม่ปรากฏว่าพระโพธิสัตว์มีคู่ครองหรือแต่งงาน

สำหรับพฤติกรรมหลักของก่าพรำโพธิสัตว์ที่พบมากในอรรถกถาชาดก ได้แก่ พฤติกรรมการได้ครองเมือง (W_2) เป็นลักษณะการได้ครองเมืองที่อาศัยอยู่ ($W_{2,1}$) จำนวน 6 เรื่อง คือ *เทวธรรมชาดก* *กัฏฐหริชาดก* *อลินจิตตชาดก* *คามณิจันทชาดก* *ปทกุสลมาณวชาดก* และ *นิโครธชาดก* ใน *มหาปทุมชาดก* พญานาคได้มอบราชสมบัติให้พระโพธิสัตว์ได้ครองเมืองครั้งหนึ่ง ($W_{2,5}$) ต่อมาพระโพธิสัตว์ก็มอบคืนแก่พญานาคและออกบวช ส่วนใน *มหาชนกชาดก* เป็นลักษณะการได้ครองเมืองของภรรยา ($W_{2,6}$)

รวมไปถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม (ค) เป็นการทำบุญและบริจาคทาน (c_1) ปรากฏใน *มัจฉทานชาดก* และ *สัยชาดก* ความกตัญญูกตเวทิตา (c_2) ปรากฏใน

สุดนชาดก การช่วยเหลือผู้อื่น (ค₃) ใน เทวธรรมชาดก และ มณิกัณฐชาดก การเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นในทศพิธราชธรรม (ค₄) ปรากฏในชาดกทุกเรื่องที่กำลังทำพร้าโพธิสัตว์ได้เป็นกษัตริย์ การรู้จักให้อภัย (ค₅) ปรากฏใน มัจฉทานชาดก และ มหาปทุมชาดก รวมทั้งการสั่งสอนศีลธรรม (ค₆) ที่ปรากฏใน เทวธรรมชาดก มณิกัณฐชาดก กัสสปมันทียชาดก และ มหาปทุมชาดก

ทั้งนี้ยังพบว่าโอกาสหรือช่วงเวลาในการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรมในอรรถกถาชาดก มีลักษณะคล้ายคลึงกับชาดกพื้นบ้านนา คือมีทั้งพฤติกรรมที่กระทำในตอนต้นเรื่องหรือกลางเรื่องกับพฤติกรรมที่ตัวละครกระทำในตอนท้ายเรื่องก่อนการประมุขชาดก อันเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงปลายเรื่อง ภายหลังจากที่ได้ครองราชสมบัติหรือชีวิตในช่วงบั้นปลายหากไม่ได้เป็นกษัตริย์

ในขณะที่พฤติกรรมย่อยบางพฤติกรรมก็มีความแตกต่างจากพฤติกรรมของตัวละครเอกกำลังทำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา เนื่องจากการปรากฏมากกว่า ได้แก่ การเดินทางออกจากเมือง (↑) รูปแบบการเดินทางออกจากบ้านหรือจากเมืองของกำลังทำพร้าโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก ส่วนใหญ่จะเป็นการเดินทางเพื่อเรียนวิชากับฤาษี (↑₁) ปรากฏใน เทวธรรมชาดก สัณหาชาดก นิโครธชาดก และ มหาปทุมชาดก ซึ่งพระโพธิสัตว์มีสถานะเป็นโอรสกษัตริย์และบุตรเศรษฐี การเดินทางไปเรียนวิชาดังกล่าวจึงถือเป็นธรรมเนียมที่พึงปฏิบัติของผู้ชายที่มีสถานะในสังคมชั้นสูง รวมทั้งลักษณะของพระเอกแบบฉบับหรือเจ้าชายที่ต้องเรียนศิลปวิทยาแขนงต่างๆจนเชี่ยวชาญ นอกเหนือจากนั้นก็เป็นการเดินทางเพื่อบวชเป็นฤาษี (↑₂) ปรากฏใน พันธนาครชาดก มณิกัณฐชาดก สัณหาชาดก และ กัสสปมันทียชาดก ซึ่งการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ทั้งสองอย่างนั้นปรากฏน้อยในชาดกพื้นบ้านล้านนา เพราะในชาดกพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่จะเป็นการออกเดินทางเพื่อแสวงโชคหรือการตามหาสิ่งของหายากมากกว่าการเรียนวิชาหรือการออกบวช

บางพฤติกรรมก็มีความแตกต่างในรายละเอียดที่น่าสนใจ ได้แก่ พฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยาก (M) และการทำงานยากสำเร็จ (N) ปรากฏในอรรถกถาชาดกเพียงเรื่องเดียวคือ มหาชนกชาดก โดยเป็นเหตุการณ์ภายหลังจากที่พระมหาชนกได้ว่ายน้ำในมหาสมุทรเป็นเวลานานถึงเจ็ดวัน เมื่อนางเมขลาเกิดความเลื่อมใสจึงช่วยเหลือด้วยการอุ้มพระมหาชนกมาไว้ที่พระราชอุทยานของเมืองมิตिला จากนั้นพระมหาชนกก็ได้รับการเสด็จทวยจากราชรถของเมืองมิตिला ให้เป็นกษัตริย์องค์ใหม่แทนองค์เก่าที่เพิ่งสวรรคตไป โดยก่อนที่กษัตริย์องค์เก่าจะสิ้นใจได้สั่งเสียไว้ว่า ผู้ใดจะมาเป็นกษัตริย์องค์ใหม่จะต้องผ่านการทดสอบ 4 ข้อ ได้แก่

-ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านผู้ทำให้พระราชธิดาพระนามว่าสิวลีโปรดปรานได้

-ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านผู้สามารถทราบห้วงอนแห่งบัลลังค์สี่เหลี่ยมว่าอยู่ด้าน
ไหน

-ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านผู้ยกธนูอันมีน้ำหนักพันแรงคนยกขึ้นได้

-ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านผู้นำขุมทรัพย์สิบหกแห่งออกมาให้ปรากฏ

การทดสอบทั้งสี่ข้อนั้น พระมหาชนกสามารถกระทำสำเร็จด้วยความสามารถของตน โดยในข้อแรกนั้นพระนางสิวลีราชธิดาได้เสด็จมาถวายให้เกี่ยวพระกร เนื่องจากเห็นพระบุญญาธิการและพระเดชานุภาพของพระโพธิสัตว์ จึงพิศุจน์ว่าพระธิดาทรงโปรดปรานแล้ว ส่วนข้อสองพระมหาชนกก็คำตอบของปัญหาได้ โดยอุบายถอดเข็มทองคำบนพระเศียรประทานที่พระหัตถ์พระนางสิวลีและรับสั่งให้นางวางเข็มเก็บไว้ ซึ่งพระนางก็รับเข็มและไปวางไว้ที่เบื้องห้วงอนแห่งบัลลังค์ ดังนั้นพระมหาชนกจึงทราบว่าเป็นห้วงอนแห่งบัลลังค์ด้วยความหมายดังกล่าว สำหรับข้อถัดมาเป็นการทดลองพลังกำลัง พระโพธิสัตว์ก็สามารถยกสหัสสธนูอันนั้นขึ้นได้ด้วยพลังกำลังของตนเองดุจดังการยกกงติดยายของหญิงสาว ในข้อสุดท้ายพระโพธิสัตว์ใช้ปัญญาแก้ปัญหาด้วยการถามเหล่าอำมาตย์ว่ามีปริศนา/ปัญหาอะไรเกี่ยวกับขุมทรัพย์ทั้งสิบหกแห่งบ้าง ก็ได้รับคำตอบว่ามีขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น เป็นต้น พอทรงสดับแล้วก็ทรงดำริว่าดวงอาทิตย์นั้นหมายถึงพระปัจเจกพระพุทธเจ้าเพราะพระพุทธเจ้ามีคุณเช่นดวงอาทิตย์ ขุมทรัพย์คงมีในสถานที่ต้อนรับพระปัจเจกพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงสั่งให้ทหารไปขุดหาขุมทรัพย์บริเวณที่พระราชอาประทับยืนเมื่อเสด็จไปต้อนรับและไปส่งเวลากลับซึ่งก็ปรากฏว่ามีขุมทรัพย์อยู่ นอกจากนั้นก็ขุดตามปัญหาข้ออื่น ๆ กล่าวไว้จนพบขุมทรัพย์ทั้งสิบหกแห่ง เช่น ปัญหาว่าขุมทรัพย์ภายใน-ภายนอกก็ให้ไปขุดหาตรงบริเวณภายในและภายนอกของประตูใหญ่แห่งพระราชฐาน หรือปัญหาว่าขุมทรัพย์ขาขึ้น-ขาลงก็ให้ไปขุดบริเวณที่พระราชอาเคยเสด็จขึ้นและเสด็จลงเวลาประทับคอช้าง เป็นต้น

การที่พระโพธิสัตว์ผ่านการทดสอบทั้งสี่ข้อสำเร็จนั้น เห็นได้ว่าเป็นผลมาจากตนเองแทบทั้งสิ้น ทั้งความมีบุญญาธิการที่ทำให้พระราชธิดาพึงพอพระทัยและการมีสติปัญญาฉลาดหลักแหลมในการคิดหาอุบายและการแก้ปัญหาเกี่ยวกับขุมทรัพย์ รวมไปถึงพลังกำลังความสามารถของตนเองในการยกธนูที่หนักอึ้งขึ้นได้แต่ผู้เดียว ในขณะที่พฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยาก (M) ซึ่งปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนานั้น ตัวละครเอกกำพร้ามักจะได้รับการช่วยเหลือจากผู้อาสาช่วยเหลือเพื่อให้การทำงานยากสำเร็จ (N) มากกว่าการใช้ความสามารถของตนเอง

แม้แต่พฤติกรรมการมีทายาท (Z) ที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกเรื่อง *พันธนาคารชาดก* การมีทายาทของพระโพธิสัตว์เป็นไปอย่างไม่เต็มใจและไม่ได้ต้องการ เพราะเป็นการมีบุตรจากการที่ภรรยาพยายามหาทางยับยั้งสามีโพธิสัตว์ไม่ให้ออกบวช จึงใช้วิธีการมีบุตรเป็นเครื่องมือผูกมัดสามีไว้ซึ่งสามารถใช้ได้ผลสำหรับบุตรคนแรก แต่เมื่อนางตั้งครุภักบุตรคนที่สองพระโพธิสัตว์ก็ไม่

สามารถรอดได้อีกต่อไป จึงต้องหนีครอบครัวไปบวชเนื่องจากปรารถนาในเพศบรรพชิตมาตั้งแต่ต้น แต่ไม่สามารถขัดมารดาที่ได้หาภรรยามาให้โพธิสัตว์ก่อนตาย เนื่องจากอยากให้บุตรชายมีครอบครัว

นอกจากพฤติกรรมหลักที่ปรากฏร่วมกับตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาแล้ว ยังพบพฤติกรรมเพิ่มเติมในอรรถกถาชาดก ได้แก่

การมีปัญญาฉลาดหลักแหลมของกำพำโพธิสัตว์ ซึ่งไม่ใช่ปัญญาในการแก้ปัญหา/ปริศนาธรรมตามรูปแบบพฤติกรรม (X_{12}) แต่เป็นความฉลาดหรือไหวพริบปฏิภาณในการแก้ปัญหา/ปัญหาทางโลก ได้แก่การวินิจฉัยคดีความอย่างชาญฉลาดของพระโพธิสัตว์แก่นายคามณิจันทร์ ซึ่งถูกกล่าวหาในคดีอาญาถึงสี่คดีให้รอดพ้นจากการไล่ความได้ใน *คามณิจันทร์ชาดก* การใช้วาทศิลป์และกลวิธีที่แยบคายเพื่อไม่ให้ยักษ์จับตนกินเป็นอาหารใน *สุตตนชาดก* รวมไปถึงกระบวนการคิดและการกระทำตามเงื่อนไขเพื่อทดสอบความสามารถก่อนจะได้เป็นกษัตริย์ใน *มหาชนกชาดก*

พฤติกรรมการได้รับการยกย่อง/บูชาจากกษัตริย์ เป็นพฤติกรรมที่พระโพธิสัตว์ได้รับการยกย่องบูชาจากกษัตริย์ซึ่งมีสถานะทางสังคมสูงกว่า โดยในเรื่องพระโพธิสัตว์จะไม่ได้เป็นกษัตริย์หรือเป็นเพศบรรพชิตในตอนท้ายเรื่อง แต่ถึงแม้จะไม่ใช่กษัตริย์หรือนักบวช พระโพธิสัตว์ก็มีบทบาทในสังคมยิ่งใหญ่กว่ากษัตริย์ เนื่องจากจะมีชาวบ้านรวมทั้งกษัตริย์และมเหสีมาคารวะและอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ ปรากฏลักษณะเช่นนี้ในชาดกเรื่อง *สุตตนชาดก*

จากการศึกษาพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพำที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกเปรียบเทียบกับที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา พบลักษณะที่น่าสนใจ 3 ประการคือ

1. ความหลากหลายของพฤติกรรมแตกต่างกัน โดยลักษณะความหลากหลายของพฤติกรรมในอรรถกถาชาดกมีน้อยกว่าชาดกพื้นบ้านล้านนาอย่างชัดเจน สังเกตได้จากรูปแบบและจำนวนพฤติกรรมย่อยที่มีน้อยกว่ามาก ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะโครงเรื่องของชาดกแตกต่างกันส่งผลมาถึงการแสดงพฤติกรรมของตัวละครมีความแตกต่างกัน นั่นคือโครงเรื่องของอรรถกถาชาดกส่วนใหญ่จะเป็นโครงเรื่องเดียวในลักษณะของนิทานธรรมแท้ๆ แต่ในชาดกพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่มีโครงเรื่องซับซ้อนแบบนิทานมหัศจรรย์ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏพฤติกรรมที่มีลักษณะของพระเอกแบบนิทานมหัศจรรย์ในอรรถกถาชาดก เหมือนที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของตัวโกงที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพำ อย่างการที่ตัวโกงอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพำ การที่ตัวโกงกลั่นแกล้งให้ทำงานยากหรือการที่ตัวโกงฆ่าตัวละครเอกกำพำ พฤติกรรมการได้สิ่งวิเศษหรือสัตว์วิเศษ พฤติกรรมการต่อสู้แข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพำ พฤติกรรมการฟื้นชีวิตด้วยน้ำอมฤต พฤติกรรมการถอดรูปอัปลักษณ์หรือการออกจากร่างพืช/สัตว์

มาทำงาน การกำเนิดเป็นสัตว์แต่กระทำสิ่งต่างๆได้เหมือนมนุษย์หรือพฤติกรรมที่เป็นลักษณะแบบฉบับของพระเอกในนิทานจักรวาลต่างๆ อย่าง การเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา เป็นต้น

2. รายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมของกำพำพร้าโพธิสัตว์ในชาดกทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน ในขณะที่พฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ในชาดกพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่ค่อนข้างไปทางพฤติกรรมที่กระทำทางโลก แต่ในอรรถกถาชาดกเป็นลักษณะพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ในทางธรรมมากกว่า ในที่นี้ขอยกตัวอย่างพฤติกรรมการออกบวช (↑₂) มาอธิบายเปรียบเทียบ

การยินดีเลื่อมใสในเพศนักบวช โดยการพิจารณาเห็นอานิสงส์ของการบวชว่ามีคุณค่าคุณประโยชน์มากและออกบวช ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในอรรถกถาชาดกหลายเรื่อง อาทิ ใน *พันธนาการชาดก* พระโพธิสัตว์ได้ละทิ้งภรรยาที่กำลังตั้งครรภ์อยู่และบุตรอีกหนึ่งคนเพื่อออกบวช ส่วนใน *มณิกันฐชาดก* และ *กัลปมันทียชาดก* พระโพธิสัตว์แม้จะมีฐานะเป็นถึงเศรษฐีแต่เมื่อบิดามารดาสิ้นชีวิต กำพำพร้าโพธิสัตว์ก็ไม่ได้ยินดีในทรัพย์สมบัติที่ได้รับ กลับนำทรัพย์ทั้งหมดไปบริจาคทานแล้วออกบวชเป็นฤาษี หรือใน *สยหชาดก* พระโพธิสัตว์ได้เดินทางออกไปบวชอยู่ในป่า เมื่อเพื่อนรักที่เคยเติบโตร่วมกันมาซึ่งเป็นกษัตริย์ได้ใช้ให้อำมาตย์ไปรับตัวกลับเพื่อมาช่วยงานเป็นปุโรหิตในพระราชวังโพธิสัตว์ก็ไม่ยอมกลับ แม้ว่าสยหอำมาตย์จะเกลี้ยกล่อมอ่อนวอนอย่างไรก็ไม่เป็นผล ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ของพระโพธิสัตว์ แตกต่างกับพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา ซึ่งปรากฏในชาดกเรื่อง *เชมกุมาร* โดยตัวละครเอกกำพำพร้าปรารถนาจะออกบวชจึงฝากพ่อแม่บุญธรรมให้แม่ที่แท้จริงเลี้ยงดูแล้วเดินทางจะไปบวชระหว่างทางได้มีโอกาสช่วยเหลือพระธิดาของเมืองให้รอดพ้นจากการถูกวิพยาธทำร้าย แต่ถูกพระราชินีเข้าใจผิดว่าเป็นผู้ร้ายลักพานางไป จึงถูกนำตัวไปประหารชีวิต โชคดีที่นายประตูทั้งสามทิศไม่ยอมเปิดประตูให้เพชรฆาต จนถึงรุ่งเช้าพระราชาทราบความจริงจึงให้ตัวละครเอกกำพำพร้าอภิเษกกับพระธิดาและมอบราชสมบัติให้ครอง ในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่องนี้แสดงถึงระดับความมุ่งมั่นที่จะออกบวชของกำพำพร้าว่ามีน้อยกว่าตัวละครเอกกำพำพร้าในอรรถกถาชาดก เพราะแม้เชมกุมารจะมีความตั้งใจในการออกบวชแต่เมื่อพบกับเครื่องยั่วยักทางกิเลสก็ละทิ้งความตั้งใจนั้นจนหมดสิ้น แม้จะเจอกับเหตุการณ์ที่เลวร้ายถึงขั้นจะถูกประหารชีวิต ซึ่งน่าจะทำให้ตระหนักได้ว่าโลกนี้เต็มไปด้วยปัญหาและสิ่งไม่เที่ยงสมควรละทิ้งไป ตัวละครเอกกำพำพร้าก็ไม่ได้มองเห็นสังขารธรรมดังกล่าวแต่อย่างใด แม้แต่ในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่องอื่นๆที่ตัวละครเอกกำพำพร้าปรารถนาจะออกบวช เช่น *กำพำพร้าหมาเฝ้า* และ *โคณบุตร* ล้วนเป็นการออกบวชในตอนท้ายเรื่อง ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่กระทำภายหลังจากที่ได้ผ่านเหตุการณ์ต่างๆในชีวิตมาอย่างมากมาย จนเมื่อได้เป็นกษัตริย์ซึ่งถือว่าประสบความสำเร็จสูงสุดแล้ว จึงมองหาทางสงบแก่ชีวิตด้วยการออกบวช

3. จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการแสดงพฤติกรรมระหว่างกำพว้าโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกกับชาดกพื้นบ้านล้านนามีความแตกต่างกัน ในขณะที่พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนามีวัตถุประสงค์หลักสำคัญ คือการเน้นให้เห็นลักษณะของพระโพธิสัตว์ที่เป็นชาวบ้านธรรมดา มีการดำเนินชีวิตแบบมนุษยปกติทั่วไป ด้วยเหตุนี้พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาจึงเป็นลักษณะพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆมากมายทั้งหนักบ้างเบาบ้างแตกต่างกันไป อันถือเป็นอุปสรรคในชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ แต่เมื่ออีกด้านหนึ่งของตัวละครคือการเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีบุญญาธิการ ต้องเกิดมาในโลกมนุษย์เพื่อชดใช้กรรมและบำเพ็ญความดีเพื่อจะได้เป็นพุทธเจ้าในอนาคต ความเป็นพระโพธิสัตว์ดังกล่าวจึงทำให้ตัวละครเอกกำพว้ามีลักษณะพิเศษกว่ามนุษย์ทั่วไป ซึ่งลักษณะพิเศษนั้นได้แสดงออกมาในพฤติกรรมลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการที่มีผู้อาสาช่วยเหลือให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้การดำเนินชีวิตและการชดใช้กรรมของพระโพธิสัตว์ในชาตินั้นๆเป็นไปได้อย่างดี เมื่อมีปัญหาอะไรก็ตามเกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพว้าจะต้องมีผู้ใดผู้หนึ่งมาช่วยทันที เนื่องจากตัวละครเอกกำพว้าเป็นพระโพธิสัตว์ผู้มีบุญบารมี ดังนั้นจึงปรากฏพฤติกรรมย่อยของการได้รับความช่วยเหลือมากมายหลายรูปแบบ ตั้งแต่เรื่องเล็กๆน้อยๆอย่างการให้คำแนะนำจนถึงเรื่องใหญ่อย่างการช่วยเหลือชีวิต การได้รับความช่วยเหลือทุกครั้งที่เกิดปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้อาสาช่วยเหลือของตัวละครเอกกำพว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนามีลักษณะเป็นผู้ช่วยเหลือส่วนตัวสามารถเรียกใช้เมื่อไหร่ก็ได้ ดังนั้นตัวละครที่เป็นผู้อาสาช่วยเหลือจึงมีตั้งแต่คนใกล้ตัวอย่างภรรยา พ่อแม่บุญธรรม สัตว์เลี้ยงหรือสัตว์อื่นๆทั่วไป รวมไปถึงพระอินทร์และเทวดาด้วย

แต่ในอรรถกถาชาดก ลักษณะของพระโพธิสัตว์จะเน้นหนักไปตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาคือการเป็นผู้มีบุญญาบารมี พระโพธิสัตว์จึงมีความพิเศษกว่าบุคคลธรรมดา เห็นได้จากพฤติกรรมส่วนใหญ่จะเน้นบทบาทของพระโพธิสัตว์ตามคติทางพุทธศาสนาจนเรียกได้ว่าเป็นลักษณะแบบฉบับของพระเอกในนิทานชาดกมากกว่าจะเป็นพระโพธิสัตว์แบบชาวบ้านเหมือนชาดกพื้นบ้านล้านนา ดังนั้นพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพว้าในอรรถกถาชาดกที่แสดงออกมาจึงค่อนข้างมีลักษณะโดดเด่นหรือพิเศษกว่าผู้อื่น เช่น มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความอดทนเป็นเลิศ หรือมีความมุ่งมั่นอย่างยิ่งยวดในการถือเพศบวรพชิต เป็นต้น

ถ้ายกพฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือ ที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกเหมือนกับที่ปรากฏชาดกพื้นบ้านล้านนามาเปรียบเทียบกัน จะพบว่าเป็นลักษณะพฤติกรรมที่ปรากฏน้อยมากในอรรถกถาชาดกเพราะกำพว้าโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกมักจะใช้ความรู้ความสามารถของตนในการแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยตนเองไม่ต้องใช้ความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น แม้ในบางเรื่องที่ปรากฏพฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือ ก็มักเป็นการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องใหญ่ๆซึ่งสัมพันธ์กับแก่นเรื่อง เช่นใน *อลีนจิตตชาดก* ตัวละครเอกกำพว้าได้รับความช่วยเหลือจากพญาช้างซึ่งเป็น

สหายของบิดามาช่วยรบกับกษัตริย์ต่างเมือง สอดคล้องกับหลักคำสอนของชาดกที่เน้นเรื่อง กัลยาณมิตร หรือในชาดกบางเรื่องความช่วยเหลือที่ได้มากก็เป็นไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนหรือมีการทดสอบพระโพธิสัตว์ก่อนที่ผู้อาสาช่วยเหลือจะให้ความช่วยเหลือ ดังปรากฏใน มหาชนกชาดก พระมหาชนกต้องว่ายน้ำในมหาสมุทรถึงเจ็ดวันและต้องอดทนต่อการพูดจาวานล้อมให้ละความพยายามในการว่ายน้ำต่อไปของนางเมขลา เพื่อให้นางเกิดความศรัทธาก่อนจะช่วยอุ้มพระมหาชนกขึ้นจากฝั่ง ส่วนใน มัจฉทานชาดก การได้รับความช่วยเหลือให้ได้รับทรัพย์คืนมา เป็นผลของการที่พระโพธิสัตว์ได้ให้ทานอาหารแก่ปลาแล้วมอบส่วนบุญแก่เทวดา เหล่าเทวดาจึงให้ความช่วยเหลือ เป็นต้น

นอกจากนี้ในชาดกพื้นบ้านล้านนาพฤติกรรมยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตัวละครเอก กำพำรำได้รับการยอมรับจากสังคม แต่กำพำรำโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกนั้นแตกต่างออกไป ในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์ตามแบบฉบับของนิทานชาดกที่มุ่งทางธรรม ดังนั้นวัตถุประสงค์หลักของการแสดงพฤติกรรมทั้งหมดจึงมุ่งเน้นไปที่บทบาทในการแสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีอย่างแน่วแน่ในแต่ละพระชาติเพื่อผลแห่งการได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต อาจเรียกได้ว่าพฤติกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการบำเพ็ญบารมีหรือการสะสมความดีของพระโพธิสัตว์ให้สะดวกง่ายดายและชัดเจนยิ่งขึ้น พฤติกรรมที่กำพำรำโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกกระทำจึงมักจะเป็นเหตุเป็นผลกันค่อนข้างจะชัดเจน เมื่อกระทำพฤติกรรมใดๆไปแล้วจะก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งและผลที่ตามมา นั้นก็จะแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีซึ่งเป็นพฤติกรรมที่โดดเด่นที่สุดในเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น พฤติกรรมการได้รับมนต์วิเศษใน ปทกุตสลาณวชาดก ถึงแม้จะเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะค่อนข้างไปทางพฤติกรรมของพระเอกในนิทานมหัศจรรย์ แต่ในเรื่องพฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้ใช้ในการเดินทางผจญภัย หากเป็นความสามารถที่ทำให้ตัวละครเอกกำพำรำมีโอกาสได้สอนธรรมเรื่อง ภัยที่เกิดจากที่พึ่งอาศัยในตอนท้ายเรื่อง อันเนื่องมาจากพฤติกรรมของกษัตริย์ที่เกี่ยวข้องกับมนต์วิเศษเท่านั้น

5) **โครงสร้างชีวิต** จากการศึกษาโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพำรำ ซึ่งได้จำแนกไว้เป็น 3 ช่วงชีวิตตามเกณฑ์ที่ใช้ศึกษาตัวละครเอกกำพำรำในชาดกพื้นบ้านล้านนา คือช่วงเริ่มต้นของชีวิต ชีวิตช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรคและช่วงสุดท้ายของชีวิต พบว่าโครงสร้างชีวิตของกำพำรำโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกมีลักษณะดังนี้

-**ช่วงเริ่มต้นของชีวิต** เป็นเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตัวละครเอกกำพำรำตั้งแต่ยังไม่เกิด กระทั่งคลอดออกมาจนถึงช่วงชีวิตในวัยเด็ก ถือเป็นเหตุการณ์ตอนต้นเรื่องที่กล่าวถึงความมาเป็นมาของตัวละคร นับตั้งแต่สาเหตุของการเป็นกำพำรำว่าตัวละครมีความกำพำรำในลักษณะใด ระหว่างการขาดบิดามารดาเพราะสิ้นชีวิตหรือการพลัดพรากจากกัน

หากเป็นการพลัดพรากแล้วความพลัดพรากเกิดมาจากสาเหตุอะไร จากนั้นจึงกล่าวถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ตอนเริ่มต้นของตัวละครเอกกำพร้าว้าและบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าว้า เพื่อเป็นการปูพื้นฐานของตัวละครตั้งแต่เริ่มต้น จากนั้นในซาดกบางเรื่องตัวละครเอกกำพร้าว้าอาจได้พบกับผู้อุปถัมภ์ ซึ่งในอรรถกถาซาดกปรากฏเพียงสองเรื่องคือ *สัยหซาดก* และ *นิโครธซาดก* โดยเป็นผู้อุปถัมภ์ที่รับเลี้ยงดูกำพร้าว้าในขณะที่ยังเป็นเด็กหรือเป็นทารกอยู่

-**ชีวิตช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรค** ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดของเรื่องเช่นเดียวกับชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าในซาดกพื้นบ้านล้านนา แต่มีความแตกต่างกันคือชีวิตช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรคของตัวละครเอกกำพร้าว้าในอรรถกถาซาดกเป็นช่วงชีวิตที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าต้องประสบกับเหตุการณ์สำคัญบางอย่างเพียงเหตุการณ์เดียว ซึ่งมักเป็นเหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้แสดงพฤติกรรมต่างๆออกมา และพฤติกรรมดังกล่าวก็จะมีความโดดเด่นที่สุดในชีวิตและสอดคล้องกับแก่นของเรื่องที่เป็นคำสอน ดังนั้นชีวิตในช่วงนี้ของกำพร้าว้าโพธิสัตว์จึงไม่มีความซับซ้อน ไม่มีการประสบกับเหตุการณ์ที่ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงหรือพบกับความพลิกผัน ไปสู่การดำเนินชีวิตที่เป็นการผจญภัยหรือการพบกับปัญหาและอุปสรรค จนกระทั่งปัญหาเริ่มคลี่คลายและตัวละครเอกกำพร้าว้าได้รับการยอมรับ เหมือนลักษณะโครงสร้างชีวิตช่วงนี้ของตัวละครเอกกำพร้าว้าในซาดกพื้นบ้านล้านนา

-**ช่วงสุดท้ายของชีวิต** เป็นชีวิตในช่วงสุดท้ายหรือเป็นเนื้อหาตอนจบของเรื่อง ซึ่งมักจะเป็นผลมาจากการแสดงพฤติกรรมที่โดดเด่นของตัวละครเอกกำพร้าว้าในช่วงชีวิตที่สอง โดยส่วนใหญ่ในซาดกจะไม่มีรายละเอียดเนื้อหาในชีวิตช่วงนี้มากนักมีเพียงบางเรื่องที่ปรากฏ เช่นใน *มหาชนกซาดก* เป็นต้น

จากการศึกษาโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าในอรรถกถาซาดก ผู้วิจัยพบว่าการกำพร้าว้าของตัวละครไม่ได้ชี้ให้เห็นลักษณะชีวิตที่ต้องพบกับความยากลำบากอันเนื่องมาจากความกำพร้าว้ามากนัก เพราะความกำพร้าว้าเป็นเพียงปัจจัยที่จะทำให้พระโพธิสัตว์สามารถบำเพ็ญบารมีได้ง่ายขึ้น หรือในซาดกบางเรื่องความกำพร้าว้าไม่ได้มีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของตัวละครเลย ความกำพร้าว้าเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการสร้างตัวละครโพธิสัตว์เหมือนกับพระชาติที่เกิดเป็นเทวดา พ่อค้า เจ้าเมืองหรือสัตว์เท่านั้น ขณะที่ในซาดกพื้นบ้านล้านนาความกำพร้าว้าเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นความขาดแคลนตั้งแต่เริ่มต้นของตัวละคร ก่อนที่ชีวิตจะเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ จนถึงจุดที่ชีวิตกลับมาอยู่ในสภาพสมดุลแบบสมบูรณ์ในตอนท้ายเรื่อง ความขาดแคลนต่างๆได้หมดไปอย่างสิ้นเชิงด้วยการที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้ครองเมืองและมีทายาทแล้ว

อนึ่งแม้ชีวิตของตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดกจะเน้นไปที่ชีวิตช่วงที่สองคือชีวิตช่วงผจญภัย/เผธิญอุปสรรค ซึ่งเป็นชีวิตที่มีลักษณะเป็นการดำเนินชีวิตจริงๆเหมือนชาดกพื้นบ้านล้านนา แต่ในอรรถกถาชาดกกลับเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญเพียงเหตุการณ์เดียว โดยเป็นเหตุการณ์ที่เอื้ออำนวยให้กำพำโพธิสัตว์ได้แสดงพฤติกรรมที่โดดเด่นมากที่สุดในเรื่องและเป็นพฤติกรรมที่มีบทบาทสนับสนุนแนวคิดของเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนต่างๆ แต่ชีวิตของตัวละครเอกกำพำโพธิสัตว์ในชาดกพื้นบ้านล้านนาในช่วงเดียวกันนี้ เป็นชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง การผจญภัย การไต่หนาง การแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆในชีวิต เพื่อแสดงให้เห็นว่าชีวิตของตัวละครเอกกำพำได้ประสบกับมรสุมชีวิตอะไรและมีการจัดการกับชีวิตอย่างไรบ้าง ก่อนจะนำไปสู่เรื่องราวตอนจบที่ตัวละครเอกกำพำประสบความสำเร็จในชีวิตและความกำพำนั้นได้รับการทดแทนอย่างสมบูรณ์

6) **สรุปลักษณะตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดก** จากการศึกษาโครงเรื่องของอรรถกถาชาดกที่ตัวละครเอกเป็นกำพำ ตลอดจนลักษณะของกำพำโพธิสัตว์ในประเด็นต่างๆ แล้ว สามารถสรุปได้ว่าตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดกเป็นลักษณะพระโพธิสัตว์ตามแบบฉบับของคติความเชื่อทางพุทธศาสนา คือ พระโพธิสัตว์มีบทบาทในทางธรรม มุ่งบำเพ็ญบารมีหรือกระทำความดีเพื่อมุ่งหวังที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นบุคลิกลักษณะหรือพฤติกรรมจึงมีบทบาทในการสนับสนุนแนวคิดเรื่องการบำเพ็ญบารมีหรือการกระทำความดีดังกล่าว ส่งผลมายังโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพำที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน เป็นชีวิตที่ประสบกับเหตุการณ์สำคัญเพียงอย่างเดียวเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความสามารถหรือคุณสมบัติที่ล้ำเลิศของพระโพธิสัตว์ในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่แก่นของเรื่องที่เป็นสาระคำสอนเกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องต่างๆ แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้งหมดของชาดกล้วนมีความสอดคล้องกับโครงเรื่องที่เป็นนิทานธรรมทั้งหมด

ลักษณะดังกล่าวมีความแตกต่างกับตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่เน้นบทบาทของพระโพธิสัตว์ในฐานะที่เป็นชาวบ้านธรรมดา แต่ในความธรรมดานั้นมีความพิเศษคือการที่ตัวละครเอกกำพำเป็นโพธิสัตว์เกิดมาเสวยพระชาติ นอกจากนี้ตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนายังมีการแสดงลักษณะและบทบาทของพระเอกในนิทานจักรวาลต่างๆรวมอยู่ด้วย ดังนั้นจึงมีบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมบางส่วนที่เน้นความมหัศจรรย์หรือการเดินทางผจญภัย ซึ่งลักษณะเหล่านี้ไม่ปรากฏเป็นคุณสมบัติของกำพำโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกด้วยเช่นเดียวกัน

4.2.2 ตัวละครเอกกำพำในปัญญาสชาดก

ปัญญาสชาดกเป็นชาดกนอกนิบาตที่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นโดยภิกษุชาวหริภุชเวศย์ ประมาณก่อนปี พ.ศ.1808* ในการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกกำพำในปัญญาสชาดกนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากหนังสือปัญญาสชาดกที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรฉบับ ได้แก่ **ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ เชียงใหม่ปัญญาสชาดก และปัญญาสชาดกฉบับล้านนา**

เนื่องจากนิทานชาดกในปัญญาสชาดกทั้งสามฉบับดังกล่าว มีทั้งนิทานที่มีเนื้อหาตรงกันและแตกต่างกัน** จากการศึกษาชาดกในปัญญาสชาดกทั้งสามฉบับพบว่าแต่ละฉบับปรากฏชาดกที่มีตัวละครเอกเป็นกำพำ ดังนี้

ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ มีชาดกที่ตัวละครเอกเป็นลูกกำพำจำนวน 16 เรื่อง

เชียงใหม่ปัญญาสชาดก มีจำนวน 7 เรื่อง

ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา มีจำนวน 10 เรื่อง

ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2 หน้า 16-19.

** แม้ว่าชาดกในหนังสือ **เชียงใหม่ปัญญาสชาดก** จะเป็นชาดกที่เป็นคนละฉบับกับ **ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ** แต่ก็มีชาดกส่วนใหญ่ที่มีชื่อเรื่องและเนื้อความตรงกัน เช่น *อาทิตราชชาดก ตุลกบัณฑิตชาดก สมุททโมสชาดก สุรณกุมารชาดก* เป็นต้น บางเรื่องก็มีเนื้อความตรงกันแต่ชื่อเรียกผิดเพี้ยนกันบ้าง ได้แก่ *สัมมาชีวิตชาดก-นรชีวิตชาดก เทวสีหังสชาดก-พาราณสีราชชาดก พหลบุตรชาดก-พหลควาวิชาดก สุจิตดาบสชาดก-สลกชาดก อักขรลิขิตชาดก-โบราณกบิลราชชาดก โคपालกสาลชาดก-ธรรมราชชาดก* ในขณะที่ชาดกบางเรื่องมีชื่อเรื่องตรงกันทั้งสองฉบับแต่มีเนื้อความต่างกัน ได้แก่ *ชาดกเรื่อง นรชีวิตชาดก* ใน **เชียงใหม่ปัญญาสชาดก** แต่มีเนื้อเรื่องไปตรงกับเรื่อง *นรชีวิตฐินชาดก* ใน **ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ** นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาดกที่มีชื่อเรื่องและเนื้อความต่างกัน โดยเป็นชาดกที่มีใน **เชียงใหม่ปัญญาสชาดก** แต่ไม่ปรากฏใน **ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ** ชาดกกลุ่มนี้มีทั้งหมด 14 เรื่อง เช่น *กัมพลราชชาดก อัญญาบริหารชาดก สาธิตราชชาดก อริยฉัตรชาดก และ สีลชาดก* เป็นต้น

ส่วนชาดกใน**ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา** พบว่ามีชาดกที่มีชื่อเรื่องและเนื้อความตรงกับชาดกใน**ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ** ทั้งสิ้น 34 เรื่อง เช่น *สมุททโมสชาดก สิริสากุมมารชาดก รัตนบัชโชตชาดก โสนันทชาดก นรชีวิตชาดก* ฯลฯ และมีชาดกจำนวน 22 เรื่องที่มีอยู่ใน **ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา** แต่ไม่ปรากฏใน **ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ** เช่น *กรุงมิดชาดก มฆชาดก อริက္ขชาดก* ซึ่งในจำนวนนี้พบว่ามีชาดกบางเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกด้วย เช่น *ทิวาหนชาดก ฉัททันตชาดก จัมเปยยชาดก กปิราชชาดก กุสสราชชาดก และ สุตตโสสมชาดก* เป็นต้น

ปัญญาสชาดกฉบับหอพระ สมุดแห่งชาติ	เชียงใหม่ปัญญาสชาดก	ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา
รัตนปโตตชาดก (4)	รัตนปชชิต (23)	รัตนปชชิตชาดก (13)
สิริวิบุลยิตติชาดก (5)	สิริวิบุลยิตติราชชาดก (19)	สิริวิบุลยิตติชาดก (30)
ทุกัมมานิกชาดก (13)	ทุกัมมราชชาดก (46)	ทุกัมมชาดก (17)
จาคทานชาดก (23)	ทานจาคชาดก (7) *	-
นรชิวชาดก (25)	สัมมาชิวชาดก (3) *	นรชิวชาดก (26)
มหาปทุมชาดก (27)	มหาปทุมชาดก (27)	มหาปทุมกุมมารชาดก (46)
ภันทาคารชาดก (28)	-	ภันทาคาริกชาดก (29)
นรชิวกฐินทานชาดก (37)	นรชิวชาดก (12)	-
รถเสนชาดก (47)	-	-
สุวรรณลีสราชาดก (48)	-	-
วนวนชาดก (49)	-	-
พากลชาดก (50)	-	-
สีหนาทชาดก (52)	-	-
สุวรรณสังขชาดก (53)	-	สุวรรณสังขราชกุมมารชาดก
สุบินชาดก (57)	-	(6)
วรรณชชาดก(59)	-	-
-	สุวรรณกุมารชาดก (13)	สุวรรณกุมารชาดก (31)
-	-	มหิสสชาดก (21)

ตารางที่ 4.1 นิทานชาดกที่มีตัวละครเอกกำพำรำในปัญญาสชาดกทั้งสามฉบับ

(ตัวเลขในตาราง คือ ลำดับที่ของชาดกในหนังสือปัญญาสชาดกแต่ละฉบับ)

* เป็นชาดกใน เชียงใหม่ปัญญาสชาดก ที่มีโครงเรื่องเหมือน ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ แต่ในเนื้อเรื่องไม่ได้ระบุว่าตัวละครเอกเป็นกำพำรำ

ทั้งนี้เมื่อนำชาดกเรื่องที่มีเนื้อความตรงกันทั้งสามฉบับมารวมไว้เป็นเรื่องเดียวกัน จะเท่ากับว่าในปัญญาสชาดกมีชาดกที่ตัวละครเอกเป็นกัฬารทั้งหมด 18 เรื่อง ได้แก่

รัตนปโชตชาดก	สุวรรณสิริสาชาดก
สิริวิบุลกิตติชาดก	วนวนชาดก
ทุกัมมานิกชาดก	พากุลชาดก
จาคทานชาดก	สีหนาทชาดก
นรชิวชาดก	สุวรรณสังขชาดก
มหาปทุมชาดก	สุบินชาดก
ภันชาคารกชาดก	วรรณชชาดก
นรชิวกฐินทานชาดก	สุวรรณกุมารชาดก
รถเสนชาดก	มหิสสชาดก

อนึ่งในการเรียกชื่อชาดกรวมทั้งการวิเคราะห์เนื้อหาของชาดกเพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับชาดกพื้นบ้านล้านนาตามประเด็นต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยจะใช้นิทานชาดกฉบับ **ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ** เป็นหลักสำคัญ ส่วนอีกสองฉบับจะให้เป็นฉบับเทียบเคียง ยกเว้นชาดกสองเรื่องที่ไม่ปรากฏใน **ปัญญาสชาดกฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ** คือ **สุวรรณกุมารชาดก** และ **มหิสสชาดก**

1) **โครงเรื่อง** โครงเรื่องของปัญญาสชาดกที่มีตัวละครเอกเป็นกัฬาร สามารถแบ่งได้เป็นสองกลุ่มคือชาดกที่มีโครงเรื่องแบบนิทานธรรมแท้ๆ และชาดกที่มีโครงเรื่องซับซ้อนแบบนิทานมหัศจรรย์

ชาดกที่มีโครงเรื่องเป็นนิทานธรรมแท้ๆ มีจำนวน 10 เรื่อง เป็นชาดกที่มีลักษณะของนิทานธรรมเหมือนกับชาดกในอรรถกถาชาดก แต่ละเรื่องมุ่งสั่งสอนหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นสำคัญ อาทิ **รัตนปโชตชาดก** **สิริวิบุลกิตติชาดก** **นรชิวชาดก** และ **มหาปทุมชาดก** ชาดกทั้งสี่เรื่องนี้มุ่งสั่งสอนเรื่องความกตัญญูตเวทิตาและการบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดา จึงมีลักษณะโครงเรื่องใกล้เคียงกันคือการทำพระโพธิสัตว์ยินยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อแลกกับชีวิตของบิดามารดา (ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกัฬาร ปรากฏชาดกที่มีโครงเรื่องประเภทเดียวกันหนึ่งเรื่อง คือ **ปทุมกุมารชาดก**)

ส่วนปัญญาสชาดกที่มีลักษณะเป็นนิทานธรรมเรื่องอื่นๆ ได้แก่ **ทุกัมมานิกชาดก** สอนเรื่องนุชผู้รับโอวาทของบิดา **จาคทานชาดก** และ **นรชิวกฐินทานชาดก** สอนเรื่องผลของการถวาย

ทานแก่พระพุทธเจ้า ส่วน *สุวรรณภูมิชาดก* และ *ภัณฑาคารชาดก* เป็นชาดกที่มุ่งแสดงปัญญาของพระโพธิสัตว์ ซึ่งชาดกทั้งสองเรื่องนี้มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกันคือการทำกุมารโพธิสัตว์สามารถตอบปริศนาธรรมของพระอินทร์เพื่อช่วยเหลือบิดาไว้ได้ ในชาดกเรื่อง *มหิสสชาดก* เป็นการแสดงอดีตชาติของภิกษุรูปหนึ่งที่ประพฤตินั้นไม่เหมาะสม เน้นคำสอนเรื่องหลักปฏิบัติในการถือครองเพศบรรพชิต (ชาดกเรื่องนี้มีโครงเรื่องคล้ายกับ *เทวธรรมชาดก* ในอรรถกถาชาดก)

โครงเรื่องของชาดกในปัญญาชาดกประเภทนี้ นิยะดา เหล่าสุนทร¹⁰ ได้กล่าวไว้ว่าเป็นลักษณะโครงเรื่องที่เป็นแบบฉบับพบได้เสมอในชาดกในปัญญาชาดกส่วนใหญ่ โดยมีลักษณะเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีอย่างแน่วแน่และด้วยคุณธรรมที่ล้ำเลิศของพระโพธิสัตว์นั่นเองที่ทำให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ได้บรรลุยังปณิธานที่ตั้งไว้

ส่วนชาดกอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ชาดกที่มีโครงเรื่องซับซ้อน เป็นนิทานชาดกที่มีลักษณะคล้ายกับนิทานมหัศจรรย์หรือนิทานจักรวาลต่างๆ ได้แก่ปัญญาชาดกเรื่อง *รถเสนชาดก* *สุวรรณสิริสาชาดก* *วนาวนชาดก* *พากลชาดก* *สีหนาทชาดก* *สุวรรณสังขชาดก* *สุบินชาดก* และ *วรรณุชชาดก*

ชาดกทั้งแปดเรื่องนี้มีลักษณะโครงเรื่องเหมือนกับชาดกพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกเป็นกัปปา ทั้งนี้พบว่ามีชาดกพื้นบ้านล้านนาหลายเรื่องที่มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับปัญญาชาดกกลุ่มนี้อย่างชัดเจน โดยจะมีโครงเรื่องหลักเหมือนกันแตกต่างกันตรงรายละเอียดของเหตุการณ์หรือลักษณะของโครงเรื่องย่อย ปัญญาชาดกและชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกัปปากลุ่มนี้ ได้แก่

รถเสนชาดก = *พุทธเสนกะ*

สุวรรณสิริสาชาดก = *อ้อมล้อมต่อมคำ* และ *ชมพูราชแดงเขียว*

วนาวนชาดก = *วนาวนกุมาร*

พากลชาดก = *นางไข่พราง* *นางไข่แก้ว* และ *สุพรหมโมกษะหมาแก้วหาง*

สีหนาทชาดก = *คัถณะจิกุงดีด*

เมื่อนำชาดกในปัญญาชาดกและชาดกพื้นบ้านของล้านนาแต่ละเรื่องมาเปรียบเทียบกัน ทำให้มองเห็นลักษณะร่วมและลักษณะแตกต่างด้านโครงเรื่อง ดังนี้

¹⁰ นิยะดา เหล่าสุนทร, *ปัญญาชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย*, หน้า 177.

รถเสนชาดก - พุทธเสนกะ ชาดกทั้งสองเรื่องนี้มีโครงเรื่องหลักเหมือนกัน แต่ที่ **พุทธเสนกะ** แตกต่างจาก **รถเสนชาดก** คือเหตุการณ์ในช่วงชีวิตวัยหนุ่มของพระโพธิสัตว์ ในขณะที่พระรถเสนใน **รถเสนชาดก** เพียงแต่มีความสามารถในการเล่นพนันชนไก่และการเล่นสะกาในเมืองเพื่อหาเลี้ยงแม่และป้า แต่พุทธเสนกะในชาดกพื้นบ้านล้านนามีการเดินทางผจญภัยด้วยการออกเรือสำเภาไปค้าขายมะม่วงกับธิดาเศรษฐีสิบสองคน เกิดเหตุการณ์เรือล่มแต่มีลูกไก่เถื่อนซึ่งเป็นเพื่อนเล่นตั้งแต่เด็กมาช่วยเหลือให้ขึ้นฝั่ง จากนั้นก็ได้มีโอกาสได้ช่วยเจ้าเมืองตามหาช้างที่หายไปได้รางวัลเป็นข้าวสารมากมาย ต่อมาตัวละครเอกกำพรว้าได้มีเสี้ยมสามคนของพระราชาที่อาศัยอยู่ในป่าเป็นข้ารับใช้ ก่อนจะเดินทางกลับเมืองเพื่อเล่นสะกากับเจ้าเมืองจนทำให้ทราบว่าเป็นพ่อลูกกัน เหตุการณ์การเดินทางผจญภัยของตัวละครที่เพิ่มเข้ามาทำให้เนื้อเรื่องของ **พุทธเสนกะ** มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ที่สำคัญที่สุดในตอนจบของชาดกทั้งสองเรื่องนี้แตกต่างกัน ใน **รถเสนชาดก** เมื่อพระรถเสนเดินทางไปเอาลูกตาของแม่และป้าที่เก็บไว้ยังเมืองยักษ์ ได้รับการช่วยเหลือจากฤาษีแปลงสารทำให้ได้ลูกสาวยักษ์เป็นภรรยาแล้วแอบหนีกลับเมืองทำให้นางยักษ์อกแตกตาย จากนั้นพระรถเสนก็ได้เป็นกษัตริย์ครองบ้านเมือง แต่ใน **พุทธเสนกะ** เมื่อเหตุการณ์เกี่ยวกับแม่และป้าคลี่คลายแล้วพุทธเสนกะก็ได้กลับไปรับนางกัษวริธียักษ์ผู้เป็นภรรยา เมื่อทราบว่านางตายไปแล้วได้เกิดความเศร้าโศกเสียใจจนตรอมใจตายตามนางไป ลักษณะการตายตอนจบของพระเอกเช่นนี้แสดงให้เห็นการยึดมั่นในอาณูภาพของความรัก ซึ่งเป็นโศกนาฏกรรมที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน/ผู้ฟังนิทานชาดกได้เป็นอย่างดี

สุวรรณสิริสาชาดก - อ้อมล้อมต่อมคำและชมพูราชแดงเขียว โครงเรื่องหลักของชาดกพื้นบ้านเรื่อง **อ้อมล้อมต่อมคำ** เหมือนกับ **สุวรรณสิริสาชาดก** ในปัญญาสาชดกเกือบทุกประการจนอาจเรียกได้ว่าเป็นชาดกเรื่องเดียวกัน เพียงแต่เปลี่ยนชื่อเรื่องและชื่อตัวละครเท่านั้น ส่วนชาดกเรื่อง **ชมพูราชแดงเขียว** แม้โครงเรื่องหลักจะเหมือนกันแต่ก็มีความแตกต่างในรายละเอียดของเนื้อหาและเหตุการณ์บางตอนที่ค่อนข้างชัดเจน โดยตัวละครเอกกำพรว้าใน **ชมพูราชแดงเขียว** กำเนิดออกมาเป็นลูกแดงไม่ไม่ใช่เกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีแต่หัว ริดานาคสองคนที่มาทูปพืชผลของตัวละครเอกกำพรว้าก็เปลี่ยนเป็นธิดากินรีทั้งเจ็ดคน ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือตัวละครเอกกำพรว้าในการสร้างสะพานทองคำเพื่อสู่ขอพระธิดาก็ไม่ใช่พระอินทร์แต่เป็นพ่อค้า 500 คนที่ตัวละครเอกกำพรว้าได้ร่วมเดินทางไปค้าขายด้วยในตอนต้นเรื่อง จากนั้นตัวละครเอกกำพรว้าก็ได้เป็นกษัตริย์และมีโอรส ซึ่งตอนจบนี้แตกต่างกับ **สุวรรณสิริสาชาดก** เพราะใน **สุวรรณสิริสาชาดก** มีเหตุการณ์เสนาบดียุให้กษัตริย์กำจัดลูกเขยที่เป็นตัวละครเอกกำพรว้า เป็นเหตุให้พระอินทร์ต้องลง

มาช่วยเหลือ อนึ่งชาดกทั้งสามเรื่องนี้ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน¹¹ ได้ศึกษาไว้ว่าเป็นลักษณะโครงเรื่องที่เป็นแบบเรื่องย่อยแบบหนึ่งของนิทานเรื่องสังข์ทองหรือ *สุวรรณสังข์ชาดก* ชาดกเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดกด้วย

วนาวนชาดก - วนาวนกุมาร ชาดกทั้งสองเรื่องนี้มีความคล้ายคลึงกันมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง รายละเอียดของเหตุการณ์ แม้แต่ชื่อตัวละครบางตัวหรือชื่อเมืองก็ตรงกัน เช่น วนาวนกุมาร ท้าวโกมลราช นางวลิกาเทวี นางกัณห์ลลิตาเทวี นางสุวณณคีรี เมืองโกฏินคร อย่างไรก็ตามในส่วนที่แตกต่างกันก็มี เช่นใน *วนาวนกุมาร* มีการเพิ่มบทบาทของพระอินทร์ที่ให้การช่วยเหลือตัวละครเอกกำพำร่า ด้วยการบันดาลให้พญากินนรผินว่ามีพระเอกรูปหนึ่งมาเทศน์ให้ฟังอย่างซาบซึ้ง เป็นการช่วยเหลือในลักษณะของการเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพำร่าได้แสดงความสามารถ แต่เหตุการณ์เดียวกันนี้ใน *วนาวนชาดก* เป็นการฝันของพญากินนรเองไม่ใช่พระอินทร์เป็นผู้บันดาล ในส่วนของธรรมที่แทรกอยู่ในเรื่องก็มีความแตกต่างกัน โดยในชาดกพื้นบ้านล้านนาจะมีการแทรกหัวข้อธรรมเพิ่มเติมเข้าไปจากที่ปรากฏในปัญญาสชาดก เช่น เหตุการณ์ตอนที่ตัวละครเอกกำพำร่าแสดงธรรมแก่เทวดาแปลงสองตน ในปัญญาสชาดกแสดงเพียงโลกธรรม 8 ประการแต่ใน *วนาวนกุมาร* ของชาดกพื้นบ้านล้านนามีการเพิ่มสัปปริสธรรม 7 และมรรค 8 เข้าไปด้วย หรือในตอนที่ตัวละครเอกกำพำร่าเทศน์ให้พญากินนรฟังก็มีการเพิ่มธรรมเรื่อง ชันติ โสรัจจะหิริ โอตปปะ สัปปริสธรรม สารานียธรรมและมรรค 8 เพิ่มเติมเข้าไป จากเดิมที่ใน *วนาวนชาดก* มีเพียงศีล 5 และอนิสงฆ์ของการรักษาศีลเท่านั้น

พากลชาดก - นางไขพร่าง นางไขแก้วและสุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง ชาดกพื้นบ้านล้านนาทั้งสามเรื่องนี้มีโครงเรื่องคล้ายกับ *พากลชาดก* ในปัญญาสชาดก โดยในเรื่อง *นางไขพร่าง* มีความคล้ายคลึงมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็เหตุการณ์สำคัญต่างๆ สุนัขผู้ช่วยหรือแม้แต่ชื่อตัวละครเอกก็ใกล้เคียงกัน คือพากลกับพกุล มีที่แตกต่างกันบ้างในส่วนพฤติกรรมของตัวโกงคือการที่กษัตริย์กลั่นแกล้งตัวละครเอกกำพำร่าใน *พากลชาดก* นั้นไม่ปรากฏใน *นางไขพร่าง* หรือการทดสอบตัวละครเอกกำพำร่าด้วยการให้เอามือจุ่มลงในน้ำเดือดก็ไม่มีแต่เปลี่ยนเป็นการทดสอบด้วยการแข่งสะกานัน รวมไปถึงการทดสอบของพ่อตาคือท้าวสตกภูที่ทำการทดสอบตัวละครเอกกำพำร่าด้วยการให้ถ่ายเมล็ดงาออกจากเกวียนก่อนจะยกพระธิดาให้อภิเษก ก็ไม่ปรากฏใน *นางไขพร่าง* เช่นเดียวกัน

¹¹ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน, *แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: การแพร่กระจายและความหลากหลาย* (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 72.

ส่วนชาดกพื้นบ้านเรื่อง นางไข่แก้ว และ สุพรมไมกชะหมาเก้าหางนั้น มีความแตกต่างจาก พากุลชาดก มากกว่า นางไข่พราง ใน นางไข่แก้ว ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้ไข้มาจากการสาธยายไปดักปลา ไม่ใช่การลากกะโหลกศีรษะของบิดาไปหาที่ทำอะไรตามคำสั่งเสียของบิดาก่อนตายเหมือน พากุลชาดก นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มเติมพฤติกรรมการกลั่นแกล้งของตัวโกง คือการที่กษัตริย์ให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าเดินทางไปตามหาสิ่งของหายาก การเดินทางดังกล่าวทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้ภรรยาเพิ่มมาอีกสามคนและในตอนท้ายเรื่องของนางไข่แก้ว ไม่มีเหตุการณ์การพลัดพรากจากภรรยาของกำพร้าว้าจนต้องเดินทางติดตามหาเหมือน พากุลชาดก สำหรับ สุพรมไมกชะหมาเก้าหาง มีการเพิ่มเติมพฤติกรรมการเดินทางไปตามหาสิ่งของหายากและการได้ภรรยาเพิ่มอีกสามคนเช่นเดียวกับ นางไข่แก้ว นอกจากนี้ยังมีการแทรกโครงเรื่องย่อยในตอนท้ายเรื่อง ซึ่งเป็นการออกเดินทางผจญภัยของตัวละครเอกกำพร้าว้า เนื่องจากเกิดความเบื่อหน่ายที่ภรรยาคนหนึ่งไปมีผู้ติดตามเดินทางดังกล่าวทำให้ได้ภรรยาเพิ่มมาอีกหนึ่งคน ก่อนที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าจะพาภรรยาเดินทางกลับเมืองในเวลาต่อมา

สีหนาทชาดก - คัทธนะจิกุง์ดีด ชาดกสองเรื่องนี้มีโครงเรื่องหลักเหมือนกันแต่มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดบางส่วน เช่น ที่มาของชื่อพระเอกต่างกัน สีหนาทกุมารใน สีหนาทชาดก เป็นชื่อที่ได้มาจากเหตุการณ์กุมารกำพร้าว้าตายด้วยเสียงอันดัง แต่ใน คัทธนะจิกุง์ดีด ของชาดกพื้นบ้านล้านนาตั้งชื่อตัวละครตามเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าเดินทางไปกับเพื่อนสองคนแล้วบังเอิญถูกจิ้งหรีดกัดจึงได้ชื่อว่าคัทธนะจิกุง์ดีด* หรือชื่อของเพื่อนตัวละครเอกกำพร้าว้าทั้งสองคนก็แตกต่างกัน ใน คัทธนะจิกุง์ดีด มีชื่อว่าอ้ายไผ่ร้อยกอและอ้ายเกวียนร้อยเล่ม ส่วนใน สีหนาทชาดก ชื่อพลังกุมารและเดชกุมาร การตั้งชื่อกำพร้าว้าโพธิสัตว์และเพื่อนทั้งสองคนในชาดกพื้นบ้านล้านนา เป็นการตั้งชื่อที่เน้นความแปลกและมีความโดดเด่นในการสื่อความหมาย เพื่อให้เห็นบุคลิกลักษณะของตัวละครว่ามีพลังกำลังมหาศาลเหมือนจิ้งหรีดกัด หรือเพื่อนทั้งสองคนที่แข็งแรงจนสามารถลากไม้ไผ่ร้อยกอและลากเกวียนได้ทีเดียวถึงร้อยเล่ม ที่สำคัญชื่อตัวละครดังกล่าวมีลักษณะความเป็นท้องถิ่นอยู่มาก

ใน สีหนาทชาดก เรื่องจบลงตรงที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้อภิเษกกับพระธิดาเมืองพาราณสี เพื่อนทั้งสองคนยกทัพมาขอพระธิดาเมื่อไม่สำเร็จจึงกลับไป แต่ใน คัทธนะจิกุง์ดีด ตัวละครเอกกำพร้าว้ามีภรรยาถึงสองคนและมีการเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนท้ายเรื่องให้ยืดยาวออกไป โดยตัวละครเอกกำพร้าว้าได้เดินทางตามหาบิดาข้างต่อไป จนกระทั่งพระอินทร์ซึ่งเป็นบิดาได้แปลงเป็นช้างลงมาพบและมอบของวิเศษให้ก่อนจะสรงตนให้ตาย การพบกับบิดานี้ไม่ปรากฏใน สีหนาทชาดก

* "จิกุง์" ในภาษาถิ่นล้านนา หมายถึงแมลงชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นชนิดเดียวกับจิ้งหรีด

จากนั้นตัวละครเอกกำพำก็ได้เดินทางต่อไปอีก จนเกิดเหตุการณ์ตัวโกงทำร้ายจนสิ้นชีวิต เป็นเหตุให้ลูกชายคนรองต้องมาช่วยชุบชีวิต ส่วนตอนท้ายเรื่องเป็นเรื่องราวของลูกชายคนโตที่เกิดกับภรรยาคนแรกอิฉฉาวิชยาน้องชายจนสู้รบกัน เตือดร้อนเหล่าเทวดาต้องไปขอให้พญาแถนส่งขุนแถนบุตรชายมาปราบพี่ชายคนโตกลายเป็นนาค เรื่องถึงจบลง

นอกเหนือจากชาดกกลุ่มที่มีโครงเรื่องหลักเหมือนกันดังกล่าวแล้ว ยังมีชาดกบางเรื่องที่นำมาจับคู่กันแล้วลักษณะโครงเรื่องหลักจะไม่เหมือนกัน แต่ก็มีโครงเรื่องย่อยหรือเหตุการณ์บางเหตุการณ์ในเรื่องคล้ายคลึงกัน เช่น

การที่พ่อมีภรรยาใหม่และภรรยาอายุให้พาลูกไปทิ้งในป่า ปรากฏในปัญญาสชาดกเรื่อง *สุบินชาดก* ก็ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *กำพำหามาเนา เขียวสองมอน ไปราบ่าวน้อย และ สุนัขชาดก*

การที่ตัวละครเอกกำพำถูกนางยักษ์เก็บไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมและเมื่อตัวละครเอกกำพำโตขึ้นได้ทราบความจริงว่าแม่บุญธรรมเป็นยักษ์จึงแอบหนีมาพร้อมกับของวิเศษ นางยักษ์ออกมาตามหาเมื่อไม่สำเร็จจึงอกแตกตาย ปรากฏใน *สุวรรณสังขชาดก* ลักษณะดังกล่าวปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *เขียวสองมอน* แตกต่างกันใน *เขียวสองมอน* นั้นตัวละครเอกกำพำมีน้องชายหนึ่งคนและของวิเศษที่สองพี่น้องขโมยมาก็ไม่ใช่เกือกทองคำที่ทำให้เหาะได้ แต่เป็นไหม (เชือก) ที่สวมคอแล้วกลายเป็นนกแก้วบินหนีไป

การถามตอบปัญหาธรรม โดยมีลักษณะคำถามเหมือนกันคือ คำถามว่าหนึ่งไม่มีสอง สองไม่มีสาม สามไม่มีสี่ เรื่อยไปจนถึง สิบไม่มีสิบเอ็ด ในปัญญาสชาดกเรื่อง *ภณฑาคารชาดก* และ *สุวรรณกุมาร* คำถามลักษณะเช่นนี้ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *จันทพราหมณ์* ด้วยเช่นเดียวกัน

เจ้าเมืองหรือกษัตริย์มีธิดาและเขยเจ็ดคน เจ้าเมืองหาทางกำจัดตัวละครเอกกำพำซึ่งเป็นเขยคนสุดท้ายด้วยการให้หาเนื้อ หานมู หาปลา มาถวาย ปรากฏใน *สุวรรณสังขชาดก* ลักษณะการทดสอบดังกล่าวก็ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น *กำพำหามาเนา* *จันทพราหมณ์* *รัตนมณีกุมารมดส้ม* และ *อ้ายร้อยชอด* โดยวิธีการทดสอบนั้นอาจจะมีวิธีอื่นเพิ่มเติมเข้ามา ได้แก่ การให้สร้างบ้านหรือสร้างปราสาท การให้เดินทางไปค้าขาย รวมไปถึงการแข่งขันต่างๆ เช่น การแข่งเรือ แข่งชนช้าง ชนไก่ ชนวัว เป็นต้น

การทดสอบก่อนการแต่งงาน ด้วยการสร้างสะพานทองคำจากบ้านไปถึงวังในปัญญาสชาดกเรื่อง *สุวรรณสิริสาชาดก* ปรากฏการทดสอบดังกล่าวในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *จักก่าขางคำ* *แมงสีหูห้าตา* และ *สุมังคะหวัควายแห้ง*

ความฝันของตัวละครเอกกำพร้าว้าที่แสดงว่ากำพร้าว้าเป็นผู้มีบุญบารมี ทำให้เจ้าเมืองเกรงว่าจะถูกกำพร้าว้าแย่งชิงราชสมบัติจึงหาทางกำจัดตัวละครเอกกำพร้าว้า ในปัญญาสชาดกเรื่อง *สุบินชาดก* โดยสุบินกุมารซึ่งบวชเป็นภิกษุอยู่ฝันว่าได้เอื้อมมือขวาไปจับดวงอาทิตย์มาวางไว้ที่ฝ่ามือขวา และได้เอื้อมมือซ้ายไปหยิบดวงจันทร์มาวางไว้ที่ฝ่ามือซ้าย ลักษณะความฝันที่ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าต้องประสบกับปัญหาเช่นนี้ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง* และ *นันทกุมาร* แต่รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะความฝันนั้นแตกต่างออกไป*

2) ประเภทของตัวละครเอกกำพร้าว้า ตัวละครเอกกำพร้าว้าในปัญญาสชาดกปรากฏสองลักษณะ ได้แก่ ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่บิดามารดาสิ้นชีวิตจากไปและตัวละครเอกกำพร้าว้าที่พลัดพรากจากบิดามารดา

ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่บิดามารดาสิ้นชีวิตจากไป ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่บิดาและมารดาสิ้นชีวิต คือ *พากุลชาดก* และ *ทุกัมมราชชาดก* ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่บิดาสิ้นชีวิตอาศัยอยู่กับมารดา มีเรื่อง *สุวรรณสิริสาชาดก* *จากทานชาดก* *นรชิวชาดก* *มหาปทุมชาดก* และ *นรชิวกรูนิทานชาดก* ส่วนตัวละครเอกกำพร้าว้าที่มารดาสิ้นชีวิตอาศัยอยู่กับบิดาที่มีภรรยาใหม่ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าใน *สุบินชาดก* และ *มหัสสชาดก*

ส่วนตัวละครเอกกำพร้าว้าที่พลัดพรากจากบิดามารดา จำแนกเป็นตัวละครเอกกำพร้าว้าที่พลัดพรากจากบิดาใน *รัตนปโชตชาดก* *สิริวิบูลกิตติชาดก* *สุวรรณกุมาร* *ภณทาคารชาดก* *รถเสนชาดก* *สีหนาทชาดก* และ *สุวรรณสังขชาดก* สำหรับตัวละครเอกกำพร้าว้าที่พลัดพรากจากทั้งบิดาและมารดา ได้แก่ *วรรณุชาดก* และ *วนาวนชาดก*

3) บุคลิกลักษณะ

-**ลักษณะการกำเนิด** การกำเนิดของกำพร้าว้าโพธิสัตว์ในปัญญาสชาดกมีลักษณะใกล้เคียงกับตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา ทั้งขั้นตอนก่อนการถือกำเนิดและลักษณะการถือกำเนิด ดังนี้

ขั้นตอนก่อนการถือกำเนิด ปรากฏการกล่าวถึงภพเดิมของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะลงมาปฏิสนธิคือสวรรค์ชั้นดุสิต ใน *รัตนปโชตชาดก* *มหาปทุมชาดก* และสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ใน *ภณทาคารชาดก* และ *พากุลชาดก* ส่วนการระบุถึงเงื่อนไขในการปฏิสนธิของพระโพธิสัตว์ในโลกมนุษย์ ก็ปรากฏในปัญญาสชาดกเรื่อง *รถเสนชาดก* และ *สีหนาทชาดก* ซึ่งพระอินทร์ต้องการให้พระโพธิสัตว์ลงมาช่วยเหลือมนุษย์โลกที่กำลังได้รับความเดือดร้อน โดยปัจจัย

* ดูรายละเอียดบทที่ 3 หน้า 72-73.

ประกอบกรปฏิสนธิคือการที่พระโพธิสัตว์หมดสิ้นอายุขัยในสวรรค์ หรือใน พากุลชาติก พระอินทร์ ต้องการให้พระโพธิสัตว์ลงมาบำรุงตระกูลของตนให้เจริญยิ่งขึ้นไป จึงสั่งให้ลงมาเกิดในครรภ์ของ ลูกสะไภ้

สำหรับการเกิดนิमितของมารดา ก่อนการถือกำเนิด ปรากฏเช่นเดียวกับ ชาติกพื้นบ้านล้านนา โดยพบในชาติกเรื่อง *รัตนปโชตชาติก* *สิริวิบูลกิตติชาติก* *สุวรรณสิริสาชาติก* *วนาวนชาติก* *พากุลชาติก* *สีหนาทชาติก* และ *สุวรรณสังขชาติก* ส่วนลักษณะของความฝันก็ คล้ายคลึงกันคือความฝันที่เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงควมมีบุญญาธิการของกุมารโพธิสัตว์ใน ครรภ์ที่จะคลอดออกมา เช่นใน *สุวรรณสังขชาติก* มารดาฝันว่าพระอาทิตย์เปล่งรัศมีไปทั่วทุกทิศ ก่อนที่ไปวนเวียนยังยอดเขาสุเมรุสามรอบแล้วตกลงมายังทรวงอกของนาง หรือใน *สีหนาทชาติก* นางสุญภาศีมารดาของโพธิสัตว์ได้ฝันว่ามีลมกองหนึ่งพัดมาจากทิศทั้งสี่แล้วหอบเอานางไปวางไว้ ณ ยอดเขาสุรพุกขชาติ จากนั้นภูเขาทันลูกก็วินาศลงมาด้วยแรงลงพัด รวมไปถึงความฝันที่เป็น ลักษณะของการทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและมักเป็นเหตุการณ์ที่ต้องพลัดพรากจาก กัน ยกตัวอย่างชาติกเรื่อง *รัตนปโชตชาติก* มารดาของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นพระมเหสี ฝันว่ามีบุรุษผู้ หนึ่งมีผิวกายสีดำและผมสีแดง นุ่งหม้อผ้าสีแดงถือดาบวิงเข้ามารวบมวยผมแล้วลากให้ล้มลง ก่อน ที่จะควักลูกตาทั้งสองข้างของนาง บันทักขินพาหาของนางให้ขาดวินแล้วรองรับเอาเลือดที่ไหลไป มีหน้าซำยังเชือดทรวงอกล้วงเอาหัวใจของพระเทวีไป ซึ่งโหรก็ได้ทำนายว่าต่อไปนางจะต้องพลัด พรากจากกุมาร เป็นต้น

ลักษณะการถือกำเนิด กำพำโพธิสัตว์ส่วนใหญ่มีการปฏิสนธิและการ กำเนิดที่เป็นปกติ มีเพียงเรื่องเดียวคือ *สีหนาทชาติก* ที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ โดยพระโพธิสัตว์ถือ กำเนิดขึ้นจากการที่มารดาได้ดื่มกินน้ำปัสสาวะในรอยเท้าช้าง เป็นลักษณะการปฏิสนธิที่มารดา ของพระโพธิสัตว์ตั้งครรภ์เองโดยไม่ได้มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ

ด้านลักษณะพิเศษเกี่ยวกับการถือกำเนิด มีลักษณะเหมือนกับชาติกพื้น บ้านล้านนา 2 ลักษณะ คือ การมีอายุครรภ์ 10 เดือนและการเกิดเหตุอัศจรรย์ขณะที่มารดาคลอด

การมีอายุครรภ์ 10 เดือน ปรากฏใน *นรชิวชาติก* *มหาปทุมชาติก* *ภักทาคารชาติก* *รถเสนชาติก* *สุวรรณสิริสาชาติก* *วนาวนชาติก* *พากุลชาติก* *สีหนาทชาติก* *สุวรรณสังขชาติก* *สุบินชาติก* และ *สุวรรณกุมารชาติก* ส่วนการเกิดเหตุอัศจรรย์ขณะที่มารดา คลอดกุมารโพธิสัตว์ออกมาปรากฏใน *มหาปทุมชาติก* คือการที่มีดอกบัวขนาดเท่ากงจักรผุดจาก พื้นดินมารองรับเท้าของพระโพธิสัตว์ขณะเกิด ตัวละครเอกกำพำจึงได้ชื่อว่ามหาปทุมกุมาร ใน *รัตนปโชตชาติก* ขณะที่โพธิสัตว์คลอดออกมานั้นบังเกิดแสงแก้วสว่างไสวไปทั่วป่าหิมพานต์ มารดา จึงนำเอาเหตุอัศจรรย์นั้นมาตั้งเป็นชื่อโพธิสัตว์ว่ารัตนปโชต ส่วนใน *สีหนาทชาติก* นั้นมีลักษณะ พิเศษที่แปลกออกไปคือการที่มารดาไม่เกิดความเจ็บปวดใดๆเวลาที่คลอดกุมารโพธิสัตว์ออกมา

-**รูปลักษณะ** โดยส่วนใหญ่ตัวละครเอกกำพำในปัญญาสชาดกมีรูปลักษณะปกติ อย่งไรก็ตามแม้จะเกิดมาปกติแต่จะมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่นเหมือนชาดกพื้นบ้านล้านนา ได้แก่ใน *นรชิวชาดก มหาปทุมชาดก ภัณฑาคารชาดก และ สุวรรณสังขชาดก* พระโพธิสัตว์มีรูปร่างงดงามน่าเลื่อมใสหาผู้ใดเทียบไม่ได้ ใน *รัตนปโชตชาดก สิริวิบูลกิตติชาดก และ ภัณฑาคารชาดก* พระโพธิสัตว์มีผิวพรรณเป็นสีทองผ่องใส ส่วนใน *ทุกัมมานิกชาดก และ รทเสนชาดก* พระโพธิสัตว์มีมหาบุริสลักษณะเกี่ยวกับพระบาท ที่บ่งบอกลักษณะของมหาบุริสผู้เป็นหน่อพุทธางกูรหรือผู้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

ในส่วนของตัวละครเอกกำพำที่มีรูปลักษณะปกติปรากฏเพียงสองเรื่อง เรื่องแรกคือพระสุวรรณสิริสาที่กำเนิดมาแต่หัวใน *สุวรรณสิริสาชาดก* อันเหมือนกับชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *อ้อมล้อมต่อมคำ* ส่วนอีกเรื่องหนึ่งได้แก่ *สุวรรณสังขชาดก* ซึ่งตัวละครเอกกำพำกำเนิดออกมาเป็น หอยสังข์เพื่อไม่ให้มารดาเกิดความลำบากในการเลี้ยงดู ลักษณะของรูปลักษณะที่ผิดปกติของกำพำโพธิสัตว์ในปัญญาสชาดกนั้นนอกจากจะมีลักษณะเหมือนกับชาดกพื้นบ้านล้านนาแล้ว ในด้านวัตถุประสงค์ของการมีรูปลักษณะปกติดังกล่าวยังเหมือนกัน คือเป็นความตั้งใจของพระโพธิสัตว์เองที่ต้องการจะเลือกกำเนิดออกมาในรูปลักษณะเช่นนั้นเพื่อไม่ให้มารดาต้องลำบาก เนื่องจากตัวละครเอกกำพำชาดกบิดา มารดาจึงต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเพียงลำพัง

-**สถานภาพ** สถานภาพของกำพำโพธิสัตว์ในปัญญาสชาดกส่วนใหญ่ยังคงมีสถานภาพเป็นคนชั้นสูงในสังคม เช่นเดียวกับกำพำโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก โดยปรากฏสถานภาพที่เป็นกษัตริย์ถึง 10 เรื่อง ได้แก่ *รัตนปโชตชาดก สิริวิบูลกิตติชาดก มหาปทุมชาดก ภัณฑาคารชาดก รทเสนชาดก วรรณชาดก สุวรรณสังขชาดก วรรณชาดก สุวรรณกุมารชาดก และ มหิสสาชาดก* นอกเหนือจากนี้ก็เป็นตัวละครเอกกำพำซึ่งเป็นบุตรเศรษฐี ใน *ทุกัมมานิกชาดก พากุลชาดก และ สุบินชาดก* ส่วนตัวละครเอกกำพำที่มีสถานภาพเป็นชาวบ้านยากจนเชิงใจปรากฏเพียง 5 เรื่องคือ *จาทานชาดก นรชิวชาดก นรชิวกฐินทานชาดก สุวรรณสิริสาชาดก และ สีหนาทชาดก*

4) **พฤติกรรม** เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในปัญญาสชาดกกับพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาแล้ว พบว่าปรากฏพฤติกรรมหลักร่วมกันทั้ง 17 พฤติกรรม อย่งไรก็ตามยังคงมีรายละเอียดของพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ดังนี้

พฤติกรรมของตัวโกงที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพำ (A) ที่ปรากฏในปัญญาสชาดก มีเพียงสองลักษณะคือ การที่ตัวโกงอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพำ (A₁) ในเรื่อง *พากุลชาดก* และการที่ตัวโกงพยายามฆ่า/กำจัดตัวละครเอกกำพำให้พ้นทาง (A₂) ปรากฏใน *สิริวิบูล*

กิตติชาดก ซึ่งตัวโงคือกษัตริย์พาเหียรวิบุลราชที่ยกทัพมารบชิงเมืองของพระโพธิสัตว์ ทำให้บิดา ถูกจับขังคุกและมารดาต้องเลี้ยงดูตัวละครเอกกำพร้าในป่าลำพัง ใน *วรรณุชชาดก* และ *สุวรรณสังขชาดก* ตัวโงเป็นมเหสีรองของบิดาที่อิจฉาริษยามเหสีเอกมารดาของพระโพธิสัตว์ จึงหาทางกำจัด ด้วยการใส่ร้ายเพื่อให้แม่ลูกถูกขับไล่ออกจากเมือง ใน *สุบินชาดก* ตัวโงคือกษัตริย์ที่เกรงว่าจะถูก ตัวละครเอกกำพร้าแย่งชิงราชสมบัติ อันเนื่องมาจากลักษณะความฝันของตัวละครเอกกำพร้า จึงจับตัวละครเอกกำพร้าลี้กจากการเป็นภิกษุและนำตัวไปขังคุก ส่วนใน *รถเสนชาดก* *สุวรรณสิริสาชาดก* และ *วนาวนชาดก* มีลักษณะพฤติกรรมของตัวโงเหมือนกับชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *พุทธเสนกะ* *อ้อมล้อมต่อมคำ* และ *วนาวนกุมารตามลำดับ*

พฤติกรรมการต่อสู้/แข่งขันระหว่างตัวโงกับตัวละครเอกกำพร้า (H) และตัวละครเอกกำพร้าได้รับชัยชนะ (I) ปรากฏในปัญญาสชาดกเพียงเรื่องเดียวคือ *พากุลชาดก* อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ที่ตัวโงคือกษัตริย์อยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้า จึงร่วมกับนายบ้านออกอุบายให้กำพร้าโพธิสัตว์มาแข่งขันชนไก่ ชนม้าและชนช้าง ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าก็สามารถเอาชนะมาได้ทุกครั้ง เนื่องจากมีภรรยาคอยช่วยเหลือ

พฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยาก (M) และการทำงานยากสำเร็จ (N) ปรากฏพฤติกรรมนี้ในชาดกสามเรื่อง คือ *สุวรรณสิริสาชาดก* *พากุลชาดก* และ *สุวรรณสังขชาดก*

พฤติกรรมการแต่งงานและการครองเมือง (W) จำแนกเป็นพฤติกรรมการได้คู่ครองและแต่งงาน (W_1) และพฤติกรรมการได้ครองเมือง (W_2) การได้คู่ครองและแต่งงานเป็นการได้คู่ครองในลักษณะปกติและเป็นการได้ภรรยาเพียงคนเดียว ปรากฏในชาดกเรื่อง *รถเสนชาดก* *สุวรรณสิริสาชาดก* *วนาวนชาดก* *พากุลชาดก* *สีหนาทชาดก* *สุวรรณสิริสาชาดก* และ *สุบินชาดก* ส่วนลักษณะการได้คู่ครองเพราะความมีบุญญาธิการ ($W_{1,1}$) ได้แก่การที่พระสังข์ได้แต่งงานกับนางรจนาเพราะนางมองเห็นรูปทองของพระสังข์ที่ซ่อนอยู่ในรูปเงาะ จึงเสียดวงมาลัยเลือกพระสังข์เป็นสวามี ส่วนใน *วรรณุชชาดก* การได้ภรรยาของกำพร้าโพธิสัตว์จัดเป็นพฤติกรรมการเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา ($W_{1,2}$) เนื่องจากตัวละครเอกกำพร้ามีภรรยาสองคนจากการที่ได้เดินทางไปยังเมืองยักษ์และเมืองนาค ส่วนพฤติกรรมการได้ครองเมือง (W_2) นั้น ปรากฏว่ากำพร้าโพธิสัตว์ในปัญญาสชาดกเกือบทั้งหมดได้เป็นกษัตริย์ในตอนท้ายเรื่อง มีเพียงสองเรื่องที่ไม่ได้เป็นกษัตริย์คือ *จาคทานชาดก* และ *นรชิวชาดก*

พฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษ (X) กำพร้าโพธิสัตว์ในปัญญาสชาดกมีคุณลักษณะพิเศษเกี่ยวกับความสามารถในศิลปะการต่อสู้/การรบ (X_6) มากที่สุด โดยปรากฏในชาดกเรื่อง *วนาวนชาดก* *พากุลชาดก* *สีหนาทชาดก* *สุวรรณสังขชาดก* และ *วรรณุชชาดก* รองลงมาคือความสามารถในการตีคี่ (X_5) ของกำพร้าโพธิสัตว์ใน *สุวรรณสิริสาชาดก* และ *สุวรรณสังขชาดก* นอกจากนี้ก็เป็นคุณสมบัติด้านการเล่นสะกา (X_4) ใน *รถเสนชาดก* การมีเวทย์มนต์คาถา (X_7) ใน *สุวรรณสังข*

ชาดก ซึ่งเรื่องเดียวกันนี้ยังมีพฤติกรรมการออกจากร่างสัตว์มาทำงาน (X_8) ด้วย ส่วนตัวละครเอก กัมพราใน *สุวรรณสิริสาชาดก* นอกจากจะมีการออกจากร่างอัมปลักษณ์มาทำงานแล้ว ตัวละครเอก กัมพรายังมีความสามารถในการทำเกษตรกรรม (X_1) จากเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกกัมพราได้แวะทำไร่บนเกาะแห่งหนึ่ง เมื่อครั้งออกเดินทางไปค้าขายกับพ่อค้าสำเภา นอกจากนี้ยังปรากฏความสามารถในการเทศน์ (X_{11}) ปรากฏในชาดกเรื่อง *วนาวนชาดก* และ *มหัสสชาดก* ใน *มหัสสชาดก* มหัสสกุมารได้แสดงเทวธรรมแก่ยักษ์ที่เฝ้าสระจนยักษ์เกิดความเลื่อมใส ยังผลให้เกิดพฤติกรรมต่อมาคือการช่วยเหลือผู้อื่น (c_3) เนื่องจากการแสดงธรรมนั้นเป็นการช่วยเหลือชีวิตน้องชายทั้งสองคนที่ถูกยักษ์จับตัวไว้ ส่วนความสามารถในการตอบปัญหาธรรม (X_{12}) เป็นอีกคุณลักษณะพิเศษประการหนึ่งที่ปรากฏมาก ได้แก่ชาดกเรื่อง *ภัณฑาคารชาดก* *สุวรรณสิริสาชาดก* *วนาวนชาดก* *สุวรรณสังขชาดก* และ *สุวรรณกุมารชาดก*

ส่วนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม (ค) ยังคงเป็นพฤติกรรมหลักของ กัมพราโพธิสัตว์ที่ปรากฏมากที่สุดในปัญญาสาชดก เช่นเดียวกับที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกและชาดกพื้นบ้านล้านนา มีทั้งพฤติกรรมที่กระทำในตอนต้นเรื่อง/กลางเรื่องและพฤติกรรมที่กระทำตอนท้ายเรื่อง/บั้นปลายชีวิตก่อนประชุมชาดกเหมือนชาดกพื้นบ้านล้านนา พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรมซึ่งปรากฏในปัญญาสาชดกมีรายละเอียดดังนี้

การทำบุญและบริจาคทาน (c_1) มีทั้งการทำทานทั่วไป เช่น การสร้างโรงทาน การให้ทานสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ดังปรากฏใน *ทุกัมมานิกชาดก* และ *สุวรรณสิริสาชาดก* พฤติกรรมนี้มักเป็นพฤติกรรมที่ตัวละครเอกกัมพรากระทำควบคู่กับพฤติกรรมรูปแบบอื่นในกลุ่มเดียวกัน อย่างไรก็ตามในชาดกบางเรื่องการทำบุญและบริจาคตานนี้ก็เป็นพฤติกรรมที่โดดเด่นและมีความสำคัญที่สุดในเรื่อง เพราะเป็นพฤติกรรมที่ส่งเสริมแนวคิดของเรื่อง เกี่ยวกับผลของการบริจาคทานแก่พระพุทธเจ้า ได้แก่ผลของการถวายผ้านุ่งของกัมพราโพธิสัตว์แก่พระพุทธเจ้าใน *จาคทานชาดก* ทำให้ตัวละครเอกกัมพราได้รับผ้าจำนวนมากมายดั่งปรารถนาเป็นการตอบแทน และใน *นรชิวกรฐินทานชาดก* การได้ทรัพย์สินของตัวละครเอกกัมพรายังเป็นผลของการถวายกฐิน รวมทั้งการชักชวนให้ผู้อื่นถวายทานกฐินแก่พระพุทธเจ้าด้วย นอกจากนี้ยังมีการบริจาคตานในลักษณะของการเสียสละทรัพย์ที่มีค่ามากแก่ผู้อื่น ได้แก่ การมอบราชสมบัติที่ได้มาให้แก่เพื่อนทั้งสองคนใน *สีหนาทชาดก* หรือการมอบให้พระโอรสใน *วรรณุชาดก*

พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูตเวทิตา (c_2) ของกัมพราโพธิสัตว์ ปรากฏชัดเจนในชาดกสี่เรื่องคือ *รัตนปโชตชาดก* *สิริวิบูลกิตติชาดก* *นรชิวชาดก* และ *มหาปทุมชาดก* ซึ่งเป็นชาดกที่เน้นพฤติกรรมความกตัญญูตเวทิตาเพื่อชี้ให้เห็นสาระคำสอนที่เกี่ยวกับการบำรุงเลี้ยงดูบิดา

มารดา นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าใน *นรชิวกรฐินทานชาดก* และ *สุวรรณสังขชาดก* ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าหาเลี้ยงมารดาตั้งแต่อายุยังน้อย

การเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นในศกพิราชาธรรม (ค_๕) เป็นคุณสมบัติที่ตัวละครเอกกำพร้าซึ่งได้เป็นกษัตริย์ทุกคนปฏิบัติ ส่วนการรู้จักให้อภัย (ค_๖) ปรากฏชัดเจนในชาดกเรื่อง *นรชิวชาดก* จากการที่ตัวละครเอกกำพร้าให้อภัยแก่ผู้ที่มากัดมารดาจนสิ้นชีวิต ด้วยการไม่ถือโทษโกรธและปล่อยยุงตัวนั้นให้หนีไป สำหรับการเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดา (ค_๗) มีใน *พากุลชาดก* การดำรงตนอยู่ในศีลธรรม (ค_๘) ด้วยการประพฤติดีอยู่เสมอปรากฏใน *นรชิวชาดก* และ *สีหนาทชาดก* รวมทั้งพฤติกรรมการสั่งสอนศีลธรรม (ค_๙) ก็พบใน *นรชิวกรฐินทานชาดก* *รถเสนชาดก* *สีหนาทชาดก* และ *สุวรรณสิริสาชาดก* ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังพบพฤติกรรมบางอย่างที่เพิ่มเติมเข้ามา ได้แก่ พฤติกรรมที่ไม่พึงปฏิบัติ หรือพฤติกรรมที่อกุศล เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ปรากฏใน *สุบินชาดก* จากเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกกำพร้าฆ่าพระราชชา การไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดาทำให้เกิดปัญหาชีวิตใน *ทุกัมมานิกชาดก* ซึ่งในเรื่องเดียวกันนี้ยังปรากฏพฤติกรรมการไม่รู้จักให้อภัยแก่ผู้กระทำผิด อันได้แก่ภรรยาที่เพื่อนที่ตกต่ำกลายเป็นขอทานและมาขอรับทานในโรงพยาบาล แต่กำพร้าโพลีสัตว์ก็สั่งให้ไล่ไปเสีย เป็นต้น

พฤติกรรมการขึ้นไปบนเทวโลกได้ด้วยตนเอง เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏใน *สุวรรณสังขชาดก* โดยพระโพธิสัตว์ได้เหาะขึ้นไปยังเทวโลกเพื่อขอความช่วยเหลือจากนางยักษ์อดีตแม่บุญธรรมที่ได้ไปเกิดเป็นเทวีธิดาเนื่องจากมีข้าศึกยกทัพมาโจมตี นางเทวีธิดาจึงมอบพระขรรค์ทิพย์ศิรัชัยให้ตัวละครเอกกำพร้าใช้ต่อสู้จนชนะ

การได้รับการยกย่อง/บูชาจากกษัตริย์ เป็นพฤติกรรมที่พบเพิ่มเติมเหมือนที่ปรากฏใน *อรรถกถาชาดก* โดยพระโพธิสัตว์จะได้รับการยกย่องบูชาจากกษัตริย์ซึ่งมีสถานะทางสังคมสูงกว่า แม้ว่าพระโพธิสัตว์จะไม่ได้เป็นกษัตริย์ในตอนท้ายเรื่อง ถึงตัวละครเอกกำพร้าจะไม่ใช่กษัตริย์แต่ก็มีบทบาทในสังคมยิ่งใหญ่มากกว่ากษัตริย์ เนื่องจากจะมีชาวบ้านหรือแม้แต่กษัตริย์กับมเหสีมาคารวะและอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ ปรากฏลักษณะเช่นนี้ในปัญญาสาชาดกเรื่อง *จาคทานชาดก*

จากการศึกษาพฤติกรรมของกำพร้าโพธิสัตว์ในปัญญาสาชาดก ทั้งชาดกที่เป็นนิทานธรรมแท้และชาดกกลุ่มที่มีโครงเรื่องซับซ้อน ต่างก็มีพฤติกรรมหลักที่ปรากฏร่วมกับตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาทั้งหมด ในส่วนของพฤติกรรมที่พบร่วมกันนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการที่ชาดกของปัญญาสาชาดกและชาดกพื้นบ้านล้านนามีโครงเรื่องหลักคล้ายคลึงกัน ทำให้มีพฤติกรรมของตัวละครบางส่วนตรงกัน ชาดกในปัญญาสาชาดกกลุ่มนี้ได้แก่ *มหาปทุมชาดก* *รถเสนชาดก* *สุวรรณสิริสาชาดก* *พากุลชาดก* และ *สีหนาทชาดก* ซึ่งได้กล่าวรายละเอียดแล้วในหัวข้อ

โครงเรื่องที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามในชาดกบางเรื่องแม้จะมีโครงเรื่องหลักเหมือนกันแต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบางตอนหรือมีการแทรกโครงเรื่องย่อยเข้าไป ก็จะทำให้พฤติกรรมของตัวละครมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย นั่นคือในชาดกเรื่องนั้นๆจะมีพฤติกรรมทั้งส่วนที่ซ้ำกันและส่วนที่มีไม่ตรงกัน

ยกตัวอย่างเช่นชาดกเรื่อง *รถเสนชาดก* ในปัญญาสชาดกกับ *พุทธเสนกะ* ในชาดกพื้นบ้านล้านนา เป็นชาดกที่มีโครงเรื่องซับซ้อน ซึ่งมีพฤติกรรมที่ร่วมและแตกต่างกันดังนี้

รถเสนชาดก	พุทธเสนกะ
<p>-ภรรยาหนทเศรษฐีคลอดธิดา 12 คน เศรษฐียากจนลงจึงนำลูกไปทิ้ง สันธมารยักษ์พบนางสิบสองจึงนำไปเลี้ยง ทำวรถสิทธิ์รับนางทั้งสิบสองเป็นพระมเหสี นางสันธมารแปลงมาเป็นมเหสีเอกและควักนัยน์ตาทั้งสองข้างของนาง 11 คน ส่วนนางคนที่ 12 เหลือไว้ข้างหนึ่งแล้วจับพวกนางขังไว้ในถ้ำ พี่สาวทั้งสิบเอ็ดคนเมื่อคลอดลูกแล้วได้นำเนื้อทากรมาแบ่งกันกินแต่นางสิบสองเก็บบุตรของตนไว้ ตั้งชื่อว่ารถเสน</p>	<p>-หญิงพี่น้องสิบสองคนถูกพ่อกับแม่พาไปทิ้งในป่า นางยักษ์เก็บไปเลี้ยง เมื่อพวกนางรู้ว่าแม่เป็นยักษ์ก็พากันหนีไปจนได้เป็นมเหสีของเจ้าเมือง นางยักษ์แปลงมาเป็นมเหสีเอกและควักนัยน์ตาทั้งสองข้างของนาง 11 คน ส่วนนางคนที่ 12 เหลือไว้ข้างหนึ่งแล้วจับพวกนางขังไว้ในถ้ำ พี่สาวทั้งสิบเอ็ดคนเมื่อคลอดลูกแล้วได้นำเนื้อทากรมาแบ่งกันกินแต่นางสิบสองเก็บบุตรของตนไว้ ตั้งชื่อว่าพุทธเสนกะ</p>
<p>-เมื่อกุมารเกิด พระอินทร์เอาเครื่องประดับและผ้าทิพย์มาให้พร้อมทั้งสอนอุบายการเล่นพนัน (F₂)</p>	
<p>-รถเสนออกไปเล่นพนันจนใกล้ชนะได้อาหารมาเลี้ยงแม่กับป้า (ค₂) รถเสนแสดงธรรมแก่แม่และป้า ต่อมาทราบความจริงเรื่องพ่อจากแม่</p>	<p>-เมื่อโตขึ้นพุทธเสนกะออกจากถ้ำไปหาเสื้อผ้าและอาหาร มาเลี้ยงดูแม่กับป้าทั้งสิบเอ็ดคน (ค₂)</p> <p>-พุทธเสนกะออกเดินทางไปค้าขายมะม่วงกับลูกสาวเศรษฐีสิบสองคน (↑₃) ได้เรือทรัพย์สินและบริวารจากการช่วยเหลือกษัตริย์เมืองสิทธีโสม (F₂) เมื่อเดินทางกลับเกิดเรือล่มลูกใกล้เกือตายเป็นเพื่อนเล่นมาช่วยไว้ (D₂₂) ระหว่างทางอาสา</p>

<p>-รถเล่นชนไก่เป็นที่เลื่องลือ ท้าวรถสิทธิ์ให้ตามมาเล่นสะกา (X_4) จนทราบความจริงว่าเป็นพ่อลูกกัน (K_1)</p> <p>-รถเล่นเดินทางไปเอนายัยตาของแม่และป้าที่นางกังขาริอุสาวัยกษเก็บไว้ โดยนางยักษ์เขียนจดหมายให้ลูกสาวฆ่าผู้ที่ถือจดหมาย (A_5) แต่ระหว่างทางมีฤๅษีช่วยแปลงสารทำให้รถเล่นได้นางกังขาริเป็นภรรยา (D_{22}, W_1)</p> <p>-รถเล่นหนีกลับเมืองพร้อมดวงตาและของวิเศษต่างๆ (F_1) นางกังขาริเสียใจจนอกแตกตาย (a_1) นางสังฆมารตาย (U_1) รถเล่นรักษาตาแม่และป้าจนหายและกลับมาเป็นมเหสีดั้งเดิม</p> <p>-พระรถเล่นได้รับราชสมบัติจากบิดา (W_2)</p>	<p>เดินทางไปเอาช้างมาคืนเจ้าเมือง ได้รางวัลเป็นข้าวสารมากมายและยังได้มเหสีสามคนของพญาตนหนึ่งที่หนีมาอยู่ในป่าเป็นข้ารับใช้ (F_2) จากนั้นจึงเดินทางกลับเมือง ($\downarrow$)</p> <p>-เมื่อพุทธเสนกะโตเป็นหนุ่มได้มีโอกาสเล่นสะกากับท้าวปารุทธเสนะ (X_4) จนทราบความจริงว่าเป็นพ่อลูกกัน (K_1)</p> <p>-พุทธเสนกะได้รับแต่งตั้งให้เป็นมหาอุปราช (T_5)</p> <p>-พุทธเสนกะเดินทางไปเอนายัยตาของแม่และป้าที่นางกังขาริอุสาวัยกษเก็บไว้ โดยนางยักษ์เขียนจดหมายให้ลูกสาวฆ่าพุทธเสนกะเสีย (A_5) แต่ระหว่างทางมีฤๅษีช่วยแปลงสารทำให้พุทธเสนกะได้นางกังขาริเป็นภรรยา (D_{22}, W_1)</p> <p>-พุทธเสนกะแอบหนีกลับเมืองพร้อมดวงตาและของวิเศษต่างๆ (F_1) นางกังขาริเสียใจจนอกแตกตาย (a_1) แม่และป้ากลับมาเป็นมเหสีดั้งเดิม ส่วนนางยักษ์แปลงก็อกแตกตาย (U_1)</p> <p>-พุทธเสนกะกลับไปรับนางกังขาริ เมื่อทราบว่านางตายไปแล้ว เกิดความทุกข์โศกและสิ้นใจตามนางไป (a_6)</p>
---	---

จากตารางจะเห็นว่ามียุติกรรมบางส่วนที่ตรงกันในเรื่องที่คล้ายกัน เช่น พุทธิกรรม c_2 , X_4 , K_1 ขณะเดียวกันก็มีพุทธิกรรมที่แตกต่างกัน เมื่อมีการแทรกเหตุการณ์เข้ามาทำให้เนื้อเรื่องมีความแตกต่างกัน เช่น พุทธิกรรม $\uparrow_3$, D_{22} , $\downarrow$, a_6 ซึ่งเป็นพุทธิกรรมที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้าน

นาแต่ไม่ปรากฏในปัญญาสชาดก ลักษณะการปรากฏพฤติกรรมร่วมกันเนื่องจากชาดกมีโครงเรื่องหรือเนื้อหาบางส่วนตรงกันนี้ ทำให้การศึกษาเปรียบเทียบเพื่อมองเห็นลักษณะเด่นของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกแต่ละกลุ่มนั้นอาจไม่ชัดเจนนัก ดังนั้นในการศึกษาบางประเด็นผู้วิจัยจะตัดพฤติกรรมในส่วนนี้ออกไป

เมื่อนำพฤติกรรมของกำพร้าว้าโพธิสัตว์ในปัญญาสชาดกมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา พบว่ามีลักษณะที่น่าสนใจดังนี้

1. หากพิจารณาความหลากหลายของพฤติกรรม จะเห็นว่าชาดกทั้งสองกลุ่มมีลักษณะพฤติกรรมหลักที่ตรงกันทุกกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะโครงเรื่องของปัญญาสชาดกส่วนหนึ่งเป็นโครงเรื่องที่มีความซับซ้อนเหมือนกับโครงเรื่องในชาดกพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่ ส่งผลให้รูปแบบและพฤติกรรมของตัวละครบางส่วนไม่ได้แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตามแม้จะปรากฏพฤติกรรมร่วมกัน แต่บางพฤติกรรมก็ปรากฏความถี่ของพฤติกรรมน้อยมาก เช่น พฤติกรรมการต่อสู้/แข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพร้าว้าและการได้รับชัยชนะ (H-I) ซึ่งปรากฏในปัญญาสชาดกเพียงเรื่องเดียว

อนึ่งหากสังเกตที่พฤติกรรมย่อยจะเห็นว่าพฤติกรรมย่อยที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนายังคงมีมากกว่าปัญญาสชาดก ดังนั้นจึงไม่พบพฤติกรรมย่อยบางพฤติกรรมในปัญญาสชาดกไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของตัวโกงที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพร้าว้า อย่างการที่ตัวโกงอยากได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินของตัวละครเอกกำพร้าว้า (A_2) การที่ตัวโกงกลั่นแกล้งให้ทำงานยาก (A_3) การที่ตัวโกงฆ่าตัวละครเอกกำพร้าว้า (A_4) พฤติกรรมการเดินทางออกจากเมืองเพื่อทำงานบางอย่างที่อาสาไปทำ ($\uparrow_4$) การเดินทางแสวงโชค/ท่องเที่ยว ($\uparrow_5$) และการตามหาสิ่งของหายาก ($\uparrow_6$) พฤติกรรมการได้สัตว์วิเศษ (F_4) พฤติกรรมการกลายร่างจากสัตว์/พืชเป็นมนุษย์ (T_2) การมีอายุเพิ่มขึ้นด้วยน้ำอมฤต (T_3) การตายแล้วไปเกิดในชาติภพใหม่ (T_4) รวมไปถึงพฤติกรรมความสามารถพิเศษที่เกี่ยวกับความสามารถในการร้อยกรองดอกไม้ (X_2) ความสามารถในงานช่าง (X_3) การกำเนิดเป็นสัตว์แต่กระทำการสิ่งต่างๆได้เหมือนมนุษย์ (X_9) และการมีพลังกำลังมหาศาลเหนือมนุษย์ทั่วไป (X_{10}) แม้พฤติกรรมย่อยบางพฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกันแต่ก็เป็นพฤติกรรมที่พบในปัญญาสชาดกจำนวนน้อยเรื่องกว่าในชาดกพื้นบ้านล้านนา เช่น การที่ตัวโกงอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าว้า (A_1) การเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา ($W_{1,2}$) เป็นต้น

ลักษณะเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าแม้ชาดกในปัญญาสชาดกบางส่วนจะเป็นชาดกที่มีโครงเรื่องซับซ้อนจนมีลักษณะเป็นนิทานมหัศจรรย์ แต่ยังคงมีความแตกต่างจากลักษณะนิทานมหัศจรรย์อย่างชาดกพื้นบ้านล้านนาที่มีความมหัศจรรย์มากกว่า สังเกตได้จากการปรากฏพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง

ข้องกับการเดินทาง การผจญภัย การได้นางหรือพฤติกรรมของตัวโกงหลากหลายรูปแบบที่คอยกลั่นแกล้งให้กำพว้าได้รับความยากลำบากในชีวิต จนต้องหาวิธีแก้ไขปัญหาต่างๆเหล่านั้น

สิ่งหนึ่งที่ทำให้ข้อสรุปดังกล่าวชัดเจนมากยิ่งขึ้นคือลักษณะโครงเรื่อง หากนำชาดกเรื่องที่คล้ายกันมาเปรียบเทียบกันจะเห็นว่าแม้เป็นชาดกโครงเรื่องเดียวกันแต่เมื่อในชาดกพื้นบ้านจะมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่อง ด้วยการเพิ่มเติมรายละเอียดเหตุการณ์หรือโครงเรื่องย่อยเข้าไป ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเดินทางผจญภัยของตัวละครเอกกำพว้า เพื่อทำให้ชาดกมีความพิศดารและเรื่องราวมีความซับซ้อน มีขนาดยืดยาวมากขึ้น เช่น *สีหนาทชาดก* กับ *คัทธนะจิกุง์ดีดี พากุลชาดก* กับ *สุพรรณไมกชะหมาเก้าหาง* เป็นต้น ด้วยลักษณะของโครงเรื่องดังกล่าวทำให้พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมหัสจรรย์ส่วนหนึ่งไม่ปรากฏหรือปรากฏน้อยในปัญญาสาชาดก หากเปรียบเทียบกับชาดกพื้นบ้าน เนื่องจากพฤติกรรมส่วนใหญ่ที่ตัวละครกระทำมีความเกี่ยวข้องกับโครงเรื่องโดยตรง

2. หากเปรียบเทียบกับตัวละครเอกกำพว้าในอรรถกถาชาดกพบว่าพฤติกรรมของกำพว้าโพธิสัตว์ในปัญญาสาชาดกมีลักษณะใกล้เคียงกับตัวละครเอกกำพว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนามากกว่า เพราะในปัญญาสาชาดกมีการเพิ่มเติมพฤติกรรมซึ่งเน้นบทบาทของพระเอกในนิทานจักร์ๆ วงศ์ๆมากขึ้น อย่างไรก็ตามพฤติกรรมที่มีบทบาทดังกล่าวก็ปรากฏเป็นส่วนน้อย พฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ในปัญญาสาชาดกยังคงเน้นลักษณะพระโพธิสัตว์ตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า เช่น พฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือในปัญญาสาชาดกไม่ค่อยปรากฏมากนัก แสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์ยังคงเป็นผู้ที่มีปัญญาล้ำเลิศ มีความรู้ความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆได้แต่เพียงผู้เดียว ไม่จำเป็นต้องมีผู้อสาช่วยเหลือคอยช่วยเหลือในทุกๆเรื่องเหมือนตัวละครเอกกำพว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา

3. พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพว้าในปัญญาสาชาดกยังคงมีบทบาทในการสนับสนุนแก่นเรื่องหรือแนวคิดหลักของนิทานชาดก ที่ต้องการสอนหัวข้อธรรมหรือการแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์ในด้านต่างๆ มากกว่าจะเป็นการแสดงถึงชีวิตที่หลากหลายรูปแบบเหมือนตัวละครเอกกำพว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา

5) **โครงสร้างชีวิต** โครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพว้าในปัญญาสาชาดก จำแนกช่วงชีวิตออกเป็น 3 ช่วงโดยใช้เกณฑ์เหมือนตัวละครเอกกำพว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา ชีวิตในแต่ละช่วงมีลักษณะดังนี้

-**ช่วงเริ่มต้นของชีวิต** เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนต้นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตัวละครเอกกำพว้าตั้งแต่ยังไม่เกิดกระทั่งคลอดออกมาจนถึงช่วงชีวิตในวัยเด็ก บางเรื่องจะเริ่มจากสาเหตุของการกำพว้าว่ามีความ

กำพร้าว้าในลักษณะใด ระหว่างบิดามารดาสิ้นชีวิตหรือการพลัดพรากจากกัน จากนั้นจะเป็นการกล่าวถึงบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าว้า เช่น ลักษณะการกำเนิด รูปลักษณ์และสถานภาพของตัวละครเอกกำพร้าว้า ซึ่งคล้ายคลึงกับชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าในอรรถกถาชาดกและชาดกพื้นบ้านล้านนา

-ชีวิตช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรค ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดของเรื่องเช่นเดียวกันกับตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา ชีวิตของกำพร้าว้าโพธิสัตว์ในช่วงนี้หากเป็นพระโพธิสัตว์ในนิทานธรรมแท้ก็จะเป็นการแสดงพฤติกรรมที่สำคัญและโดดเด่นที่สุดในเรื่องเหมือนอรรถกถาชาดก แต่ถ้าเป็นกำพร้าว้าโพธิสัตว์ในกลุ่มที่มีลักษณะเป็นพระเอกในนิทานจักรๆวงๆ ก็จะมีพฤติกรรมการเดินทางผจญภัยหรือการดำเนินชีวิตที่ต้องประสบกับปัญหา/อุปสรรคต่างๆให้ต้องแก้ไข ซึ่งเป็นลักษณะชีวิตที่มีความซับซ้อนมากกว่าพระเอกกลุ่มแรก

-ช่วงสุดท้ายของชีวิต เป็นชีวิตในช่วงสุดท้ายหรือเป็นเนื้อหาในตอนจบของเรื่อง หากเป็นชาดกที่เป็นนิทานธรรมมักจะเป็นผลมาจากการแสดงพฤติกรรมที่โดดเด่นของตัวละครเอกกำพร้าว้าในช่วงชีวิตที่สอง แต่สำหรับชาดกที่พระโพธิสัตว์มีบทบาทเหมือนพระเอกในนิทานจักรๆวงๆ ก็จะมีพฤติกรรมการเดินทางกลับเมืองและอาจมีพฤติกรรมการได้ครองเมืองในชีวิตช่วงนี้ โดยส่วนใหญ่ในชาดกจะไม่มีรายละเอียดเนื้อหาในชีวิตช่วงนี้ เช่นเดียวกับชาดกพื้นบ้านล้านนาและอรรถกถาชาดก

จากโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าในปัญญาสชาดก พบว่ากำพร้าว้าโพธิสัตว์ส่วนหนึ่งมีโครงสร้างชีวิตที่เหมือนกับตัวละครเอกกำพร้าว้าในอรรถกถาชาดก คือความกำพร้าว้าของตัวละครไม่ได้ชี้ให้เห็นลักษณะชีวิตที่ต้องพบกับความยากลำบากอันเนื่องมาจากความกำพร้าว้า แต่ความกำพร้าว้าเป็นเพียงปัจจัยที่ทำให้พระโพธิสัตว์สามารถบำเพ็ญบารมีได้ง่ายขึ้น โดยเป็นกำพร้าว้าโพธิสัตว์ในชาดกที่มีลักษณะเป็นนิทานธรรม เช่น *รัตนปโชตชาดก* *สิริวิบูลกิตติชาดก* *นรชีวะชาดก* *มหาปทุมชาดก* *ทุกัมมานิกชาดก* *จากทานชาดก* และ *นรชีวกฐินทานชาดก* ส่วนกำพร้าว้าโพธิสัตว์อีกกลุ่มหนึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีโครงสร้างชีวิตซับซ้อนขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เนื่องจากโครงเรื่องที่มีลักษณะซับซ้อนคล้ายกับนิทานมหัศจรรย์ กำพร้าว้าโพธิสัตว์จึงมีการดำเนินชีวิตแบบพระเอกในนิทานจักรๆวงๆ อย่างไรก็ตามลักษณะของความมหัศจรรย์ของเหตุการณ์ต่างๆยังรักษาไว้ในระดับที่เหมาะสม ไม่มีความมหัศจรรย์ที่มากเท่าชาดกพื้นบ้านล้านนา อีกทั้งพฤติกรรมบางอย่างที่ตัวละครกระทำก็ไม่ปรากฏรูปแบบพฤติกรรมย่อยมากเท่ากับที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา เช่น พฤติกรรมของตัวโกง พฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือ เป็นต้น

ชีวิตของกำพ้อรำโพธิ์สัตวิในปัญญาสชาดกจะเน้นไปที่ชีวิตช่วงที่สอง อันเป็นช่วงชีวิตที่มีลักษณะเป็นการดำเนินชีวิตจริงๆ เหมือนกับอรรถกถาชาดกและชาดกพื้นบ้านล้านนา สำหรับกำพ้อรำโพธิ์สัตวิในนิทานธรรมแท้ๆ ช่วงชีวิตดังกล่าวก็จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญที่เอื้ออำนวยให้ตัวละครเอกกำพ้อรำได้แสดงพฤติกรรมที่โดดเด่นมากที่สุดในเรื่องและเป็นพฤติกรรมที่มีบทบาทสนับสนุนแนวคิดของเรื่อง เกี่ยวกับหลักธรรมและการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิ์สัตวิ ส่วนพระเอกในนิทานปัญญาสชาดกที่มีโครงเรื่องซับซ้อนก็จะเป็นชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง การผจญภัย การได้นาง การแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นต้น

6) **สรุปลักษณะตัวละครเอกกำพ้อรำในปัญญาสชาดก** ตัวละครเอกกำพ้อรำในปัญญาสชาดกแม้จะจำแนกได้เป็นสองกลุ่มตามลักษณะของโครงเรื่องนิทาน แต่โดยสรุปแล้วลักษณะของตัวละครยังคงมุ่งเน้นความเป็นพระโพธิ์สัตวิตามแบบฉบับ ที่มุ่งบำเพ็ญบารมีหรือกระทำความดีเพื่อมุ่งหวังที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เพราะแม้ว่าจะมีกำพ้อรำโพธิ์สัตวิอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะของพระเอกในนิทานจักรๆวงค์ๆ แต่ยังคงมีบทบาทความเป็นพระเอกตามแบบฉบับอยู่คือเป็นพระเอกที่มีฐานะเป็นกษัตริย์หรือเป็นโอรสกษัตริย์ ซึ่งการมีชาติกำเนิดในวรรณะกษัตริย์ดังกล่าวแสดงให้เห็นความมีบุญบารมีอย่างชัดเจน นอกจากนี้พฤติกรรมส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นแสดงความมีบุญบารมีของพระโพธิ์สัตวิ การแสดงพฤติกรรมบางพฤติกรรมที่แม้จะเกี่ยวข้องกับความมหัศจรรย์ แต่ก็มีรายละเอียดหรือความพิศดารน้อยกว่าที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา ในขณะที่พฤติกรรมอีกส่วนหนึ่งก็ถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับลักษณะพระโพธิ์สัตวิมากขึ้น ด้วยเหตุนี้กำพ้อรำโพธิ์สัตวิในปัญญาสชาดกจึงไม่ได้เป็นพระโพธิ์สัตวิที่มีความเป็นชาวบ้านผสมผสานอยู่แบบชาดกพื้นบ้านล้านนา

4.2.3 ตัวละครเอกกำพ้อรำในชาดกพื้นบ้านของไทยจีน

ข้อมูลชาดกพื้นบ้านของไทยจีนที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นนิทานชาดกพื้นบ้านที่อยู่ในหนังสือ **วรรณกรรมไทยจีน** ของอนาโตล เป็ลติเยร์¹² ซึ่งได้รวบรวมวรรณกรรมของชาวไทยจีนจากต้นฉบับที่เป็นพับสาหรือสมุดข่อย วรรณกรรมที่รวบรวมได้มีทั้งตำนาน คัมภีร์ทางพุทธศาสนา กวีนิพนธ์และชาดกพื้นบ้านซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีมากที่สุด

ในจำนวนชาดกพื้นบ้านของไทยจีน 99 เรื่องนั้น ผู้วิจัยพบว่ามีชาดกที่ตัวละครเอกเป็นกำพ้อรำ 40 เรื่อง ได้แก่

¹² อนาโตล เป็ลติเยร์, **วรรณกรรมไทยจีน** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2529).

แพะคำ	กำกาดำ
หมูหิน	บัวหอมพันกาบ
อลองปลาส้ม	เสี้ยวมีเสี้ยวคน
สุวรรณณะเต่าคำ	สุมภมิตต์
อลองยี่งดาว	มูลกิตติ
สุริยวงศ์โกสร	มิช้วย่า
จันทโสภา	เขี้ยวสองม้อน
ข้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง	แมลงกลางหัวแสง
สุวรรณณะขางคำ	ชุมพุราชแดงเขี้ยว
นางนวลคำ	สุวรรณณมิกคะกวางคำ
สุวรรณณะหอยแดง	สิรินันทะเขี้ยวคำ
หมาเก้าหาง	อลองปิ้งปวก
กำพร้าวเหล็กใน	หงส์ผาคำ
นาคเขาคำ	หมาฮุย
บัวรพระยาปาวน้อย	ปทุมมุกชะ
อลองมดส้ม	รัตนแสงคำ
จันทปไซ	สุวรรณณเมฆหมาขนคำ
อลองดินเหนียว	ข้างสามงาปลาสามเงียง
แหคำ	เอกนิบาท
แปดแล้งออกยอด	จำปาสีตัน

1) **โครงเรื่อง** เมื่อพิจารณาโครงเรื่องของชาดกพื้นบ้านไทเขินที่มีตัวละครเอกเป็นกำพร้าวพบว่า มีชาดกกลุ่มหนึ่งที่ตรงกับชาดกพื้นบ้านล้านนา โดยส่วนหนึ่งเป็นชาดกที่มีโครงเรื่องหลักเหมือนกัน ชื่อเรื่อง ชื่อตัวละครตรงกัน ได้แก่ สุวรรณณะขางคำ นาคเขาคำ หมาฮุยและรัตนแสงคำ ส่วนบางเรื่องอาจจะมีชื่อเรื่องผิดเพี้ยนไปเล็กน้อยตามลักษณะภาษา ได้แก่ เขี้ยวสองม้อน-เขี้ยวสองมอน บัวรพระยาปาวน้อย-โบราณพระญาปาวน้อย อลองมดส้ม-รัตนมณีกุมารมดส้ม* นอกจากนี้ชาดกพื้นบ้านบางเรื่องอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงชื่อตัวละครหรือรายละเอียดของเนื้อหา

* ชาดกพื้นบ้านเรื่อง อลองมดส้ม ของไทเขินระบุว่าต้นฉบับที่คัดลอกมาไม่สมบูรณ์ ทำให้มีเนื้อความเฉพาะตอนต้น ส่วนที่เหลือขาดหายไป แต่จากการเปรียบเทียบเนื้อหาในส่วนที่ปรากฏแล้วพบว่าตรงกับ รัตนมณีกุมารมดส้ม ของล้านนา

บางประการเพียงเล็กน้อย เช่นใน *แปดแฉ่งออกยอด* ตัวละครเอกกำพำรำในชาดกพื้นบ้านล้านนา ชื่อจันทกุมาร แต่ของไทยจีนชื่ออ้ายนาญ เป็นต้น

ในขณะที่ชาดกบางเรื่องมีโครงเรื่องหลักตรงกัน ชื่อเรื่องเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน แต่รายละเอียดของเหตุการณ์บางเหตุการณ์มีความแตกต่างกัน ได้แก่

กำพำรำเหล็กไน ของไทยจีน ตัวละครเอกกำพำรำไปช่วยเหลือนางที่ถูกยักษ์ลักไปเพียงคนเดียว ในขณะที่ของล้านนามีนางที่ถูกลักพาไปสองคนจึงทำให้ตัวละครเอกกำพำรำได้ภรรยาสองคน

บัวหอมพันกาบ ของไทยจีน ตัวละครเอกกำพำรำมีภรรยายักษ์เพียงคนเดียวและเจ้าเมืองในเรื่องก็ตายตามธรรมชาติทำให้ตัวละครเอกกำพำรำได้เป็นกษัตริย์แทน แต่ในบัวหอมพันกาบของล้านนาตัวละครเอกกำพำรำมีภรรยาที่เป็นยักษ์ถึงสองคน เจ้าเมืองตายเพราะเป็นลมหน้ามืดที่เห็นตัวละครเอกกำพำรำเดินทางกลับเมืองและคิดว่าจะยกทัพมารบ ส่วนการเดินทางไปตามหาดอกบัวหอมพันกาบก็เนื่องมาจากการที่ตัวละครเอกกำพำรำไปทำชาข้างของเจ้าเมืองหักจึงถูกลงโทษ แต่ชาดกพื้นบ้านของไทยจีนเป็นการใช้ให้ไปตามหาเฉยๆ

ชุมพูราชแดงเขียว ของไทยจีน ตัวละครเอกกำพำรำกำเนิดออกมาเป็นมนุษย์ธรรมดา แต่ของล้านนากำพำรำเกิดเป็นลูกแดงโม

ปทุมมุกษะ ของไทยจีน ตัวละครเอกกำพำรำได้ไซ่ที่มีนางอยู่ข้างในจากลอบที่กำพำรำไปดักไว้บนต้นเตื่อ แต่ใน *นางไซ่แก้ว* ของล้านนาได้มาจากการที่พระอินทร์บันดาลให้ชาวบ้านคุยกันว่าจะसानไซ่ ตัวละครเอกกำพำรำได้ยื่นจึงसानไซ่ตามและได้ไซ่จากการวางไซ่ดังกล่าว

นอกจากชาดกพื้นบ้านที่ตัวละครเอกเป็นกำพำรำและมีโครงเรื่องตรงกันดังกล่าวแล้ว ยังมีชาดกพื้นบ้านไทยจีนอีกสองเรื่องคือ *รัตนรังสี* และ *จันทสุริยะ* ซึ่งแม้จะมีชื่อเรื่องและโครงเรื่องตรงกับชาดกพื้นบ้านล้านนาแต่ในเรื่องตัวละครเอกไม่ได้เป็นลูกกำพำรำเหมือนของล้านนา ส่วนชาดกบางเรื่องที่อยู่ในล้านนาไม่ได้ระบุว่าตัวละครเอกเป็นกำพำรำแต่ของไทยจีนตัวละครเอกเป็นกำพำรำ ได้แก่ *สุริยวงศ์ไกรสร* ตรงกับเรื่อง *บัวรวงศ์* ของล้านนา และในเรื่อง *สุวรรณณเต่าคำ* ของไทยจีน ตัวละครเอกกำพำรำที่เกิดเป็นเต่าได้กลายเป็นมนุษย์ในตอนท้ายเรื่อง จึงนับเป็นชาดกที่อยู่ในกลุ่มตัวละครเอกเป็นกำพำรำด้วยแต่ของล้านนานั้นเต่าทองโพธิสัตว์ไม่ได้กลายเป็นในตอนท้าย ส่วนชาดกเรื่อง *สุวรรณเมษหมาขนคำ* ของไทยจีนซึ่งเป็นชาดกพื้นบ้านที่ตัวละครเอกเป็นกำพำรำ แต่ในล้านนานิทานเรื่องนี้เป็นเพียงนิทานคำสอนเรื่องหนึ่งไม่ได้ระบุว่าเป็นชาดก ผู้วิจัยจึงไม่นำรวมไว้ในกาวิเคราะห์ด้วย

ส่วนชาดกพื้นบ้านไทยจีนที่เหลือซึ่งไม่ปรากฏว่าตรงกับชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่องใด ได้แก่ *หมูหิน* *อลองปลาส้ม* *อลองยิงดาว* *นางนวลคำ* *สุวรรณนอยแดง* *จันทปไซ* *อลองดินเหนียว*

แหคำ* เสี่ยวผีเสี่ยวคน สุมภมิตต์ มุลกิตติ มิชว่ย่า แมงจกลางหัวแสง สุวัฒน์มิกะกวางคำ สิรินันทะเขียวคำ อลงปึงปก และ เอกนิบาด** ล้วนเป็นชาดกที่มีโครงเรื่องแบบซับซ้อนและมีลักษณะเป็นนิทานมหัศจรรย์เหมือนกับชาดกพื้นบ้านล้านนาและชาดกพื้นบ้านของไทยจีนส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามแม้ชาดกพื้นบ้านไทยจีนจะเป็นนิทานที่มีโครงเรื่องซับซ้อนเหมือนกับชาดกพื้นบ้านล้านนา แต่ชาดกพื้นบ้านของไทยจีนทั้งที่ปรากฏร่วมกับล้านนาและที่มีเฉพาะในกลุ่มไทยจีนส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่มีขนาดสั้นกะทัดรัด เป็นชาดกที่มีเฉพาะโครงเรื่องสำคัญไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆมากนัก บางเรื่องยังมีเนื้อความที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์อีกด้วย ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากวรรณกรรมชาดกพื้นบ้านที่รวบรวมไว้ในหนังสือวรรณกรรมไทยจีนนั้น เป็นการเรียบเรียงใจความสำคัญเพียงคร่าวๆให้รู้ชาดกเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร ไม่ได้ระบุหรือกล่าวถึงรายละเอียดของเหตุการณ์หรือพฤติกรรมต่างๆมากนัก

2) ประเภทของตัวละครเอกกำพร้าว้า ตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านไทยจีนมีลักษณะร่วมกับชาดกพื้นบ้านล้านนาทั้งสามกลุ่ม เนื่องจากส่วนหนึ่งเป็นชาดกที่เนื้อเรื่องตรงกัน ลักษณะตัวละครจึงคล้ายคลึงกัน สำหรับกลุ่มชาดกพื้นบ้านที่ปรากฏเฉพาะไทยจีนนั้น ลักษณะการกำพร้าว้ามีทั้งตัวละครเอกกำพร้าว้าที่บิดามารดาสิ้นชีวิตทั้งสองคน ได้แก่ อลงปลาส้ม อลงยงดาว อลงดินเหนียว เสี่ยวผีเสี่ยวคน มิชว่ย่า และ แมงจกลางหัวแสง ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่บิดาตายอาศัยอยู่กับมารดา ได้แก่ชาดกเรื่อง แหคำ และตัวละครเอกกำพร้าว้าที่มารดาตายอาศัยอยู่กับบิดา ได้แก่ เอกนิบาด ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าว้ากับพ่อพากันหนีแม่ที่เป็นยักษ์จึงทำให้นางยักษ์ออกแตกตาย ส่วนชาดกเรื่อง นางนวลคำ และ สิรินันทะเขียวคำ ตัวละครเอกกำพร้าว้าอาศัยอยู่กับบิดาซึ่งมีภรรยาใหม่ เป็นแม่เลี้ยงใจร้ายที่ยุให้สามีพาลูกไปทิ้งในป่า

ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่กำเนิดเป็นสัตว์ซึ่งในเนื้อเรื่องไม่ได้ระบุว่าบิดามารดาเป็นใคร ได้แก่ สุวัฒน์เต่าคำ ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดเป็นเต่าที่สองสามีภรรยาเก็บไปเลี้ยง และใน สุวัฒน์มิกะกวางคำ ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดเป็นกวางอาศัยอยู่ในป่า

* ชาดกเรื่องนี้มีชื่อเรื่องคล้ายกับ สุวัฒน์แหคำ ของล้านนา แต่เนื้อเรื่องไม่ตรงกัน

** ชาดกเรื่องนี้มีเนื้อหาคคล้ายกับ ปทกสสมานวชาดก ในอรรถกถาชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่ตัวละครเอกเป็นลูกกำพร้าว้าเหมือนกัน

ส่วนตัวละครเอกกำพร้าว้าที่สาเหตุของความกำพร้าว้ามาจากการพลัดพราก ได้แก่ การพลัดพรากจากบิดาในหมูหิน สุวณณะหอยแดง จันทปไซ มุลกิตติ อลงบึงปวก ส่วนในชาติกเรื่อง สุริยวงศ์ไกรสร สุมภมิตต์ และ สุวณณเมฆหมาขนคำ ตัวละครเอกกำพร้าว้าพลัดพรากจากทั้งบิดาและมารดาพร้อมกัน

3) **บุคลิกลักษณะ** การศึกษาบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาติกพื้นบ้านไทเขินพบว่า ในส่วนของชาติกที่มีโครงเรื่องตรงกับชาติกพื้นบ้านล้านนานั้นส่วนใหญ่ตัวละครมีบุคลิกลักษณะที่ตรงกัน ซึ่งมีรายละเอียดตามการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาติกพื้นบ้านล้านนา ดังนั้นการศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าว้าในกลุ่มชาติกพื้นบ้านเฉพาะที่ปรากฏในไทเขินเท่านั้น

-**ลักษณะการกำเนิด** ในเนื้อหาของส่วนใหญ่ของชาติกพื้นบ้านไทเขินไม่มีการระบุขั้นตอนเกี่ยวกับถือกำเนิด ทั้งเงื่อนไขการจตุหรือการฝันของมารดา เนื่องจากชาติกมีลักษณะเป็นนิทานขนาดสั้น ดังกล่าวมาแล้วในหัวข้อโครงเรื่อง

ลักษณะการถือกำเนิดของตัวละครส่วนใหญ่เป็นแบบปกติคือเป็นมนุษย์ ส่วนใน *สุวณณเต่าคำ* และ *สุวณณมิดคควางคำ* ตัวละครเอกกำพร้าว้ากำเนิดแบบปกติแต่กำเนิดเป็นสัตว์ ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่มีมารดาเป็นมนุษย์แต่ถือกำเนิดออกมาเป็นสัตว์ใน *สุวณณะหอยแดง* ส่วนใน *เอกนิบาต* ตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นลูกของนางยักษ์ที่มีหน้าเป็นม้า นางได้จับมนุษย์ไปเลี้ยงเป็นสามี เมื่อคลอดกุมารออกมาจึงมีสภาพเป็นครึ่งคนครึ่งยักษ์

-**รูปลักษณ์** ตัวละครเอกกำพร้าว้าส่วนใหญ่มีรูปลักษณ์ปกติเหมือนตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาติกพื้นบ้านล้านนา ส่วนรูปลักษณ์ปกติได้แก่กำพร้าว้าที่กำเนิดเป็นสัตว์คือกำเนิดเป็นหอย กวางและเต่า ถึงแม้จะเกิดเป็นสัตว์แต่ก็มีลักษณะพิเศษ คือ มีร่างกายเป็นสีทอง อันเป็นลักษณะพิเศษที่ปรากฏกับตัวละครเอกกำพร้าว้าเหมือนชาติกพื้นบ้านล้านนา

-**สถานภาพ** ตัวละครเอกกำพร้าว้าส่วนใหญ่ยังคงมีสถานภาพเป็นชาวบ้านหรือเป็นทวด มีอาชีพรับจ้าง ทำการเกษตร หาเนื้อ หาปลาเพื่อเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ยังปรากฏอาชีพที่แปลกออกไป เช่น การทำปลาต้มขายในชาติกเรื่อง *อลองปลาต้ม* นอกจากนี้ก็เป็นตัวละครเอกกำพร้าว้าที่มีฐานะเป็นลูกเศรษฐีและกษัตริย์ ปรากฏใน *นางนวลคำ* *สิรินันทะเขียวคำ* และ *มิช้วย่า* ส่วนตัวละครเอกกำพร้าว้าที่มีฐานะเป็นโอรสของกษัตริย์ ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าในหมูหิน *สุวณณะหอยแดง* *สุมภมิตต์* *มุลกิตติ* และ *อลองบึงปวก*

4) **พฤติกรรม** การศึกษาพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านไทเขินนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลการศึกษาที่มาจากบทความทางวิชาการเรื่อง "โครงสร้างชาดกพื้นบ้านของไทเขิน" ของ ประมินทร์ จารูว¹³ ซึ่งได้ศึกษาพฤติกรรมและโครงสร้างนิทานตามทฤษฎีของพรอพท์ โดยนิทานชาดกพื้นบ้านไทเขินที่นำมาศึกษานั้นเป็นข้อมูลที่มาจากหนังสือชุด **วรรณกรรมไทยเขิน** ของ อนาโตล แบลติแยร์เช่นเดียวกัน

พฤติกรรมของตัวละครในชาดกพื้นบ้านไทเขินที่ประมินทร์ศึกษาไว้ นั้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาเฉพาะพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำเท่านั้น ผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกับพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา ทั้งพฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกับนิทานมหัศจรรย์รัสเซียของวลาดิเมียร์ พรอพท์ เช่น ความเป็นมาของตัวละคร/เหตุการณ์เริ่มต้นซึ่งปรากฏในทุกเรื่อง ความตายของพ่อกับแม่ ปรากฏในชาดกที่สาเหตุของความกำพำเกิดจากการสูญเสียบิดามารดาไม่ใช่การพลัดพราก (ทั้งสองพฤติกรรมนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไว้ในหัวข้อบุคลิกลักษณะของตัวละคร จึงไม่ได้จัดให้เป็นพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา) พฤติกรรมของตัวโกงในรูปแบบต่างๆ เช่น การที่ตัวโกงจับตัวเอกลอยแพในเรื่อง **หมูนิน สุวณณะหอยแดง ก่ำกาดำ** รวมไปถึงพฤติกรรมอื่นๆ ไม่ว่าจะ เป็นพฤติกรรมตัวเองเดินทางออกจากบ้าน พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ ตัวเอกได้ของวิเศษ ตัวเอกต่อสู้กับตัวโกง และตัวเอกชนะตัวโกง ตัวโกงถูกลงโทษ การแต่งงาน เป็นต้น

พฤติกรรมที่ตรงกับตัวเอกในนิทานจักรวาลต่างๆของไทย ได้แก่ ตัวโกงต้องการภรรยาของตัวละครเอกกำพำ ในเรื่อง **อลองปลาซิ้ม และ หมาเก้าหาง** ตัวเอกเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา ใน **สุวณณเมฆหมาขนดำ หมาเก้าหาง ปทุมมุกษะ บัวหอมพันกาบ ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง รัตนแสงคำ และ หงส์ผาคำ** ตัวเอกเรียนวิชากับฤาษี ใน **สุวณณเมฆหมาขนดำ หมูนิน รัตนแสงคำ** ตัวเอกพลัดพรากจากคนรักและหลังจากพลัดพรากก็ได้พบกัน ปรากฏในชาดกเรื่อง **สุภกมิตต์**

ส่วนพฤติกรรมหลักที่พบเพิ่มเติมจากนิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียและนิทานจักรวาลต่างๆ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีเฉพาะในชาดกพื้นบ้านไทเขิน ก็เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏร่วมกับตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาเช่นเดียวกัน ได้แก่ การตายแล้วไปเกิดในชาติภพใหม่ พบเพียงเรื่องเดียวคือ **จำปาสีต้น** การที่ตัวโกงรังเกียจตัวเอกใน **สิรินันทะเขี้ยวคำ** พฤติกรรมการทำบุญทำทาน/การช่วยเหลือ ใน **อลองดินเหนียว** การที่ตัวเอกเสียสละชีวิตหรือยอมตายแทนพ่อแม่ ใน **จันทปไซ** ส่วนใน **มุลกิตติ** ตัวเอกช่วยเหลือตัวละครอื่นๆให้รอดชีวิตและใน **สิรินันทะเขี้ยวคำ** ตัว

¹³ ประมินทร์ จารูว, "โครงสร้างชาดกพื้นบ้านของไทเขิน," ใน **ไวยากรณ์ของนิทาน: การศึกษานิทานเชิงโครงสร้าง** (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 81-150.

เอกสังฆอนศีลธรรม พฤติกรรมกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา

อย่างไรก็ตามยังมีพฤติกรรมหลักและรายละเอียดของพฤติกรรมย่อยบางพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านไทเขิน ที่แตกต่างจากของชาดกพื้นบ้านล้านนา ได้แก่

พฤติกรรมการประสบปัญหาและความโชคร้าย เป็นพฤติกรรมที่ทำให้ชีวิตต้องประสบกับความตกต่ำและความทุกข์ยากลำบากมากขึ้น บางครั้งก่อให้เกิดความสูญเสียหรือการพลัดพรากจากคนที่รักตามมา เป็นพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา ซึ่งมีรูปแบบพฤติกรรมย่อยถึง 6 แบบ แต่ในชาดกพื้นบ้านของไทเขินปรากฏเฉพาะการประสบปัญหาเกี่ยวกับการพลัดพรากจากคู่ครอง/คนรักเท่านั้น

พฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษบางประการ เช่น ความสามารถในการร้อยกรองดอกไม้ ความสามารถในงานช่าง ความสามารถในการเทศน์ การตอบปัญหาธรรม ไม่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านไทเขิน

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม มีหลายพฤติกรรมที่พบเพิ่มเติมจากของไทเขิน เช่น การเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมและการรู้จักให้อภัย

พฤติกรรมย่อยของการได้รับความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ซึ่งไม่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านไทเขิน เช่น ความช่วยเหลือที่เป็นคำแนะนำ การให้โอกาสในการแสดงความสามารถหรือลักษณะของความโชคร้ายที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพำ ก็ไม่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านไทเขินเช่นเดียวกัน

นอกจากพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านไทเขินและชาดกพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่จะตรงกันแล้ว ด้านวัตถุประสงค์ของพฤติกรรมที่ตัวละครกระทำก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยปรมินท์ จารุวรได้สรุปไว้ว่าพฤติกรรมในส่วนที่พบเพิ่มเติมในชาดกพื้นบ้านไทเขินนี้ ช่วยสะท้อนให้เห็นว่าชาดกพื้นบ้านของไทเขินมีลักษณะของการรวมความเป็นนิทานชาดกและความเป็นนิทานพื้นบ้านจักรวาลฯ เข้าด้วยกัน โดยปรากฏพฤติกรรมที่มีความสอดคล้องกับความเป็นชาดก ได้แก่ การตายแล้วไปเกิดในชาติภพใหม่ ซึ่งแสดงแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการตายและชาติภพตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา รวมทั้งพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทำทาน การช่วยเหลือ ตัวเอกเสียสละอวัยวะหรือยอมตายแทนพ่อแม่ ตัวเอกช่วยตัวละครอื่นๆ ให้ออกชีวิตและตัวละครเอกสังฆอนศีลธรรม ซึ่งหมายถึงพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญทานบารมีหรือได้แสดงคุณธรรมตามแนวพุทธศาสนา การปรากฏพฤติกรรมเหล่านี้ในชาดกพื้นบ้านไทเขินแสดงให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านที่นำมาสร้างเป็นชาดกพื้นบ้านมีลักษณะของการปรุงแต่งให้เป็นนิทานที่มีลักษณะของนิทานศาสนามากขึ้น ส่วนพฤติกรรมที่มีลักษณะของตัวเอกในนิทานจักรวาลฯ อย่าง ตัวโกงรังเกียจตัว

เอก ตัวเอกลักพาลูกสาวตัวโง่งมาเป็นภรรยา ก็แสดงให้เห็นความเป็นนิทานจักรววงค์ของชาดกพื้นบ้านไทเขินเช่นเดียวกัน

ลักษณะการผสมผสานระหว่างนิทานชาดกและนิทานพื้นบ้านจักรววงค์ฯจนกลายมาเป็นชาดกพื้นบ้านไทเขินนี้ ย่อมทำให้บทบาทของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านไทเขินมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างพระโพธิสัตว์และพระเอกในนิทานจักรววงค์ฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเหมือนกับตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาเช่นเดียวกัน

5) **โครงสร้างชีวิต** ผลการศึกษาโครงสร้างนิทาน ซึ่งต่อเนื่องมาจากการศึกษาพฤติกรรมของชาดกพื้นบ้านไทเขินของปรมินทร์ จารูวรรณัน ได้จำแนกโครงเรื่องของชาดกออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ คือ โครงเรื่องที่มีพฤติกรรม H-I โครงเรื่องที่มีพฤติกรรม M-N โครงเรื่องแบบไม่มีพฤติกรรม H-I / M-N และโครงเรื่องแบบ ท ที่เน้นพฤติกรรมการทำบุญทำทานหรือการช่วยเหลือตัวละครอื่นๆของตัวเอก

เมื่อนำพฤติกรรมในโครงเรื่องดังกล่าวมาเปรียบเทียบกัน สามารถสรุปพฤติกรรมที่ปรากฏซ้ำจนเป็นโครงสร้างหลักของนิทานชาดกพื้นบ้านไทเขินได้ดังนี้¹⁴

จากสูตรโครงสร้างดังกล่าว ปรมินทร์ จารูวรรณธิบายไว้ว่า ชีวิตของตัวละครเอกในชาดกพื้นบ้านไทเขินจำแนกออกเป็นสามช่วง คือ ช่วงต้นเรื่อง ช่วงดำเนินเรื่องและช่วงปลายเรื่อง ซึ่งช่วงชีวิตทั้งสามช่วงมีลำดับเหตุการณ์หลัก คือ การกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละคร การตายของพ่อกับแม่ ตัวเอกได้พบกับตัวโง่ง ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน การพบกับผู้ช่วยเหลือ การได้ของวิเศษ การได้เรียนวิชากับฤาษี การได้นาง การได้ของวิเศษก่อนจะพบกับตัวโง่ง การมีโฉมหน้าใหม่ เช่น การแปลงร่าง การถอดรูปหรือการตายแล้วไปเกิดในชาติภพใหม่ แล้วอาจจะได้นางเป็นครั้งที่สอง การ

---

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

พบกับผู้ช่วยเหลือ จากนั้นในตอนปลายเรื่องก็จะมีการเดินทางกลับเมือง ตัวโกงถูกลงโทษ ตัวเอก ได้อภิเษกสมรสกับนางและขึ้นครองเมือง

จากสูตรโครงสร้างของนิทานชาดกพื้นบ้านไทเขินดังกล่าว หากนำมาเทียบเคียงให้เป็น โครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว แล้วนำมาเปรียบเทียบกับโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอก กำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้านนา พบลักษณะร่วมและแตกต่าง ดังนี้

1. ลักษณะโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้านนา แม้จะมีรายละเอียดของการเรียงลำดับเหตุการณ์ไม่ตรงกับสูตรโครงสร้างนิทานชาดกพื้นบ้านไทเขินอย่างตรงตัวเสียทีเดียว แต่หากพิจารณาเฉพาะเหตุการณ์หลักที่ปรากฏอยู่ในสูตรโครงสร้างดังกล่าวก็นับว่ามีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือการดำเนินชีวิตทั้งสามช่วงมีลักษณะเหมือนกัน เริ่มต้นจากการกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละครเอกกำพร้าว การตายของพ่อกับแม่ ซึ่งหมายถึงสาเหตุของการกำพร้าว ส่วนชีวิตในช่วงที่สองนับว่าเป็นช่วงชีวิตที่มีความสำคัญเช่นเดียวกันเพราะเป็นช่วงชีวิตที่ปรากฏเหตุการณ์ที่หลากหลายอันเป็นส่วนสำคัญของเรื่อง ก่อนที่จะดำเนินไปในตอนจบคือมีการเดินทางกลับเมือง ตัวโกงถูกลงโทษและการได้ครองเมืองในตอนจบของเรื่อง

2. ลักษณะการแสดงพฤติกรรมการทำบุญการทำทาน/การช่วยเหลือ (ท) ของตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านไทเขินจะปรากฏทั้งในตอนต้นเรื่อง กลางเรื่องและปลายเรื่อง ซึ่งคล้ายกับการปรากฏของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม (ค) ของตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่จัดเป็นพฤติกรรมกลุ่มเดียวกัน ทั้งในช่วงเริ่มต้นชีวิต ช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรค และช่วงสุดท้ายของชีวิตหรือเหตุการณ์ปลายเรื่องก่อนประชุมชาดก

3. ชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านไทเขิน เริ่มต้นจากการกล่าวถึงสาเหตุของความเป็นกำพร้าว คือ การตายของพ่อกับแม่ (β^2) จากนั้นชีวิตก็ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่ดีบ้างร้ายบ้าง จนกระทั่งท้ายที่สุดก็ได้เป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมืองเพื่อเป็นการทดแทนความขาดแคลนในตอนต้นเรื่องให้หมดไป การที่ตัวละครเอกกำพร้าวได้เป็นกษัตริย์ในตอนท้ายเรื่องนี้เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านไทเขินเป็นส่วนใหญ่เหมือนกับที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา คือพบถึง 37 เรื่องในจำนวนชาดกที่ตัวละครเอกเป็นกำพร้าว 40 เรื่อง อนึ่งเหตุการณ์ตอนท้ายเรื่องชาดกนี้ในชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องจะมีการเพิ่มพฤติกรรมการมีทายาท เพื่อทดแทนสภาพครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ในตอนต้นเรื่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในตอนท้ายเรื่องด้วย

4. สำหรับโครงเรื่องของชาดกพื้นบ้านที่ปรากฏพฤติกรรม M-N ในชาดกพื้นบ้านไทเขิน ปรากฏพฤติกรรมที่มาคั่นกลางคือ D ทำให้ลักษณะเหตุการณ์ในชีวิตช่วงนี้จะเป็น M-D-N ซึ่งปรากฏทั้งกลุ่มชาดกที่มีโครงเรื่องตรงกับชาดกพื้นบ้านล้านนา ได้แก่ ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง สุวณณะ ขางคำ หมาก้าหาง บัวหอมพันกาบ บรมโฆสา ปทุมมุกะ ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง และกลุ่ม

ชาดกที่มีเฉพาะไทเขิน ยกตัวอย่างเช่น ตัวละครเอกกำพำในชาดกเรื่อง *มิชั่วย่า* ซึ่งมีการเรียงลำดับพฤติกรรม $\alpha \uparrow \text{MDN W}''$

การปรากฏพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อาสาช่วยเหลือดังกล่าว ตรงกับพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา ซึ่งในชีวิตมีการทดสอบความสามารถเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าการได้พบผู้อาสาช่วยเหลือมีบทบาทสำคัญต่อตัวละครเอกกำพำในการทำงานยากให้สำเร็จ แต่ทั้งนี้ตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาจะมีพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษ (X) และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม (ค) เพิ่มเติมเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้งานยากซึ่งถูกทดสอบให้ทำสำเร็จลุล่วงไปได้ในบางเรื่อง ถือว่าเป็นความสามารถของตนเองในการทำงานยากให้สำเร็จไม่ใช่เฉพาะความช่วยเหลือของผู้อื่นเท่านั้น ลักษณะดังกล่าวยังปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่โครงเรื่องมีพฤติกรรม H-I อยู่ด้วย

5. ช่วงชีวิตของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านไทเขินเน้นไปที่ชีวิตช่วงที่สองเป็นสำคัญ เหมือนกับชีวิตของตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดก ปัญญาชาดกและชาดกพื้นบ้านล้านนา เนื่องจากเหตุการณ์ในช่วงนี้ถือเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในชีวิตและเป็นแก่นสำคัญของเรื่องชาดก

6) **สรุปลักษณะตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านไทเขิน** ตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านไทเขินมีลักษณะใกล้เคียงกับตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาเป็นอย่างมาก โดยตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านทั้งสองกลุ่มเป็นการแสดงบทบาทของตัวละครเอกกำพำที่ผสมผสานกันระหว่างพระโพธิสัตว์ พระเอกในนิทานจักรวาลและชาวบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากล้านนาและไทเขินมีการรับรู้วรรณกรรมร่วมกันเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้นิทานชาดกพื้นบ้านของทั้งสองกลุ่มมีโครงเรื่องส่วนหนึ่งตรงกัน ด้วยเหตุนี้ลักษณะตัวละครจึงไม่มีความแตกต่างกันตามเนื้อหานิทานด้วย

4.2.4 ตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลาง

นิทานกำพำ หมายถึง นิทานที่มีตัวละครเอกเป็นลูกกำพำ มักจะเรียกพระเอกว่าท้าวกำพำ ท้าวกำพอยหรือท้าวทศคตะ นิทานกำพำหรือนิทานท้าวกำพำเป็นนิทานประเภทหนึ่งที่มีความนิยมอย่างมากในชุมชนที่พูดภาษาไทยและภาษาเขมร โดยเฉพาะชาวไทลาวบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

สำหรับข้อมูลนิทานกำพำที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นนิทานที่ รศ.จารุวรรณ ธรรมวัตรและคณะได้รวบรวมไว้ในหนังสือ **นิทานกำพำ: ภาพสะท้อนชีวิตผู้ด้อย**

โอกาสและชาติพันธุ์สัมพันธ์ในเขตอุษาคเนย์ตอนกลาง¹⁵ เป็นนิทานกำพร้าว้าที่มาจากการศึกษาวิจัยจากชุมชนห้าแห่งในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารนิทานพื้นบ้านที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว

จากผลการศึกษาดังกล่าวพบนิทานกำพร้าว้าจำนวน 58 จำนวน เป็นนิทานที่พระเอกและนางเอกเป็นตัวละครเอกกำพร้าว้าซึ่งมักจะเป็นสามีภรรยา 4 จำนวน นิทานที่มีนางเอกเป็นลูกกำพร้าว้า 8 จำนวน ที่เหลือนอกจากนั้นเป็นตัวละครเอกกำพร้าว้าฝ่ายชาย โดยในการศึกษาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะนิทานกำพร้าว้าที่มีพระเอกเป็นลูกกำพร้าว้ามาวิเคราะห์ ซึ่งมีทั้งหมด 50 จำนวน* จำแนกเป็นนิทานของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดังนี้

นิทานกำพร้าว้าของละว้า 4 จำนวน ได้แก่ กำพร้าว้าทูปเห็ด กำพร้าว้ากับต้นไทร กำพร้าว้ากับเจ้าเมือง ลูกกำพร้าว้ากับสาวคนรัก

นิทานกำพร้าว้าของผู้ไทย 10 จำนวน ได้แก่ กำพร้าว้าพาชื่อ หญิงทวดตะชายทวดตะ กำพร้าว้าบักข่าน สองทวดขี้ร่วมหน้าสองกำพร้าว้าร่วมกัน ท้าวสุพรรณโมกษา ขี้หูดสามเปา กำพร้าว้าผีน้อย นางหอมธู กำพร้าว้าวัวทอง กำพร้าว้าคำสอน

นิทานกำพร้าว้าญ้อ 3 จำนวน ได้แก่ ท้าวกำพร้าว้า กำพร้าว้าผีน้อย สุพรรณโมกษา

นิทานกำพร้าว้ากลุ่มลาวอีสาน 9 จำนวน ได้แก่ กำพร้าว้าผีน้อย (มี 2 จำนวน) กำพร้าว้าผีน้อยบ้างแล้ว กำพร้าว้าเสื้อเนา บักหูดสามเปา กำพร้าว้าต่อไก่ กำพร้าว้าลอยบุญมี ชายทวดตะ กำพร้าว้าเงินล่า

นิทานกำพร้าว้ากลุ่มลาวเวียงจันทร์ 11 จำนวน ได้แก่ แม่ย่าซังลูกสะใภ้ ลูกไม้จ้องทอง พระยาเจ้าเมืองกับกำพร้าว้า ท้าวกำพร้าว้าทุกขตะ กำพร้าว้าปาวด้ว หมากแดงลาย กำพร้าว้าหมากเขือ กำพร้าว้าฉลาด ท้าวขี้หูดสามเปา สายห้วยตาเหงา กำพร้าว้าไก่ต่อ

นิทานกำพร้าว้าของม้ง 4 จำนวน คือ สองอ้ายน้อง ท้าววัวจู้ เดาล่าและเดาจัว เกิดเป็นม้ง

นิทานไทใหญ่ 1 จำนวน คือ อะยี่กัณฑ์

นิทานกำพร้าว้าของไทยจีน 2 จำนวน คือ นางไขฟ้า (2 จำนวน)**

นิทานกำพร้าว้าของเขมร 3 จำนวน คือ กำพร้าว้าขี้เถ้า นางในนางข้าง ท้าวแสนปม

¹⁵ จารุวรรณ ธรรมวัตร, นิทานกำพร้าว้า: ภาพสะท้อนชีวิตผู้ด้อยโอกาสและชาติพันธุ์สัมพันธ์ในเขตอุษาคเนย์ตอนกลาง (อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต, 2542).

* มีนิทานกำพร้าว้าสองเรื่องคือ ขี้หูดสามเปา ของผู้ไทยและ กำพร้าว้าขี้เถ้า ของเขมร ที่ในเนื้อเรื่องระบุว่าบิดามารดาของกำพร้าว้ายังมีชีวิตอยู่ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้อนุโลมให้เป็นนิทานกำพร้าว้าด้วย เนื่องจากอยู่ในกลุ่มข้อมูลที่มีการรวบรวมไว้เป็นนิทานกำพร้าว้า

** นิทานกำพร้าว้าเรื่อง นางไขฟ้า ทั้งสองจำนวนนี้ ผู้วิจัยไม่ได้นำมาศึกษาวิเคราะห์เพราะมีเนื้อความตรงกับชาดกพื้นบ้านเรื่อง หมาแก้วหาง ของไทยจีน

นิทานกำพร้าว้าของเวียดนาม 3 จำนวน คือ *ก้อนหินแม่ลูกอุ้ม* *ไม้โกรธ* *ต้นมะเฟือง*

นิทานกำพร้าว้าส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นนิทานพื้นบ้านประเภทต่างๆ ไม่ใช่นิทานศาสนาหรือชาดกพื้นบ้านอย่างที่นิยมในล้านนาหรือไทจีน โดยผู้วิจัยพบว่า มีเพียงเรื่องเดียวที่ระบุว่าเป็นชาดกพื้นบ้านคือ นิทานกำพร้าว้าเรื่อง *กำพร้าว้าเสื่อเนา* ของชาวลาวอีสาน (กาฬสินธุ์) เป็นเรื่องราวของตัวละครเอกกำพร้าว้าที่ได้ภรรยาเป็นลูกสาวเจ้าเมืองแต่ไม่ได้รับการยอมรับจากเจ้าเมือง ส่วนนิทานเรื่อง *ท้าววั้วจั่ว* ของชาวม้ง แม้ไม่ได้ระบุว่าเป็นชาดกแต่เนื้อเรื่องก็มีการกล่าวอ้างอิงถึงหลักธรรมและคติคำสอนตามหลักพุทธศาสนาซึ่งมีความใกล้เคียงกับนิทานชาดกมากเรื่องหนึ่ง ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นความแตกต่างด้านอิทธิพลทางพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมและสังคม ระหว่างชาวล้านนากับชนชาติไทในแถบนี้ที่ไม่นิยมนำนิทานพื้นบ้านมาแต่งเป็นชาดกพื้นบ้าน

1) **โครงเรื่อง** เมื่อพิจารณาโครงเรื่องของนิทานกำพร้าว้าทั้ง 50 จำนวนแล้ว สามารถจำแนกโครงเรื่องได้เป็นสองกลุ่มเหมือนโครงเรื่องของชาดกพื้นบ้านล้านนา คือ นิทานกำพร้าว้าที่มีโครงเรื่องเป็นโครงเรื่องเดียวและนิทานกำพร้าว้าที่มีโครงเรื่องซับซ้อน

นิทานกำพร้าว้าที่มีลักษณะเป็นโครงเรื่องเดียว มีเนื้อหาขนาดสั้นกระชับ ไม่มีความซับซ้อนของเหตุการณ์มากนัก นิทานกำพร้าว้ากลุ่มนี้มักจะเป็นนิทานคติที่มุ่งสั่งสอนหรือแสดงแนวคิดสำคัญเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นสำคัญ เช่น นิทานกำพร้าว้าเรื่อง *ท้าวกำพร้าว้าคำสอน* จะเน้นสอนเรื่องคุณสมบัติของภรรยาที่ดี ในนิทานเรื่อง *เด็กกำพร้าว้ากับต้นไทร* แสดงความรักที่ลูกกำพร้าว้ามีต่อพ่อจนถึงขั้นยอมสละชีวิตตนเองเพื่อความสุขของพ่อ นิทานที่สอนเรื่องความรักที่ยิ่งใหญ่ของแม่ที่มีให้แก่ลูก ในนิทานกำพร้าว้าเรื่อง *ลูกไม้จ้องทอง* ส่วนใน *เสียวมีเสียวคน* แสดงความสัมพันธ์อันดีเพื่อนระหว่างคนกับผี เป็นต้น

ในส่วนของนิทานกำพร้าว้าที่มีโครงเรื่องซับซ้อน จะเป็นนิทานที่มีความซับซ้อนของเหตุการณ์กว่าโครงเรื่องประเภทแรกและปรากฏพฤติกรรมของตัวละครเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมของตัวเอกในนิทานมหัศจรรย์ นิทานกำพร้าว้ากลุ่มนี้จะมีขนาดสั้นบ้างยาวบ้างแตกต่างกันไป ทั้งนี้เมื่อจำแนกเนื้อหาของนิทานที่มีโครงเรื่องซับซ้อน ยังสามารถจำแนกได้หลายประเภท ได้แก่

นิทานที่แสดงความโง่/ความฉลาดของตัวละครเอกกำพร้าว้า เป็นนิทานที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาจนทำให้ตัวเองต้องตายในตอนจบ ได้แก่ *เด็กกำพร้าว้าทุบเห็ด* และ *สองทูกช่วยหน้าสองกำพร้าว้าร่วมใจ* ส่วนนิทานที่แสดงถึงควมมีปัญญาของตัวละครเอกกำพร้าว้าในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้แก่ *แม่ย่าซังลูกสะเภา* ตัวละครเอกกำพร้าว้าหาวิธีที่ทำให้แม่กับภรรยาที่เกลียดกันรักใคร่ปรองดองกันได้ ตัวละครเอกกำพร้าว้าใน *อะยี้กั้นพ้า* สามารถใช้ปัญญาทำให้หกเขย

ที่รังเกียจจนถูกลงโทษได้ ส่วนใน *กำพร้าวฉลาด* ตัวละครเอกกำพร้าวใช้ความฉลาดของตนกับเจ้าเมืองที่โง่เขลาทำให้ได้ทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก หรือในเรื่อง *ไมโกรธ* ตัวละครเอกกำพร้าวใช้อุบายเอาชนะเศรษฐีที่ทำว่าหากใครทำให้โกรธจะยกลูกสาวให้ ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าวก็ใช้ความสามารถทำให้เศรษฐีโกรธจนยกลูกสาวให้เป็นภรรยา

นิทานที่เป็นเรื่องราวความรักของหนุ่มสาว มีทั้งความรักที่สมหวังในเรื่อง *ลูกกำพร้าวกับสาวคนรัก* เรื่องราวความรักที่ไม่สมหวังของตัวละครเอกกำพร้าวปรากฏในนิทานเรื่อง *สายห้วยตาเหงา* ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าวกับสาวคนรักถูกกีดกัน เมื่อทั้งสองตายไปน้ำตาที่ไหลออกจากศพจึงกลายเป็นเลือดและกลายเป็นลำห้วย ใน *ก้อนหินแม่ลูกอุ้ม* เป็นเรื่องของพี่น้องกำพร้าวที่จากกันตั้งแต่เด็กและกลับมาเป็นสามีภรรยากันโดยไม่ทราบ เมื่อฝ่ายพี่ชายทราบความจริงว่าภรรยาเป็นน้องแท้ๆของตนจึงทิ้งนางกับลูกไป นางเศร้าโศกเสียใจจนกลายเป็นแทนหินอุ้มลูกอยู่บนหน้าผา

นิทานที่เป็นตำนาน ได้แก่ ตำนานเกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ของชาวลาวเวียงจันทร์ในเรื่อง *หมากแดงลาย* และนิทานเรื่อง *เกิดเป็นมั่ง* อธิบายการเกิดเผ่าพันธุ์มนุษย์ของชาวมั่ง

นิทานที่แสดงความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกำพร้าวกับผู้มีอำนาจสูงกว่า โดยเป็นนิทานเกี่ยวกับตัวละครเอกกำพร้าวที่ถูกเจ้าเมืองหรือลูกของเจ้าเมืองกลั่นแกล้งอย่างไม่สมเหตุสมผล เช่นใน *เด็กกำพร้าวกับพระยาเจ้าเมือง* เจ้าเมืองหมั่นไล่ตัวละครเอกกำพร้าวที่ใช้เชือกยาวๆเลี้ยงวัวแบบคนขี้เกียจ ใน *พระยาเจ้าเมืองกับกำพร้าว* ลูกเจ้าเมืองชวนตัวละครเอกกำพร้าวไปล่าสัตว์ แม้จะใช้อุบายให้อุปกรณ์ที่ไม่ดีกับตัวละครเอกกำพร้าวแต่ตัวละครเอกกำพร้าวก็ตกได้เนื้อตัวใหญ่ ขณะที่ตัวเองได้นกตัวเล็กๆ จึงสลบสัตว์ที่ตนตกได้กับตัวละครเอกกำพร้าวเสีย

นิทานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพี่น้องกำพร้าวที่ขัดแย้งและอิจฉาริษยากัน ปรากฏในนิทานเรื่อง *เดาตาและเดาจั่ว* นางในนางช่าง และต้นมะเฟือง

นิทานที่แสดงเรื่องราวชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวในรูปแบบต่างๆ โดยส่วนใหญ่มักมีเนื้อหาเกี่ยวกับความโชคดีหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อาสาช่วยเหลือในเรื่องต่างๆของตัวละครเอกกำพร้าว จนทำให้ตัวละครเอกกำพร้าวได้รับทรัพย์สินสมบัติ ได้ภรรยาหรือได้เป็นเจ้าเมืองในตอนท้ายเรื่อง นิทานกำพร้าวกลุ่มนี้เช่น *กำพร้าวพาซื้อ* *กำพร้าวป่าวดัว* *กำพร้าวบักชาน* *ชายทุกตะ* *ท้าวกำพอยทุกตะ* *กำพร้าวไก่อ่* *กำพร้าวขี้เก๊ก* *กำพร้าวเหน็นล่า* *ขี้หูดสามเปา* *กำพร้าวมากเชื้อ* ฯลฯ ในขณะที่นิทานบางเรื่องก็แสดงชีวิตที่เต็มไปด้วยความทุกข์ยากลำบากของตัวละครเอกกำพร้าว แม้จะมีผู้ช่วยเหลืออย่างไรความยากลำบากนั้นก็ไม่มีหมดไป ได้แก่นิทานกำพร้าวเรื่อง *หญิงทุกตะชาย* *ทุกตะ* สองสามีภรรยาขอทานได้รับความช่วยเหลือจากแกนด้วยวิธีต่างๆเพื่อให้หายยากจนแต่โชคก็ไม่เข้าข้างทั้งสอง จนในที่สุดแกนต้องยอมจำนนเพราะเห็นว่าไม่มีทางช่วยเหลือให้ดีขึ้นมาได้

ในบรรดานิทานกำพร้าวของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในอุษาคเนย์ตอนกลางนั้น พบว่ามีนิทานบางเรื่องที่มีโครงเรื่องคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับชาดกพื้นบ้านล้านนา ได้แก่ นิทานกำพร้าวเรื่อง *กำพร้าวผีน้อย* (4สำนวน) *กำพร้าวผีน้อยบางลั่ว* *กำพลอยบุญมี* กับชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *จิตตมานวะ* และนิทานกำพร้าวเรื่อง *นางหอมสุ* *กำพร้าวต่อไก่* กับชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *จันทสมุทท์* โดยมีความเหมือนและความแตกต่างกันดังนี้

กำพร้าวผีน้อย *กำพร้าวผีน้อยบางลั่ว* *กำพลอยบุญมี* - *จิตตมานวะ* เป็นเรื่องราวของตัวละครเอกกำพร้าวที่มีภรรยาเป็นนางในนางข้าง ตัวละครเอกกำพร้าวมีผีน้อยรวมทั้งสัตว์ต่างๆ เป็นผู้ช่วยเหลือจากการถูกเจ้าเมืองกลั่นแกล้งหรือหาอุบายต่างๆ เพื่อหาทางแย่งชิงภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าว แต่ในนิทานกำพร้าวจะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาในตอนท้าย เกี่ยวกับเจ้าเมืองที่แม่จะตายไปเกิดเป็นเทวดาหรือถ่านอยู่บนฟ้าแล้วก็ยังไม่ละความพยายามจะแย่งภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าว ได้ใช้ให้สัตว์นานาชาติมาลักพาตัวภรรยาตัวละครเอกกำพร้าวไปแต่ก็ไม่สำเร็จ ซึ่งในชาดกพื้นบ้านเรื่อง *จิตตมานวะ* ของล้านนาไม่มีเนื้อหาในส่วนนี้

นางหอมสุ *กำพร้าวต่อไก่* - *จันทสมุทท์* นิทานกำพร้าวเรื่อง *นางหอมสุ* ของผู้ไทย และเรื่อง *กำพร้าวต่อไก่* ของลาวเวียงจันทน์ มีโครงเรื่องเหมือนกับชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *จันทสมุทท์* โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับการที่ตัวละครเอกกำพร้าวได้เดินทางไปยังเมืองลี้ลับและใช้ความสามารถในการร้อยกรองดอกไม้ทำให้ได้นางมาเป็นภรรยา จากนั้นนางก็ถูกนำตัวกลับเมืองไปถวายเจ้าเมืองเพียงลำพังส่วนตัวละครเอกกำพร้าวถูกทิ้งไว้ แต่เจ้าเมืองก็ไม่สามารถเข้าใกล้นางที่กายร้อนเหมือนไฟได้ ในนิทานกำพร้าวทั้งสองเรื่องเมืองลี้ลับนั้นเป็นเมืองที่อยู่ในรูหรือในดินลี้ลับไป แต่ในชาดกพื้นบ้านล้านนาเป็นเมืองที่อยู่ใต้บาดาล ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าวต้องใช้เชือกหย่อนตัวเองลงไปในเมืองดังกล่าวเช่นเดียวกัน

2) **ประเภทของตัวละครเอกกำพร้าว** ตัวละครเอกกำพร้าวในนิทานกำพร้าวของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในอุษาคเนย์ตอนกลางยังคงมีลักษณะร่วมกับชาดกพื้นบ้านล้านนา คือตัวละครเอกกำพร้าวที่บิดามารดาสิ้นชีวิต ตัวละครเอกกำพร้าวที่ไม่ปรากฏว่าบิดามารดาเป็นใครและตัวละครเอกกำพร้าวที่พลัดพรากจากบิดามารดา

ตัวละครเอกกำพร้าวที่บิดามารดาสิ้นชีวิตนั้นปรากฏในนิทานกำพร้าวส่วนใหญ่ ตัวละครเอกกำพร้าวที่บิดาสิ้นชีวิตอาศัยอยู่กับมารดาได้แก่ *กำพร้าวต่อไก่* *แม่ย่าซังลูกไก่* และ *ลูกไก่* ของนาง ตัวละครเอกกำพร้าวที่มารดาสิ้นชีวิตอาศัยอยู่กับบิดาสองคนได้แก่ *กำพร้าวเงินลำ* *ต้นมะเฟือง* รวมทั้งตัวละครเอกกำพร้าวซึ่งบิดามีภรรยาใหม่และเป็นแม่เลี้ยงใจร้าย ได้แก่เรื่อง *ลูกกำพร้าวบนดวงจันทร์* *เด็กกำพร้าวกับต้นไทร* *กำพร้าวไก่ต่อ* และ *กำพร้าวผีน้อย* ของลาวมหาสารคาม

ตัวละครเอกกำพร้าวที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าบิดามารดาเป็นใคร ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าวกลุ่มหนึ่งที่ระบุว่าบิดามารดาเป็นมนุษย์แต่ไม่ทราบว่าเป็นใครมาจากไหน เนื่องจากไม่เคยพบหน้าคือเมื่อคลอดออกมา ก็กลายเป็นเด็กกำพร้าวโดยไม่ทราบที่มาที่ไปของตนเอง เป็นเด็กกำพร้าวที่มีชีวิตเร่ร่อนและได้รับความยากลำบากอย่างยิ่ง ตัวละครเอกกำพร้าวประเภทนี้ไม่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเพราะตัวละครเอกกำพร้าวที่มีบิดามารดาเป็นมนุษย์ในชาดกพื้นบ้านล้านนานั้นจะต้องมีเรื่องราวของบิดามารดาด้วย อย่างน้อยก็ต้องเคยพบหน้ากันจากนั้นจึงค่อยสิ้นชีวิตจากไป

สำหรับตัวละครเอกกำพร้าวที่พลัดพรากจากบิดามารดา ได้แก่การพลัดพรากจากบิดาที่เป็นสัตว์ในนิทานกำพร้าวเรื่อง *ลูกกำพร้าวพ่อ* ของผู้ไทย

3) บุคลิกลักษณะ

-ลักษณะการกำเนิด มีนิทานกำพร้าวเพียงเรื่องเดียวที่ระบุถึงเหตุการณ์ก่อนการถือกำเนิดของตัวละคร ได้แก่นิทานเรื่อง *กำพร้าวเสื้อเนา* ของลาวกาฬสินธุ์ ซึ่งก็เป็นนิทานเพียงเรื่องเดียวในบรรดานิทานกำพร้าวทั้งหมดที่ระบุว่า เป็นชาดกพื้นบ้าน เนื่องจากมีลักษณะเป็นนิทานชาดก จึงมีการกล่าวถึงเงื่อนไขการปฏิสนธิในโลกมนุษย์ของพระโพธิสัตว์ว่าแต่เดิมพระโพธิสัตว์เป็นเทพบุตรที่อยู่บนสวรรค์แต่พระอินทร์ให้ลงมาใช้กรรมจึงต้องมาเกิดเป็นมนุษย์ โดยลักษณะการเกิดของกำพร้าวโพธิสัตว์ก็มีความพิเศษคือไม่ได้ถือกำเนิดในครรภ์มารดาเหมือนมนุษย์ปกติทั่วไป แต่เป็นเทพบุตรที่กระเด็นตกจากสวรรค์ลงมาอยู่บนโลกมนุษย์พร้อมกับเทพธิดาที่ลงมาใช้กรรมด้วยกันด้วย นอกเหนือจากนี้ก็ไม่ปรากฏขั้นตอนเกี่ยวกับการถือกำเนิดของตัวละครเอกกำพร้าวในนิทานกำพร้าวเรื่องใดเลย

ส่วนลักษณะการถือกำเนิดของตัวละครเอกกำพร้าวส่วนใหญ่ถือกำเนิดเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติ ไม่ปรากฏลักษณะของการถือกำเนิดเป็นพืชหรือสัตว์แล้วกลายร่างเป็นมนุษย์ในตอนท้ายเรื่องเหมือนชาดกพื้นบ้านล้านนา

สำหรับตัวละครเอกกำพร้าวที่มีการปฏิสนธิและการกำเนิดที่ผิดธรรมชาติ พบลักษณะของมารดาที่ตั้งครรภ์โดยไม่ได้มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ โดยเป็นตั้งครรภ์จากการดื่มกินน้ำปัสสาวะในรอยเท้าเท้าวัวในนิทานเรื่อง *ลูกกำพร้าวพ่อ* รวมทั้งลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าวที่มีพี่น้องร่วมครรภ์เดียวกันเป็นสัตว์ ได้แก่เรื่อง *สุพรมไมกษา* ของไทยญ้อซึ่งตัวละครเอกกำพร้าวมีหมาเก้าหางเป็นพี่ชายและในเรื่อง *กำพร้าวจันทอง* ตัวละครเอกกำพร้าวมีพี่ชายเป็นวัว

ลักษณะพิเศษที่เกี่ยวข้องกับการถือกำเนิด พบในนิทานเรื่อง *ซู้หูดสามเปา* ของผู้ไทย ซึ่งกำพร้าวอยู่ในครรภ์มารดานานถึง 11 เดือน

-**รูปลักษณ์** ตัวละครเอกกำพำส่วนใหญ่มักรูปลักษณ์ปกติและไม่ปรากฏความพิเศษใดๆในความปกตินั้น ส่วนรูปลักษณ์ปกตินั้นได้แก่ตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำเรื่อง *ซู้หุดสามเปา บักหุดสามเปา ท้าวซู้หุดสามเปา และ ท้าวแสนปม* ซึ่งเป็นนิทานกำพำที่มีโครงเรื่องเหมือนกัน ลักษณะตัวละครเอกก็เหมือนกันคือตัวละครเอกกำพำกำเนิดออกมาพร้อมกับมีแผลพุพองตะปุ่มตะป่ำเหมือนผิวมะระ โดยปรากฏอยู่ที่ทั่วร่างกายคล้ายกับลักษณะของคนที่เป็นโรคเรื้อน

-**สถานภาพ** ตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำทุกเรื่องต่างมีสถานภาพเป็นชาวบ้านที่ยากจน มีตั้งแต่ระดับที่ลำบากและยากจนอย่างมากจนต้องเป็นขอทานเที่ยวขออาหารหรืออาศัยเพื่อนบ้านกินไปวันๆ นอกจากนี้ก็มีตัวละครเอกกำพำที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ตัดพินหาของป่าหรือล่าสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพ ส่วนอาชีพพิเศษอื่นๆ เช่น ตัวละครเอกกำพำที่เป็นหมอยาใน *กำพำพาซือ* ของผู้ไทย ซึ่งทำให้ตัวละครเอกกำพำมีฐานะดีขึ้นมาบ้าง อย่างไรก็ตามไม่มีนิทานกำพำเรื่องใดที่ระบุว่าตัวละครเอกกำพำมีสถานภาพเป็นชนชั้นสูงในสังคม อย่างเศรษฐี เจ้านายหรือตัวละครเอกกำพำที่มีเชื้อสายกษัตริย์/เจ้าเมืองเลย

4) **พฤติกรรม** การศึกษาพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลการศึกษาที่มาจากบทความทางวิชาการเรื่อง "โครงสร้างนิทานกำพำของไทย-ลาว" ของพิสิทธิ์ กอบบุญ¹⁶ ซึ่งเป็นการศึกษานิทานกำพำตามทฤษฎีโครงสร้างนิทานของวลาดิเมียร์ พรอพพ์ โดยใช้ข้อมูลประเภทนิทานกำพำกลุ่มเดียวกันกับงานวิจัยฉบับนี้ ผลการศึกษาในบทความดังกล่าวพบพฤติกรรมที่ปรากฏเพิ่มเติมจากนิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียและนิทานจักรวาลต่างๆของไทยคือ พฤติกรรมความกำพำ (พฤติกรรมนี้ตรงกับการศึกษาวิเคราะห์ประเภทของกำพำในชาติกพื้นบ้านล้านนา ผู้วิจัยจึงไม่ได้นำมาจัดเป็นพฤติกรรมหลัก) ความพลัดพราก การทำตามคำสั่ง การที่ตัวโกงกลั่นแกล้งให้ทำงานยาก ความโชคดีและพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษของตัวเอก เช่น ความสามารถในการปลูกพืชได้งาม มีความขยันหมั่นเพียร มีความเกียจคร้าน เป็นต้น

เมื่อนำพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในชาติกพื้นบ้านล้านนา ปรากฏพฤติกรรมหลักร่วมกัน 15 พฤติกรรม (ยกเว้นพฤติกรรมการมีทายาทและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรม ซึ่งไม่ปรากฏในนิทานกำพำ)

¹⁶ พิสิทธิ์ กอบบุญ, "โครงสร้างนิทานกำพำของไทย-ลาว", ใน *ไวยากรณ์ของนิทาน: การศึกษานิทานเชิงโครงสร้าง*, หน้า 203-294.

พฤติกรรมที่ปรากฏได้แก่ พฤติกรรมของตัวโง่งที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพร้าว พฤติกรรมการประสบปัญหาและความโชคร้าย ลักษณะปัญหาและความโชคร้ายที่ปรากฏร่วมกันคือ การสูญเสียคน/สัตว์ที่รัก การพลัดพรากจากคนที่รัก การสิ้นชีวิตซึ่งเป็นการสิ้นชีวิตในตอนท้ายเรื่อง อันเนื่องมาจากความโง่เขลาของตัวละครเอกกำพร้าวในเรื่อง *เด็กกำพร้าวบเห็ด* และ *สองทูกขี้ร่วมหน้าสองกำพร้าวร่วมกัน* พฤติกรรมการเดินทางออกจากบ้านและการเดินทางกลับ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการได้รับความช่วยเหลือ ได้แก่ การได้ผู้อุปถัมภ์ การได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เช่น ความช่วยเหลือให้ได้คู่ครอง ความช่วยเหลือให้ชนะการแข่งขัน/การทำงานยากสำเร็จ ความช่วยเหลือให้ได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินสมบัติ รวมทั้งลักษณะการได้รับความช่วยเหลือที่เป็นความโชคร้ายของตัวละครเอกกำพร้าว ในนิทานกำพร้าวเรื่อง *กำพร้าวกับขาน* และ *เด็กกำพร้าวกับพระยาเจ้าเมือง* พฤติกรรมการได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินเงินทอง ได้แก่ การได้ของวิเศษ เช่น ฆ้อง/กลองวิเศษใน *กำพร้าวพาซื้อ* และ *กำพร้าวป่าวดัว* รวมทั้งการได้ทรัพย์สินเงินทอง การได้มนต์วิเศษในและการได้สัตว์วิเศษ นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมการต่อสู้แข่งขันระหว่างตัวโง่งกับตัวละครเอกกำพร้าวและตัวละครเอกกำพร้าวได้รับชัยชนะ พฤติกรรมปัญหาและความโชคร้ายหมดไป พฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยากและการทำงานยากสำเร็จ ส่วนพฤติกรรมการมีรูปลักษณะ/สถานภาพใหม่ พบเพียงการถอดรูปอัปลักษณ์ ได้แก่ การที่ตัวละครเอกกำพร้าวกลายร่างจากคนที่มีผิวกายเป็นแผลพุพองตะปุ่มตะป่ำเป็นมนุษย์รูปงามในเรื่อง *ขี้หูดสามเปา* *บักหูดสามเปา* และ *ท้าวแสนปม* รวมไปถึงพฤติกรรมการถูกลงโทษของตัวโง่ง พฤติกรรมการแต่งงานและการครองเมือง พฤติกรรมที่เป็นคุณลักษณะพิเศษต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมที่พบเพิ่มเติมจากพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้านนา ได้แก่

พฤติกรรมการกระทำเลียนแบบแต่ได้ผลลัพธ์ตรงกันข้าม เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏมากในนิทานกำพร้าวของชนชาติไทและชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลาง โดยจะเป็นพฤติกรรมของตัวโง่งที่กระทำเลียนแบบตัวละครเอกกำพร้าวเพื่อหวังผลอย่างเดียวกับที่ตัวละครเอกกำพร้าวได้รับ แต่เนื่องจากตนเป็นคนไม่ดีผลลัพธ์ที่ได้จึงตรงกันข้าม ปรากฏพฤติกรรมนี้ในเรื่อง *หมากแดงลายเดาล่าและเดาจั่ว* *นางในนางข้าง* และ *ต้นมะเฟือง* ซึ่งทุกเรื่องตัวโง่งเป็นพี่ชายของตัวละครเอกกำพร้าว

อีกพฤติกรรมหนึ่งที่พบเพิ่มเติมคือพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษของตัวละครเอกกำพร้าวเกี่ยวกับความโง่และความเกียจคร้าน ซึ่งปรากฏในเรื่อง *เด็กกำพร้าวบเห็ด* *สองทูกขี้ร่วมหน้าสองกำพร้าวร่วมกัน* และ *เด็กกำพร้าวกับพระยาเจ้าเมือง*

จากการศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำกับชาดกพื้นบ้านล้านนา พบลักษณะที่น่าสนใจดังนี้

1. พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำส่วนใหญ่จะแสดงวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการทำเกษตรกรรม ความสามารถในการล่าสัตว์/ยิงหน้าไม้เก่งซึ่งคุณลักษณะพิเศษดังกล่าวไม่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา รวมไปถึงคุณสมบัติด้านลบอย่างการเป็นคนใจเขลาหรือคนขี้เกียจ ก็แสดงให้เห็นลักษณะนิสัยที่เป็นปกติของมนุษย์ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏในกำพำโพธิสัตว์เพราะคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับความเขลาที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาก็คือการเป็นคนขี้ไม่รู้ว่าทำตนอุบายของตัวโกง แต่ไม่ถึงขั้นต้องจบชีวิตเพราะความเขลาของตนเอง อย่างตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำเรื่อง *เด็กกำพำทุบเห็ด* และ *สองทุกข์ร่วมหน้าสองกำพำร่วมกัน*

นอกจากนี้พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำส่วนใหญ่ ชี้ให้เห็นบทบาทของตัวละครในฐานะที่เป็นชนชั้นล่างในสังคม ซึ่งถูกกดขี่ข่มเหง ถูกกลั่นแกล้งหรือเอาเปรียบจากคนที่เหนือกว่าโดยเฉพาะตัวโกง เห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่มีโครงเรื่องตัวละครเอกกำพำขัดแย้งกับเจ้าเมืองอย่างเรื่อง *เด็กกำพำกับพระยาเจ้าเมือง* และ *พระยาเจ้าเมืองกับกำพำ* บางเรื่องตัวละครเอกกำพำถูกญาติพี่น้องรังเกียจจนไม่ยอมรับว่าเป็นญาติ แม้ตัวละครเอกกำพำจะต้องถูกประหารชีวิตอยู่แล้ว หรือในเรื่อง *กำพำผีน้อย* ส่วนนวนของผู้ไทย ไทยญ้อและลาว ตัวละครเอกกำพำก็ถูกชาวบ้านรังเกียจจนถึงขั้นขับไล่ให้ไปอยู่ในป่าตามลำพัง

2. แม้นิทานกำพำส่วนใหญ่จะมีโครงเรื่องที่มีความซับซ้อนอันเป็นโครงเรื่องลักษณะเดียวกับชาดกพื้นบ้านล้านนา แต่พฤติกรรมและอนุภาคที่ปรากฏในนิทานกำพำไม่ตรงกับรูปแบบพฤติกรรมที่เป็นบทบาทของพระเอกในนิทานจักรวาลต่างๆ อย่างตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา ลักษณะความซับซ้อนหรือความมหัศจรรย์ในนิทานกำพำมักจะแสดงออกมาทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถูกกลั่นแกล้งหรือการได้รับความช่วยเหลือ ทั้งจากผู้อาสาช่วยเหลือหรืออนุภาพของสิ่งวิเศษต่างๆ มากกว่าจะเป็นพฤติกรรมของพระเอกที่ต้องเดินทางผจญภัยหรือการได้นาง โดยเฉพาะการได้นางหลายๆคนจากการเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยาแทบไม่ปรากฏในนิทานกำพำ ตัวละครเอกกำพำส่วนใหญ่จะมีภรรยาเพียงคนเดียวเท่านั้น

3. พฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือของตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำ ทั้งที่เป็นความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆหรือลักษณะของความโชคดีปรากฏมากเช่นเดียวกับชาดกพื้นบ้านล้านนา แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ในชาดกพื้นบ้านล้านนาการได้รับความช่วยเหลือดังกล่าวมีเงื่อนไขเรื่องตัวละครเอกกำพำเป็นพระโพธิสัตว์มารองรับ เพราะการเป็นพระโพธิสัตว์ที่เกิดมาใช้กรรมหรือบำเพ็ญบารมีนั้นต้องมีบทบาทของผู้ช่วยเหลือให้การช่วยเหลือ เพื่อให้การใช้กรรมหรือการบำเพ็ญบารมีขณะที่เกิดเป็นมนุษย์ครบถ้วนสมบูรณ์และสะดวกมากขึ้น แต่ในนิทานกำพำไม่

มีการสมมติให้นิทานเหล่านั้นเป็นชาดกพื้นบ้าน ตัวละครเอกกำพำจึงไม่ใช่พระโพธิสัตว์ที่มีบุญญาธิการตรงกันข้ามกลับเป็นเพียงแค่ชาวบ้านธรรมดาๆ ลักษณะการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆของตัวละครเอกกำพำจึงแสดงให้เห็นการทดแทนความขาดแคลนของตัวละครเอกกำพำ โดยการทดแทนนั้นมาจากสาเหตุสำคัญคือการที่ตัวละครเอกกำพำเป็นคนต่ำต้อยในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับความช่วยเหลือและความช่วยเหลือดังกล่าวต้องเป็นการทดแทนความขาดแคลนอย่างสมบูรณ์ที่สุด เพื่อสื่อสารวัตถุประสงค์สำคัญของนิทานกำพำที่ต้องการปลุกปลอบและให้กำลังใจแก่ชนชั้นล่างหรือกลุ่มคนด้อยโอกาสในสังคมผ่านตัวนิทานนั่นเอง

5) **โครงสร้างชีวิต** จากผลการศึกษาพฤติกรรมและโครงสร้างของนิทานกำพำ จำแนกตามแบบเรื่องประเภทต่างๆ ทั้ง 5 แบบเรื่องของพิสิทธิ กอบบุญ สามารถสรุปให้เห็นโครงสร้างหลักของนิทานกำพำได้ดังนี้¹⁷

α a⁶ x B F-E-D W A H-D-I F-E-D W K
M-D-N

สูตรโครงสร้างของนิทานกำพำดังกล่าว พิสิทธิ กอบบุญอธิบายไว้ว่า นิทานกำพำจะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงตัวละครที่มีความกำพำ อันเนื่องมาจากการขาดบิดามารดา ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมสำคัญที่ทุกเรื่องได้กล่าวถึงและเป็นพฤติกรรมที่กำหนดแบบเรื่องนิทานกำพำ ทั้งกำพำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เมื่อมีความขาดแคลนและขัดสนพฤติกรรมที่ตามมาจึงเป็นพฤติกรรมผู้วิเศษและของวิเศษ ถัดจากนั้นคือพฤติกรรมปฏิกิริยาของตัวเอกที่มีต่อผู้วิเศษและพฤติกรรมของผู้อาสาช่วยเหลือซึ่งจะเกิดขึ้นพร้อมกัน จากความช่วยเหลือดังกล่าวจะทำให้ตัวละครเอกกำพำได้ทรัพย์สินและได้นาง เป็นเหตุให้ตัวเอกเกิดความอิจฉาริษยาจนต้องแสดงพฤติกรรมของตัวเอกออกมาในลักษณะต่างๆ ซึ่งตัวละครเอกกำพำก็จะได้รับการช่วยเหลือจากผู้อาสาช่วยเหลือรวมทั้งการชนะด้วยผู้วิเศษหรือของวิเศษ จึงเกิดรูปแบบพฤติกรรม (M-D-N) และ (H-D-I) ซึ่งเป็นพฤติกรรมหลักเฉพาะในนิทานกำพำ จากนั้นในตอนท้ายเรื่องอาจปรากฏพฤติกรรม (F-E-D) อีกครั้ง ก่อนจะปรากฏพฤติกรรมการได้ทรัพย์สมบัติและการได้ครองเมือง รวมทั้งพฤติกรรมความโชคร้ายและความขาดแคลนนั่นหมดไปในที่สุด

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 221.

หากนำสูตรโครงสร้างของนิทานกำพร้าว้างกล่าวมาเทียบเคียงเป็นโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้างในนิทานกำพร้าว้าง แล้วนำมาเปรียบเทียบกับโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้างในชาดกพื้นบ้านล้านนา พบลักษณะร่วมและลักษณะแตกต่างดังนี้

1. ตัวละครเอกกำพร้าว้างในนิทานกำพร้าว้างกับตัวละครเอกกำพร้าว้างในชาดกพื้นบ้านล้านนา มีลักษณะการดำเนินชีวิตที่เป็นโครงสร้างหลักเหมือนกัน คือ เริ่มต้นชีวิตจากความกำพร้าว้างหรือสาเหตุของความกำพร้าว้าง จากนั้นก็จะประสบกับช่วงชีวิตที่เป็นการผจญภัยและการแก้ปัญหาในรูปแบบต่างๆ ก่อนที่ปัญหาจะคลี่คลายและตัวละครเอกกำพร้าว้างได้เป็นเจ้าเมืองในตอนท้ายเรื่อง อันแสดงให้เห็นว่าความขาดแคลนนั่นได้ถูกทดแทนอย่างสมบูรณ์ในตอนท้ายเรื่อง

อย่างไรก็ตามรายละเอียดของการดำเนินชีวิตในช่วงที่สองคือช่วงผจญภัยและเผชิญอุปสรรคนั้นมีความแตกต่างกัน เพราะในนิทานกำพร้าว้างจะเน้นพฤติกรรมเกี่ยวกับการต่อสู้/การแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพร้าว้าง พฤติกรรมการทดสอบความสามารถ รวมไปถึงพฤติกรรมของตัวโกงในรูปแบบต่างๆ เป็นสำคัญ แต่ในชาดกพื้นบ้านล้านนา นอกจากปรากฏพฤติกรรมเหล่านั้นแล้วยังมีพฤติกรรมการเดินทางออกจากบ้านด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ ซึ่งการเดินทางออกจากบ้านนี้ถือเป็นพฤติกรรมที่เปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพร้าว้างได้ผจญภัยและประสบกับพฤติกรรมอื่นๆต่อไปในเรื่องด้วย

2. ลักษณะชีวิตที่มีพฤติกรรม (M-D-N) และ (H-D-I) รวมไปถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งวิเศษที่มีอำนาจในการช่วยเหลือหรือการแก้ไขปัญหากว่าตัวละครเอกกำพร้าว้าง ปรากฏทั้งในนิทานกำพร้าว้างและชาดกพื้นบ้านล้านนา แสดงให้เห็นความสำคัญของพฤติกรรมช่วยเหลือที่มีบทบาทต่อตัวละครเอกกำพร้าว้างเหมือนกัน อย่างไรก็ตามในนิทานกำพร้าว้างได้ให้ความสำคัญกับการที่ตัวละครเอกกำพร้าว้างได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้อาสาช่วยเหลือ ผู้วิเศษหรืออำนาจของสิ่งวิเศษ ในขณะที่ตัวละครเอกกำพร้าว้างในชาดกพื้นบ้านล้านนาจะปรากฏพฤติกรรมที่เป็นคุณลักษณะพิเศษหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมของตัวละครเอกกำพร้าว้างที่มีส่วนช่วยให้ตัวละครเอกกำพร้าว้างผ่านการทดสอบหรือการต่อสู้แข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพร้าว้าง ซึ่งนับว่าเป็นความรู้และความสามารถของตัวละครเอกกำพร้าว้างเองที่ทำให้ผ่านพ้นปัญหา/อุปสรรคต่างๆไปได้โดยไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่นเสมอไป

6) **สรุปลักษณะตัวละครเอกกำพร้าว้างในนิทานกำพร้าว้างของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในอุษาคเนย์ตอนกลาง** ในขณะที่ลักษณะตัวละครเอกกำพร้าว้างในชาดกพื้นบ้านล้านนาเป็นการผสมผสานกันระหว่างบทบาทของพระโพธิสัตว์ พระเอกในนิทานจักรวาลและชาวบ้านธรรมดา แต่ตัวละครเอกกำพร้าว้างในนิทานกำพร้าว้างของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลางจะเน้นลักษณะของพระเอกที่เป็นชาวบ้านเป็นสำคัญ ดังนั้นตัวละครเอกกำพร้าว้างในนิทาน

กำพำจึงปรากฏลักษณะร่วมกับตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาในส่วนของกาแสดงบทบาทตัวละครเอกกำพำในฐานะที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่ว่าจะเป็ด้านสถานภาพที่ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านมีฐานะยากจน พฤติกรรมที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์ธรรมดา เช่น การประสบปัญหาและความโชคร้าย การได้รับความช่วยเหลือ รวมไปถึงโครงสร้างชีวิตหลักที่เริ่มต้นจากความกำพำ การดำเนินชีวิตในรูปแบบต่างๆ ก่อนจะจบลงด้วยการได้ครองเมืองในตอนท้ายเรื่อง

ส่วนการแสดงผลบทบาทของพระเอกที่เป็นพระโพธิสัตว์และพระเอกในนิทานจักรๆวงศ์ๆ นั้น ไม่ใช่ลักษณะสำคัญของตัวละครเอกกำพำในนิทานกำพำ เนื่องจากนิทานกำพำไม่มีการระบุว่าเป็นชาดกพื้นบ้านทำให้ตัวละครเอกกำพำไม่มีสถานะเป็นพระโพธิสัตว์ จึงเกิดความแตกต่างด้านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมในส่วนที่แสดงความเป็นผู้มีบุญญาธิการของกำพำโพธิสัตว์ซึ่งปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาแต่ไม่ปรากฏในนิทานกำพำ

นอกจากนี้แม้เรื่องราวของตัวละครเอกกำพำจะเป็นนิทานที่มีโครงเรื่องซับซ้อน มีลักษณะเป็นนิทานมหัศจรรย์เหมือนกัน แต่ความมหัศจรรย์นั้นไม่ได้เน้นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการเดินทาง การผจญภัย การได้นาง อันเป็นลักษณะเด่นของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา แต่ความมหัศจรรย์นั้นไปปรากฏในลักษณะของผู้วิเศษและอานูภาพของสิ่งวิเศษ ที่มีบทบาทในการช่วยเหลือตัวละครเอกกำพำให้ผ่านพ้นปัญหาหรืออุปสรรคชีวิตในรูปแบบต่างๆมากกว่า

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาเปรียบเทียบกับตัวละครเอกกำพำในอรรถกถาชาดก ตัวละครเอกกำพำในปัญญาสชาดก ชาดกพื้นบ้านของไทยจีน รวมทั้งในนิทานกำพำของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลางสามารถสรุปให้เห็นเป็นตารางได้ดังนี้

ชาดกพื้นบ้านล้านนา	พระโพธิสัตว์ + พระเอกจักรๆวงศ์ๆ + พระเอกชาวบ้าน
อรรถกถาชาดก	พระโพธิสัตว์ - -
ปัญญาสชาดก	พระโพธิสัตว์ + พระเอกจักรๆวงศ์ๆ -
ชาดกพื้นบ้านไทยจีน	พระโพธิสัตว์ + พระเอกจักรๆวงศ์ๆ + พระเอกชาวบ้าน
นิทานกำพำ	- - พระเอกชาวบ้าน

ตารางที่ 4.2 การเปรียบเทียบลักษณะตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา กับชาดกและนิทานกำพำกลุ่มอื่นๆ

จากตาราง 4.1 สรุปได้ว่า บทบาทของพระโพธิสัตว์เป็นลักษณะสำคัญของกลุ่มนิทานที่เป็นนิทานชาดก ไม่ว่าจะเป็นอรรถกถาชาดก ปัญญาสาชดก ชาดกพื้นบ้านล้านนาและชาดกพื้นบ้านไทเขิน ตัวละครเอกกัฬาในชาดกเหล่านี้จะมีลักษณะร่วมที่สำคัญคือการแสดงบุญบารมีของตัวละครเอกกัฬาที่เป็นพระโพธิสัตว์สวยพระชาติ ส่วนนิทานกัฬาของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลาง เนื่องจากไม่ได้มีการสมมุติให้นิทานเป็นชาดกดังนั้นจึงไม่มีบทบาทของตัวละครเอกกัฬาในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์

ลักษณะของพระเอกในนิทานจักรวาลต่างๆเป็นคุณลักษณะของตัวละครเอกกัฬาที่ปรากฏในปัญญาสาชดก ชาดกพื้นบ้านล้านนาและชาดกพื้นบ้านไทเขิน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความต้องการให้นิทานชาดกมีความสนุกสนานและความบันเทิงนอกเหนือไปจากการสั่งสอนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงได้เพิ่มเติมเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะพระเอกแบบนิทานจักรวาลเข้าไปในความเป็นพระโพธิสัตว์ในชาดกพื้นบ้าน ลักษณะดังกล่าวแตกต่างจากชาดกในอรรถกถาชาดกซึ่งมีลักษณะเป็นนิทานธรรมแท้ๆที่เน้นการสั่งสอนธรรมหรือการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มากกว่า ดังนั้นจึงไม่ปรากฏบทบาทแบบพระเอกนิทานจักรวาลในตัวละครเอกกัฬาในอรรถกถาชาดก สำหรับนิทานกัฬาของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลางแม้จะมีโครงเรื่องในลักษณะของนิทานมหัศจรรย์เช่นเดียวกับชาดกพื้นบ้านล้านนาและชาดกพื้นบ้านไทเขิน แต่อุณหภูมิเกี่ยวกับความมหัศจรรย์ในนิทานกัฬาไม่ได้เน้นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของพระเอกในนิทานจักรวาลๆ ความมหัศจรรย์นั้นไปปรากฏในลักษณะของผู้วิเศษและอานุภาพของสิ่งวิเศษ ที่มีส่วนในการช่วยเหลือตัวละครเอกกัฬาให้ผ่านพ้นปัญหาหรืออุปสรรคชีวิตมากกว่า

ส่วนบทบาทของตัวละครเอกกัฬาที่เป็นชาวบ้าน เป็นลักษณะสำคัญที่สุดของตัวละครเอกกัฬาในนิทานกัฬาของชนชาติไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอุษาคเนย์ตอนกลาง ลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนที่คล้ายคลึงกับตัวละครเอกกัฬาในชาดกพื้นบ้านล้านนาและชาดกพื้นบ้านไทเขิน สำหรับตัวละครเอกกัฬาในอรรถกถาชาดกและปัญญาสาชดกไม่มีการแสดงบทบาทดังกล่าว เนื่องจากตามขนบดั้งเดิม พระเอกในนิทานหรือวรรณคดีส่วนใหญ่จะเป็นกษัตริย์หรือลูกกษัตริย์และการมีสถานะกษัตริย์ดังกล่าวก็เป็นการแสดงความมีบุญญาธิการที่สอดคล้องกับลักษณะของพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจนอยู่แล้ว แต่ชาดกพื้นบ้านมีลักษณะเป็นวรรณกรรมนิทานแบบชาวบ้านด้วยเหตุนี้จึงมีการแสดงลักษณะความเป็นพื้นบ้านด้วยการให้พระเอกเป็นคนธรรมดาทั่วไป ในขณะที่เดียวกันพระโพธิสัตว์เองไม่ใช่คนธรรมดาจึงต้องมีลักษณะพิเศษบางอย่างปรากฏอยู่ด้วย นอกจากนี้การสร้างตัวละครที่มีลักษณะใกล้เคียงกับชาวบ้านยังทำให้ไม่เกิดความแปลกแยกระหว่างชาวบ้านกับตัวละครเอก อันจะทำให้ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้เล่านิทานเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวชีวิตของตัวละครเอกกัฬาได้เป็นอย่างดี